

Leto XXXIII.

Številka 5.—12.

SLOVENSKI PRAVNIK.

Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani.

Odgovorni urednik:

DR. DANILO MAJARON.

V LJUBLJANI.

Natisnila „Narodna Tiskarna“.

1918.

VSEBINA.

1. <i>Dr. Leonid Pitamic</i> : Narodnost kot pravni pojem	73
2. <i>Dr. Šagaldn</i> : Dvor avstrijske vladarske hiše	87
3. <i>Dr. V. K.</i> : Razgled. Bodočnost nemške svetovne trgovine (Herkner). — Carinske in gospodarske zveze med Nemčijo in Avstrijo (Bataglia). — Vodne prometne ceste in „pot na Orient po Donavi“ (Schutze-Bählke). — Naše prometne poti. — Einspinner: Dalmatien sonderstellen? — Razlika narodovega prirastka pri Nemcih in Slovanih v Avstriji (dr. W. Hecke). — O raznoličnosti problema obljudenja	97
4. <i>Dr. Franc Ogrin</i> : Cigansko vprašanje	111
5. <i>Dr. Volkar</i> : Nekoliko besed o delovanju komisije za pospešitev upravne reforme	117
6. Iz pravosodne prakse. A. Civilno pravo:	
a) 1. V začasno odredbo, dasi pomotno sprejeti pristavek, da dolžnikov dolžnik ne sme plačati terjatve „nikomur drugemu“ (ne samo svojemu upniku), je upošteven in deležen pravomočne veljave. — 2. Za tožbo radi nedopustnosti začasne odredbe je pristojno zborni sodišče, ki je izdalo začasno odredbo, ne pa okrajno sodišče, ki se je bavilo naknadno glede iste terjatve z izvršbo v zavarovanje ali v izterjanju. — 3. S plačilno prepovedjo začasne odredbe prizadeta stranska oseba ima v svrhu razveljavljenja začasne odredbe zgolj pot izločitvene tožbe v zmislu §§ 402 in 37 izvrš. r. — 4. Taka izločitvena tožba ni ugotovitvena, ampak dajatelna in sposobna za izvršbo v zmislu § 373 izvrš. r. — 5. Radi samoumevnosti je brez pomena, če se v sodbi, ki izreka nedopustnost začasne odredbe, izpusti v protislovju s tožbenim zahtevkom pristavek: „nedopustna tožniku nasproti“	127
b) Člani načelstva pri zadržanih, ki so upravičeni podpisovati firmo, smejo sklepali tudi ustne pogodbe (§ 17 zakona od 9. aprila 1873 št. 70 drž. zak.)	138
c) Vpliv predpisov o živilih med vojno na izmero hrane za preživitkarja	142
d) S prenosom najemniške (zakupniške) terjatve preide na prevzemnika tudi zakonita zastavna pravica, ki pristojni najemodavcu za njegovo najemniško terjatev po § 1101 o. d. z. in že obstoja ob času prenosa. (Plenis. sklep z dne 12. marca 1917 prez. 111. Knjiga judikatov št. 947.)	143
e) Tudi posamezni oglašeni dediči so legitimovani v aktivnih in pasivnih pravih zapuščine (§§ 547, 550 o. d. z.)	147
f) Podlaga za preračun judikatnega dolga v tujem denarju na avstrijsko veljavo v vojnem času. Ni merodaven kurz na prvotni dan zapadlosti, ampak le zadnji uradni kurz pred zatvoritvijo borze. (Čl. 336 trg. zak.)	149
g) Italijanski podaniki ne smejo pri tuzemskih sodiščih uveljaviti svojih pravic, pač pa jih lahko branijo (§ 33 o. d. z.)	153
B. Kazensko pravo.	
a) Upravno oblastvo je pristojno, da kaznuje prestopke po §§ 3 e) in 9 zakona od 5. maja 1869 št. 66 drž. zak.	155
b) Kdaj ni kazniv po § 482 kaz. zak. obrtnik, ki se brani prodati za življenje potrebno blago?	156
c) Strešna lepenka je neuporna potrebščina v zmislu cesarske naredbes od 7. avgusta 1915, št. 228 drž. zak.	158
d) V zmislu 1. odst. § 20., zakona o živilih od 16. januarja 1896 št. 89 drž. zak. iz leta 1897, je izreči zapadlost blaga, ki je dognano zdravju škodljivo, brezpogojno ne glede na to, ali je storilec znan, kriv ali nekriv, in sicer v sodbi sami in ne s posebnim sklepom, ako je moči subjektivno postopati proti storilcu in posebno takrat, ako se je v istini postopalo	159
e) Določba § 14. ces. nar. od 7. avgusta 1915, št. 228 drž. zak. velja tudi za menje. — Tržne cene niso merodajne za presojo navijanja cen	161
7. Književna poročila	162
8. Razne vesti	165

Slovenski Pravnik.

Leto XXXIII. V Ljubljani, 15. decembra 1917. Št. 5.—12.

Narodnost kot pravni pojem.

Priobčil¹⁾ vseučil. docent dr. Leonid Pitamic.

I. Pojem naroda.

Malo je besed, ki so tako močno prepojene s človeškimi čustvi, kakor beseda »narodnost«. Cela vrsta čustev jo spremlja, začenši od čuta ljubezni do plemena in jezika doli do najbolj divjega narodnega fanatizma in šovinizma. Ker je pojem narodnosti tako tesno spojen s čustvi, ga je znanstveno težko prijeti. Nikjer ne najdemo splošno priznane definicije. Terminologija ni sigurna, ostra ločitev od drugih sličnih pojmov (narod, pleme, ljudstvo, država, rod rasa) se še ni posrečila.

Sporazumljenje vlada le toliko, da znači »narod« združbo oseb, ki so medseboj zvezane po fizični, zlasti pa duševni skupnosti. Sporno pa je, kako nastane ta skupnost in kako se javlja.

1.) Zelo razširjeno je mnenje, da je smatrati za narod združbo ljudi istega pokolenja. Brez dvoma izvira ime »natio« od »nasci«, »natus«; tako tudi slovanski »narod« od »roditi«. To mnenje je utegnilo biti pravilno v preteklih časih, ko ni bilo razvitega prometa, ko so bila plemena medseboj ločena, dandanes pa očitvidno ne velja več. Beseda »narod« je kakor marsikaka druga beseda nastala iz povsem drugih predstav, kakor so one, ki jih nam ta beseda sedaj povzroča. Skupina, ki jo danes nazivamo narod, se sestavlja iz oseb, ki so čestokrat, da večinoma popolno različnega pokolenja. Italijani n. pr. gotovo ne izvirajo po rodu le od Rimljanov, temveč tudi od Etruskov, Keltov, Germanov in Saracenov; današnji Nemci izvirajo od Germanov, sicer pa tudi od Slovanov in Keltov; Madžari imajo v sebi poleg mongolske krvi tudi slovansko, nemško,

¹⁾ Te črtice so posnete po predavanjih, ki sem jih imel v II. polletju 1916/7 na dunajskem vseučilišču; bolj so beležke za ustni govor, kakor pa znanstvena razprava. Radi tega sem opustil ves znanstveni aparat, navedbo literature i. t. d.

židovsko in cigansko; tudi Slovenci so pomešani z nemškimi in laškimi elementi.

Če smatramo pokolenje za znak naroda, se ne moremo izogniti problemu »rase«, ki je tesno spojen s pokolenjem. Pojem »rase« pa je tako nedoločen, da pride za znanstveno rabo le malo v poštev. Opozarjam le na sledeče: Kaj naj velja, ali pokolenje očetovo, mami materino? Ta težkoča zraste neizmerno, če premostrivamo več vrst rodov. Natančno — in le to bi bilo znanstveno — ne more nihče dognati svojega pokolenja.

2.) Poleg skupnosti pokolenja smatrala se je tudi skupnost usode za znak naroda. To pa ne more veljati za vse narode, gotovo za tiste ne, ki bivajo v takozvanih narodnostnih državah, n. pr. v Avstro-Ogrski, Švici. V le-teh državah biva več narodov, ki imajo skupno zgodovinsko usodo in ki so vendar medseboj ločeni narodi. Takšno mnenje dovede lahko do tega, da se istovetita pojma »narod« in »država«, dočim je vendar treba strogo ločiti ta pojma.

3.) Tudi skupnost kulture (t. j. gospodarstva, znanosti, umetnosti, vere, šeg itd.) ni odločujoč znak pojma »narod«. Cela vrsta narodov je zvezana po isti kulturni skupnosti, marsikak narod je kulturno bolj zvezan s takim narodom, ki mu je plemensko tuj, nego s takim, ki mu je plemensko soroden. Vrhutega so takozvani kulturni narodi le toliko kulturno ločeni, kolikor je njih jezik različen; radi tega nahajamo mnogokrat ločitev le v literaturi, skupnost pa v slikarstvu, tehniki, muziki itd. Zanimiva razlika se kaže pri rabi besede »narod« v nemščini na eni, v angleščini in francoščini na drugi strani. Nemška literatura razume — vsaj pretežno — pod pojmom »Volk« politično, pod »nacija« pa kulturno jedoto. Tako se pravi, da biva nemška »nacija« ne le v nemški državi, temveč tudi v Avstriji in Švici. Če se pa reče, da tvori nemški »Volk« personelno podlago nemške države, rabi se ta pojem v zmislu »Staatsvolk«, a ne v zmislu »völkisch«, kar je pač isto kot »national«.

Nasprotno rabijo romanski narodi in Angleži besedo »narod«, »narodnost« za personelno podlago države, za državljanstvo. Francoska ustava iz leta 1791. pravi: »La souveraineté appartient à la nation«. Tudi sedaj govorijo Francozi o »assemblée nationale«, »domain national« itd. Tu mislijo vedno na celokupnost ljudstva brez ozira na njegov etnični izvor. Ta raba se je mogla razviti v Angliji

in Franciji, ker so te države jezikovno pretežno enobitne, homogene. Identifikacijo naroda z državo kažejo tudi izrazi »droit international«, »international law«, »internationales Recht«; po pravilnem pojmovanju pa je to pravo, ki velja med državami, in ne med narodi (torej pravilno meddržavno, ne mednarodno pravo). V navedeni identifikaciji se pa zrcali tudi ideja, da bodi vsak narod tudi država, ali pa vsaj ideja, da imej vsak narod »narodno avtonomijo«, t. j. državno samoupravo, da bodi vsak narod državno, in vsaka država narodno organizirana.

Ta romanska in angleška jezikovna raba utegne biti sovzrok pojma »političnega naroda«. V tem izrazu se spajajo znaki države in naroda. To spajanje se je moralo vršiti tam, kjer se ni hotel popolnoma opustiti etnični pojem naroda in se je vendar hotela rešiti državna kvaliteta za eden privilegiran narod; tako na Ogrskem. Ogrski zakon z dne 6. decembra 1868 pravi: »Vsi ogrski državljani tvorijo po načelih ustave tudi v političnem oziru eden narod, jednoten ogrski narod«. Sicer so Ogrji priznali ta epiteton političnega naroda tudi Hrvatom, zakaj § 59 ogrsko-hrvatske nagodbe z leta 1868. določa: »Izreka se nadalje, da smejo poslanci Hrvatske-Slavonije kot odposlanci političnega naroda, ki poseduje poseben teritorij, in dežele, ki ima v svojih notranjih zadevah lastno zakonodajo in vlado, tako v skupnem državnem zboru kakor tudi v njegovi delegaciji rabiti tudi hrvatski jezik.« Potemtakem bi pripadali Hrvatje dvema »političnima narodoma«: a) ogrskemu, ki obsega vse ogrske državljane, torej tudi hrvatske, in b) posebnemu hrvatskemu političnemu narodu. Temu pojmu »političnega naroda« nasproti so postavili Ogrji pojem »narodnosti«. Samo »narodnosti« so na Ogrskem: Rumuni, Srbi, Nemci, Rusini in Slovaki. (Slovenci se v izkazih o ljudskem štetju na Ogrskem sploh ne omenjajo.) Po ogrskem državnem pravu pridemo torej k negativnemu pojmu narodnosti: »narodnosti« so one narodnostne osebne skupine, ki niso »politični narodi«.

Izraz »narodnost« nahajamo tudi v avstrijski zakonodaji, navadno v zvezi z izrazom »pleme«; oba izraza se rabita sinonimno. Vendar po splošnem govoru nimata istega zmisla. Zdi se mi, da kaže izraz »pleme« na del večje celote in da se nanaša na pokolenje. Lahko se reče, da so Germani, Romani in Slovani plemena indogermanskega ljudstva; prav tako so Hrvatje, Slovenci, Čehi, Rusi

plemena slovanskega ljudstva; in v teh skupinah se lahko zopet ločijo razna »plemena«. Avstrijski zakoni pa rabijo izraz »pleme« identično z narodnostjo, tako n. pr. v § 302 kazenskega zakona: »kdor koga pozivlja, hujska ... k sovražnosti zoper razne narodnosti (plemena) ... Slično govori § 496 o »preziranju narodnosti«. Podobno tudi člen XIX. temeljnega državnega zakona o splošnih pravicah državljanov: »Vsa plemena (»Volksstämme«) države so enakopravna in vsako pleme ima neprekršno pravico do varovanja in gojenja svoje narodnosti in svojega jezika.« Tukaj se smatra »narodnost« za nekako emanacijo, za kakovost »plemena«, za plemensko posebnost.

V naših zakonih se torej rabijo ti izrazi »promiscue« in ne vedno v istem smislu, torej dokaj nejasno. Tembolj ima znanost nalogo določati znake naroda. Videli pa smo, da znaki skupnega pokolenja, skupne kulture in usode ne zadostujejo za označbo modernega pojma naroda.

4.) Ostane tedaj še jeden znak, ki je za znanstveno pojmovanje »naroda« edinole raven, ker je zadostno konsolidiran; v njem se stekajo vsi drugi omenjeni znaki. To je jezik. Da to razumemo prav, treba je, da se vsaj nekoliko poglobimo v bistvo jezika in njegov pomen za razvoj človeštva.

Jezik je nastal tako, da so se vsled glasov poživile predstave, ki si jih je človek ohranil v svojem spominu. Jezik spravlja v človeško zavest predstave vseh čutov, in sicer neposredno ali posredno potom fantazije. V jeziku oživi po človeško izražen še enkrat ves svet. Glasovi so spominski znaki, nekaka zvonila, ki vzbujajo v človeški zavesti takoj primerno predstavo.

Ti znaki se ne proizvajajo vedno s sluhom. Tudi s pomočjo drugih čutov lahko tvorimo spominske znake, ki povzročajo izvestne predstave. Bitja z močno razvitim okusom in vonjem so v stanu sporazumeti se v občutkih vonja in okusa, namesto posluha. Tudi gluhonemi nadomeste zaznave posluha z zaznavami vida.

Pa tudi pri normalnih ljudeh ima poleg glasovnega govora pismeni jezik vedno večjo vlogo. Pisava je le drug način glasnega govora; le-ta ima prednost, da je neposreden, da se lažje prilagodi in izpreminja, dočim olajša pisava ne le duševni promet v času in prostoru, temveč omogoča tudi najvišje oblike abstraktnega mišljenja. Pisava je spomin trajne oblike in umeten pripomoček, kakor

fotografija očesu. Spominski znaki, naj se li rodé iz vida, tipa ali posluha, so sredstva, po katerih se razvija vse duševno življenje človeštva, dà, oni so to življenje samo. S temi znaki vzbuja človek spomine na prejšnje dojme ne le pri sebi, temveč tudi pri svojih soljudeh. Tako so temelj vsakemu mišljenju, ki je urejevanje in razredovanje spominov na eni, in njih primerjanje na drugi strani. Vsak razsodek nastane na ta način, da se podlaga nov dojem gotovi, že obstoječi klasifikaciji naših spominov. Govor pa je raba znakov za te spomine. Misel in govor se ne dasta ločiti, temveč sta identična pojava, če ne segamo preko običajnega pomena teh besed, ki ne smatra za mišljenje že vsako nanizanje zaznav, kakor dela instinkt živali ali otroka, temveč le mišljenje v pojmi, torej z a v e s t n o človeško mišljenje.

V tem zmislu je rekel P l a t o n, da je mišljenje notranje govorjenje. Pri človeku so vsled njegovega razvoja postali glasovi najpomembnejši (čeprav ne edini) znaki za spomine. Lahko porečemo: mišljenje je notranja oblika govorjenja, govorjenje je zunanja oblika mišljenja.

Jezik je torej vedno zvesta podoba duševnega življenja vsakega človeka in vsake skupine ljudi. Zato govori vsakdo svoj individualni jezik, ki ni nikoli enak jeziku drugega človeka. Človek pa govori tudi v različnih letih svoje dobe različno, dà, celo vsakokrat z drugačnimi ljudmi drugače.

Večina ljudi se giba pri mišljenju v okviru priučenih in podegovanih besed. Le ženijalen človek vstvarja tu pa tam nov pojem, ki ga takoj oblikuje v n o v i b e s e d i, ter prodre s tem krog konvencionalnih spominskih znakov.

Kar smo rekli prej o posameznih, to velja tudi za skupino ljudi. Čim večja je skupnost spominov, predstav in interesov take skupine, tem bolj govori skupen jezik. Vsak človek, vsaka rodbina in vsak n a r o d ima svoj individualni jezik. Še najbolj ostro se da ta jezik ograditi pri skupini, ki jo nazivamo »narod«, posebno v novejšem času, ko utrjujeta in ohranjujeta jezik šola in vzgoja.

V jeziku počivajo vsi zakladi izkustev, vsa zmožnost mišljenja, ves spomin narodov. Kar ni v spominu naroda, tudi ni v njegovem jeziku. Necivilizirani ali takozvani »divji« narodi, ki niso nikoli videli železnice, ki niso nikoli o njej kaj slišali, tudi nimajo nobenega znaka

za to stvar — ker nimajo nanjo nobenega spomina. Tako odseva iz besednega zaklada tudi kulturna zgodovina narodova.

Vsled različnih interesov nanizajo razni narodi na ista opazovanja različne asocijacije. S spominom, ki ga izraža beseda »roka« lahko sopedstavljamo različne reči: roko, desno roko, prste, pet prstov itd. Zato imajo besede za navidezno enake spomine različen asocijativen krog. Ni skoraj besede v francoščini, ki bi imela natanko isti asocijativni krog s primerno nemško besedo, n. pr. »ville« in »Stadt«, »vertu« in »Tugend«.

Misliti moremo le v jeziku, ki ga res dobro govorimo. Če govori Nemec, ki se šele uči ruščine, ruski, misli vendar nemški in rabi le s težavo za svoje misli ruske jezikovne znake. Le z dolgotrajno vajo doseže, da se vsakokrat tudi spominja na oni specifični asocijativni krog, ki spremlja ruske besede. Ako pa kdo ne zna le rabiti znakov različnih jezikov, temveč tudi v njih misliti, se nekako izpreminja zavesi pri njem, če prehaja od govora v enem na govor v drugem jeziku. To se opaža tudi pri prevajanju v drug jezik, kar se dovršeno nikoli ne posreči.

Iz jezika se da sklepati na duševnost, usodo in kulturo ne le posameznika, temveč tudi posameznih narodov. Duševnost narodova je različna, če je jezik pridevniški (adjektiven), samostalniški (substantiven) ali glagolni (verbalen). Najstarejša oblika vseh jezikov je bila najbrže pridevniška; kajti človek spoznava le lastnosti stvari, ne pa stvari samih. A kmalu se pojavi nagnenje, pojmiti bistvo stvari. Kjer je to stremljenje posebno izrazito, tam se razvija samostalniški jezik (n. pr. nemški). Tak jezik je zelo pripraven za filozofične špekulacije, pa tudi za vse izgrede takih špekulacij. Slovanski jeziki so pretežno glagolni, zato so manj sposobni za abstraktne špekulacije, bolj pa za izražanje dejanj in čustev, torej za poetične umotvore.

Dognali smo, da je skupen jezik izraz skupnega svetovnega naziranja; kultura naroda se krije z njegovim jezikom. V jeziku se zrcali postanek, usoda in kultura naroda. Tako vsebuje jezik vse prej omenjene pojmovne znake besede »narod«; zato je jezik edini odločilni pojmovni znak naroda. Seveda ni dandanes več tako kakor v človeški prazgodovini, ko je jezik pronikal iz življenskih potreb in navad ljudi. Danes ima oblikovan jezik obratno moč, da vpliva na duhá onega, ki se ga uči. Posebnosti človeškega duhá so

vstvarjale različne jezike; sedaj vplivajo jeziki na posebnost človeškega duha. Da je le jezik merodajen za določanje onega pojma besede »narod«, ki velja za pretežno večino ljudi, govorečo in mislečo le v enem jeziku, razvidi se tudi iz tega-le: če bi vsi ljudje govorili le en jezik, ali tudi več jezikov, vsakega pa enako dobro, potem bi se ne dal več opravičiti poseben pojem naroda.

Narod je torej skupina oseb, ki govoré poseben, t. j. od drugih jezikov zadostno ločen jezik. Kdaj pa je zadostno ločen, kdaj je samostojen jezik, kdaj le narečje? Za evropski kulturni krog bi veljalo, da je ta ločitev tedaj zadostna, kadar se je v dotičnem jeziku razvila posebna literatura. Na ta način se da rešiti cela vrsta spornih vprašanj. Tako so n. pr. Hrvatje in Srbi en narod, ker imajo enak skupen jezik. Cigani imajo sicer poseben jezik, v katerem se pa ni razvila posebna literatura. Ciganov torej v krogu evropske kulture ni smatrati posebnim narodom. Židi niso narod, dokler nimajo posebnega jezika. Če si pa bi prisvajali tak jezik (n. pr. hebrejski), ali kjer ga že imajo (posebni »židski« jezik v nekaterih delih Poljskega), jih je smatrati za narod.

II. Juristično pojmovanje naroda.

Kako se da ravno kar označeni socijologični pojem naroda juristično uporabiti?

Tam, kjer zakoni ne naštevajo posameznih narodov, mora pač praksa (sodišč in upravnih oblastev) ugotoviti predvsem obstoj posebnih jezikov, da potem lahko sklepa na obstoj posebnih narodov. To ugotavljati pa je zelo težko v državi, če obsega, kakor naša, več narodov, ki so vrhutega deloma sorodni medseboj. Zato proglša švicarska zvezna ustava v členu 116 tri glavne jezike, nemškega, francoskega in italijanskega za nacionalne jezike zveze. (Nacionalno pomeni tukaj državno.) Ti trije jeziki so enakopravni državni jeziki, dočim se četrti jezik, ki se v Švici tudi govori, retsko-romanski, ne vpoštevava v zvezni ustavi, ampak samo v ustavi kantona Graubündten.

Pri nas se ta zadeva žalibog ni uredila na podoben način. Naši zakoni govorijo sicer o narodnih plemenih, ki imajo neprekršne pravice ter so enakopravna, ne povedo pa, katera so ta plemena. Rešitve takega važnega vprašanja pa vendar ni prepuščati praksi,

ampak določati bi se moralo v zakonih na avtoritativen način, kateri narodi so pripoznani, to je taki, ki so v pravnem življenju juristično pomembni. Saj se tudi ne prepušča judikaturi, da reši vprašanje pripoznanja veroizpovedanj v konkretnih primerih; marveč se to pri nas po zakonu z dne 20. maja 1874 drž. zak. št. 68, ugotavlja na redbenim potom, torej v splošnih predpisih, kar je edino pravilno.

Državno pripoznanje se da razvideti le iz gotovih norm, ki se tičejo narodnosti. V teh normah se narod lahko vpoštevata kot objekt ali kot subjekt. V prvem primeru zadostujejo taki predpisi, po katerih delujejo pravnopomembno samo državni organi. Kršenje teh predpisov spada le pod disciplinarno kazen, pri ministrih pod ministrsko odgovornost. Predpisom primerni čini državnih organov so njih dolžnost, ne da bi bila na drugi strani pravica državljanov ali njih organizacije, zahtevati izvrševanje teh predpisov. Taka ureditev bi zadostovala le tedaj, kadar bi državni organi res utegnili izvrševati pravne predpise v vseh slučajih najočnejše. Na ta način se je narodnostno pravo uredilo v členu XIX., v katerem se sicer proglašajo vsa plemena za enakopravna, kjer se pa prepušča državnim organom uresničenje te enakopravnosti, ne da bi imela narodna plemena inicijativno moč, izterjati od državnih organov izpolnitev njih dolžnosti instančnim potom. Taka mehanična rešitev zadovoljuje lahko abstraktno pravno teorijo, ne more pa zadovoljiti pravne prakse. Kako naj izvede najboljši sodnik in najvestnejši upravni uradnik enakopravnost narodnosti na zadovoljiv način, ko zakon niti ne omenja, katere so te narodnosti in kdo naj jih kot njen organ zastopa, niti ne, v čem obstoji enakopravnost, ki je samo ob sebi le formalen princip?

Zaradi tega pomisleka se tudi v drugih pravnih panogah ni prepustilo državnim organom, da bi uveljavljali pravni red zgolj po svoji volji, temveč so se pripoznale tudi pravne izjave državljanov za toliko pomembne, da so državni organi dolžni odzivati se jim. Ta pravnopolitični postulat nam osvetljuje veliko in bistveno razliko med državo prava in gospodstveno (policijsko) državo. Poleg sodelovanja pri zakonodaji in poleg samouprave je sodelovanje državljanov pri udejstvovanju svojih pravic ena glavnih modernih demokratičnih zahtev.

Tudi pri nas interpretujejo iz člena XIX. subjektivne pravice; toda le pravice posameznega državljana, ne pa pravic narodnega plemena kot celote. Državno sodišče razsoja meritorno o pritožbah posameznih pripadnikov narodnosti radi kršenja pravic, ki izhajajo neposredno iz člena XIX.; to sodišče prisoja posameznim osebam ali občinam pravico, da se njih vloge, spisane v jeziku, ki je v deželi navaden, v tem jeziku tudi rešijo; toda v teh primerih se zahteva, da se je bila kršila pravna sfera posameznika in da je le-tá vložil pritožbo. Dosedanji razvoj narodnostnega prava v Avstriji kaže pač sledečo smer: načeloma se vpoštevajo narodni interesi posameznika, prezirajo se pa kolektivni narodni interesi.

Iz gorenjega navajanja izhaja, da se dado sicer iz člena XIX. izvajati nekatere subjektivne pravice, da pa potrebuje ta člen, če se hoče iz njega dosledno izčrpati etični princip enakopravnosti narodnih skupin, še posebnih izvršilnih zakonov. Ta izvršitev bi se raztezala v dve smeri: v materialno in v formalno smer. Materialno bi se moralo določiti pravno območje naroda, to je vsebina narodnih pravic in dolžnosti v raznih panogah državnega življenja; n. pr. v politični, finančni, učni upravi itd. Še zanimivejša pa je formalna stran; nje dovoljna razrešitev je predpogoj, da se uveljavijo one materialne pravice, ki naj pristojajo narodu. Ta formalna stran se kaže v tem, da je narod kot tak pravno sposoben imeti pravice in dolžnosti. Narod torej naj postane pravni subjekt; ker pa je kolektivno, ne pa individualno bitje, zamore postati pravni subjekt le kot juristična oseba.

Tu se nam javi eden glavnih problemov pravne vede, namreč vprašanje o pravnem subjektu in o juristični osebi. Kaj je pravni subjekt? Izvajati je treba ta pojem — kakor vsak drug juristični pojem — iz pojma norme, pravnega reka; pravna veda nima drugega materialja, kakor pravne reke. Če se obrača pravni rek samo do državnih organov (kakor se še sedaj obračajo nekateri reki, v policijski državi večina rekov), ne more biti v formalnem zmislu govora niti o pravici, niti o dolžnosti državljanov, ki stoje izven uradniškega organizma. To gre šele tedaj, kadar je postal pravni rek pravica in dolžnost državljanova, kadar le-tá lahko poreče: pravni rek je moja pravica ali moja dolžnost. Dolžnost postane njegova, ko se obrne pravni rek naravnost do njega. Pravni rek se pa kaže tedaj kakor pravica državljanova, kadar more le-tá

razpolagati s tem rekom, namreč zahtevati, da se rek za njega vporablja, ter kadar ta zahtevek lahko uveljavlja pravnim in instančnim potom.

Pravna sposobnost, zahtevati vporabo pravnega reka za-se, zdi se mi najboljša in najenostavnejša razlaga tako spornega pojma subjektivnega prava. V subjektivnem pravu ne vidimo nič drugega kakor objektivno pravo, projicirano na tistega, kogar objektivno pravo označuje kot osebo, ki lahko zahteva izpolnjevanje pravnega reka. To od pravnega reda označeno osebo pa imenujemo p r a v n i s u b j e k t.

Pri določanju pravnega subjekta je pravni red popolnoma svoboden; ni vezan le na pojem »človeka«. Znano je, da niso vedno bili vsi ljudje pravni subjekti (sužnji), da so pa pravni subjekti, ki niso ljudje (n. pr. zadruga). Pravni subjekt je lahko človek, lahko požje bitje, lahko pa tudi žival, dâ, celo neživa stvar. Pa tudi skupina ljudi je lahko e n p r a v n i subjekt, e n a oseba. Za to, da postane skupina ljudi e n a oseba v pravnem zmislu, je potrebno, da sme razpolagati z gotovimi pravnimi normami, t. j., da lahko zahteva z a s e uveljavljenje teh norm. To se zgodi tako, da stavi ta zahtevek b o d i s i skupina soglasno ali s pretežno večino, bodisi kak član, bodisi celo človek, ki stoji izven te skupine. Da pa imej ta na navedeni način izražena volja pravni pomen za celokupnost skupine, je treba posebnih določil, zakaj samo po sebi se to ne razume. (Prav tako tudi pri posameznem človeku ni izraz njegove volje s a m p o s e b i pravno pomemben!) Ta določila imenujemo organizacijo dotične človeške skupine, tiste ljudi pa, ki morejo zahtevati uveljavljenje pravnega reda za to skupino, imenujemo njene organe. Da postane iz množine ljudi e n a oseba, iz fizične množice juristična e n o t a, da nastane juristična oseba, je treba o r g a n i z a c i j e i n o r g a n o v.

Kakor vsaka druga človeška skupina, more tudi skupina, ki jc označuje narodnost njenih članov, postati juristična oseba l e p o določeni organizaciji. Razkladati dalekosežni politični pomen take pravno pripoznane organizacije naroda, ki je bil dosedaj le kulturn in političen, ne p a p r a v e n pojem, ni namen te razprave. Omeniti l e hočem, da se dvigne narod l e p o taki organizaciji popolnoma v pravno sfero, da zadobi šele takrat kakor kolektivna skupina državljansko pravico v pravnem in državnem življenju. Izpolnitev tega

formalnega jurističnega principa, to je določanje vsebine organizacije, pa spada med politične postulate.

Glavno vprašanje, ki se sedaj javlja, je: kako naj se določajo člani te na novo vstvarjene juristične osebe, ali, kar je isto, v čem se pravno kaže narodna pripadnost?

III. Narodna pripadnost.

To vprašanje se je razpravljalo že leta 1873. na mednarodnem statističnem kongresu v Petrogradu in sicer kot vprašanje statistike (!). Strokovnjaki, ki so bili od kongresa naprošeni podati svoje mnenje, so se strinjali v tem, da se narodnost pri posamezniku sploh ne da dognati ali pa le zelo težko, in da moramo vsled tega segati po surrogatih. Taki surrogati bi bili materin jezik, občevalni jezik, domačinski ali rodbinski jezik. Navedena mnenja so vplivala tudi na avstrijsko vlado, ki je odredila, naj se pri ljudskem štetju poizveduje tudi po takozvanem »občevalnem jeziku«. To se vrši še sedaj pri ljudskem štetju, služi pa le statističnim namenom. Vendar ima napoved občevalnega jezika pomen nacionalne izpovedi. Napovedati se sme le eden občevalni jezik, kar je očitvidno napačno, ker ima človek lahko več takih jezikov. V Belgiji in Švici je dopuščeno napovedati dva ali celo tri občevalne jezike.

Narodnost se šestokrat ne bode dala posneti iz občevalnega jezika. Na Dunaju n. pr. se poslužuje mnogo ljudi, ki niso nemške narodnosti, nemščine kot občevalnega jezika. Tudi upravno sodišče je (glede ustanovitve takozvanih manjšinskih šol) izreklo, da je občevalni jezik za vprašanje pripadnosti k tej ali oni narodnosti popolnoma brez pomena. Po ministrski naredbi z dne 9. avgusta 1890 drž. zak. št. 162, je občevalni jezik osebe tisti jezik, ki se ga poslužuje ta oseba v navadnem občevanju, vsekakor pa eden teh jezikov: nemški, češko-moravsko-slovaški, poljski, rusinski, slovenski, srbo-hrvatski, italijansko-ladinski, rumunski, madžarski. Da se s to določbo ne da dognati narodnost, je prav lahko dokazati. Na Češkem, Moravskem in Tirolskem je sposobnost za gotova javna uradna mesta zlasti pri šolstvu in deželni kulturi, odvisna od pripadnosti h gotovi narodnosti; kako naj se ta narodnost določa po »občevalnem jeziku«?

Profesor pl. Herrnritt priporoča namesto občevalnega jezika materin jezik za objektivni znak narodnosti, zakaj ravno ta jezik je baje izraz narodne pripadnosti. Kaj pa je materin jezik napram občevalnemu? Pač tisti jezik, ki smo se ga od matere naučili ali ki smo v njem doma govorili. Kako pa bodi narodnost od tega jezika odvisna? Ali je pametno, prisiliti koga k narodnosti po jeziku, v katerem je govorila njegova mati z njim, ki ga pa je morebiti že popolnoma pozabil? Tega nedostatka ne more odpraviti predlog Herrnrittov, da se naj posamezniku določa narodnost za daljšo dobo na obvezen način s pomočjo materinega jezika.

Pri našem vprašanju ne bomo izhajali s pojmom jezika, bodisi občevalnega ali materinskega. Poseben, samostojen jezik je sicer odločilen za vprašanje, ali obstoja sploh kak narod kot k o l e k t i v n a celota ljudi (narodnost v objektivnem zmislu). To sredstvo pa ne zadostuje, da se določa narodnost p o s a m e z n i k a (narodnost v subjektivnem zmislu).

Na Pruskem in na (starem) Ruskem so poskušali, določiti narodnost v subjektivnem zmislu na podlagi »pokolenja« ali »plemena«. Namen je bil seveda ta, izključiti Poljake, oziroma žide od gotovih pravic. To pa je povsem surovo sredstvo določanja narodnosti, ki izčrpa morebiti narodnostni pojem davno preteklih časov, nikakor pa ne pojma, kakor ga dandanes smatramo. Narodna zavest posameznika dandanes ne vznikne iz tega, da pozna svoje pokolenje, temveč iz čuta ljubezni in simpatije do zgodovine, kulture in do jezika gotovega naroda. Narodnost posameznika je potemtakem, kakor pravi Bernatzik, plod njegovega l a s t n e g a duševnega delovanja; vsled tega ni neizpremenljiva kakor pokolenje, temveč je podvržena asimilaciji. Narodnost posameznika ni fizična, ampak d u š e v n a stvar, tako kakor vera ali kako umetniško ali znanstveno prepričanje. Vsled tega se da razumeti spojenje narodnosti in vere v preteklih časih, mestoma še dandanes (v orientalskih in balkanskih državah, v Rusiji). Vendar se ločita narodnost in vera vedno bolj in bolj. Ker sta narodnost in vera duševni stvari, se seveda ne dasta na isti način spoznati in dognati, kakor fizične stvari.

Sredstvo, da se dožene narodnost posameznika, je le tisto, s katerim se dožene vera posameznika, namreč i z p o v e d. Pravzaprav ne pomeni taka izpoved nič drugega, kakor ponovitev čina, s katerim si je vstvaril posameznik narodnost kot svojo duševno

lastnino. (Zanimivo je, da je tudi upravno sodišče v nekaterih primerih smatralo izpoved za merodajno.) Ako se pa izpoved podaja za konkreten primer, n. pr. za posamezno volitev (kakor v moravskem in bukovinskem volilnem redu), se je bati, da se poda le za poseben namen, pri katerem nima prepričanje nobene vloge (pač pa rodbinski, kupčijski oziri, podkupovanje, zvijača, hlimba itd.).

To skuša popraviti predlog, da naj se uvedejo narodnostne matice, t. j. javne knjige, kakor so krstne in mrtvaške matice; nadalje je bil stavljen predlog, naj se v svrhu neobhodno potrebne stabilnosti napravijo te matice vsako deseto leto zajedno z ljudskim štetjem. V tako matico bi se zabeležila izjava vsakega posameznika o svoji narodnosti. Upravičene za izjavo bi bile le svojepravne osebe (tudi ženske). Glede otrok bi se lahko uveljavili obstoječi predpisi o veroizpovedanju, določila o mešanih zakonih pa za take otroke, kojih starši so se izpovedali za različno narodnost. V le-tem slučaju bi torej veljala sporazumna določitev staršev; ako se ne bi dosegla, pa ločitev otrok po spolu (moški bi bili očetove, ženske pa materine narodnosti). Med 10letno dobo bi se smele vršiti le neobhodno potrebne izpremembe v maticah, n. pr. lastno izpovedanje po doseženi polnoletnosti. Od vpisa v maticah bi bile odvisne vse narodne pravice in dolžnosti: pravica do uradnega občevanja v izvestnem jeziku, do vporabe narodnih zavodov, sposobnost zadobiti tista uradna mesta, ki so vezana na pripadnost k gotovi narodnosti itd. Med dolžnosti bi spadali morebitni narodni davki.

Ako se sprejme navedeni princip, bi se pojavila seveda še druga vprašanja, izmed katerih hočem omeniti le dve, ki se mi zdita nekoliko težji: 1.) Bodi li vsakdo primoran izpovedati se za narodnost; 2.) ali mu bodi dovoljeno izreči se za pripadnika tudi več narodnosti?

Resna narodna zavest — brez take zavesti nima izpovedanje nobenega zmisla — je pač možna le napram eni narodnosti; s tem je drugo vprašanje rešeno v negativnem zmislu. Če bi pa kdo sploh ne imel narodne zavesti — kar je prav možno, ne da bi to morala biti moralna hiba — potem pač ne spada k nobeni narodnosti. Dotični bi bil potem internacionalen ali brezнародen, kakor so tudi ljudje brez veroizpovedanja. S tem je rešeno prvo vprašanje tudi negativno. Seveda bi moral biti tak človek zadovoljen s tem, da se ravna z njim v vseh zadevah, ki sovisé z jezikom (urad,

šola, kulturni zavodi) tako, kakor z večino prebivalcev kraja, kjer živi.

Še eno vprašanje: Ali morejo imeti tudi juristične osebe narodnost ter podati narodno izpoved? Bernatzik to povsem zanikuje. To mnenje je na videz upravičeno, ker narodne zavesti, torej podlage narodne izpovedbe, pri jurističnih osebah sploh ni, saj juristična oseba nima enotne zavesti kakor človek. Pač pa ima juristična oseba pravno voljo tako kakor človek ter more vsled tega podajati pravne izjave. Zato ni uvideti, zakaj ne bi mogla podati narodnostne izpovedi. Ta izpoved seveda ne pride v poštev za vse one pravne razmere, ki jim je predpogoj fizična kakovost človeka. To pa velja splošno. Za juristične osebe ne obstoja zakonsko pravo, kakor sploh ne rodbinsko pravo. Radi tega bodo tudi predpisi o narodnosti otrok brez pomena za juristične osebe. V drugih pogledih, n. pr. v jezikovnem pravu, pa pridejo juristične osebe zelo v poštev (uradni dopisi!). Uprav v društvenem življenju se gojijo narodni interesi. Ako se pa pripozna jurističnim osebam narodnost in možnost, izpovedati to narodnost, se pojavi vprašanje, po kom bi bilo podati to izjavo. Narodnost bi se dala določiti naravnost v pravilih (statutih) ali pa bi bilo treba v teh pravilih vsaj povedati, kateri organ (n. pr. občni zbor) naj jo določa. Jasno je, da bode pod tem vidikom marsikaka juristična oseba breznarodna; za takšno bi jo bilo smatrati tedaj, kadar ni o narodnosti v pravilih ničesar določenega. —

Vsa ta vprašanja imajo pomen seveda le za take države, ki hočejo pripoznati več narodov za enakopravne, ne pa za one države, ki so ali narodno popolnoma enotne (redkokolič slučaj), ali ki pripoznajo le enemu narodu državne pravice. Samo po sebi pa je tudi umevno, da niso mogle te vrste izčrpati vseh vprašanj narodnostnega prava. Še o marsičem bi bilo razpravljati; omenim le velevažno vprašanje o veljavi teritorialnega in personalnega principa. Tukaj pa sem samo skušal razložiti in določiti dva prava pojma, ki spadata pač k temeljem vsakega narodnostnega prava: narodnost kot svojstvo človeške kolektivne celote in narodnost posameznika, ali pa narodnost v objektivnem in narodnost v subjektivnem zmislu.

Dvor avstrijske vladarske hiše.

Ko je leta 1867. dosegla Ogrska samostojno državnost in se je njeno razmerje do ostalih habsburških kronovin ustanovilo v avstro-ogrski nagodbi, je postalo tudi aktualno vprašanje, kako je z dvorom skupne vladarske hiše: ali ima avstrijski cesar kot ogrski kralj svoj posebni ogrski kraljevski dvor,¹⁾ ali postane do takrat enotni avstrijski cesarski dvor vsled dualizma skupna zadeva obeh držav kakor druge nagodbene skupne zadeve, ali končno dvor cesarske hiše sploh ni nagodbeno skupna, ampak zadeva posebne vrste, ki se tiče le toliko skupnosti, da morata obe državi plačati stroške vzdrževanja.

Ogrskega zakona člen XII. iz leta 1867. določa v tem pogledu, »da je po pragmatični sankciji vladar sicer skupen, ker pripade ogrska krona istemu deželnemu knezu, ki vlada tudi ostalim deželam, da pa zaradi tega še ni potrebno, da se stroški vzdrževanja dvora deželnega kneza skupno ugotove. Tega skupnega ujedinjenja ne zahteva v pragmatični sankciji določeni smoter, in se s konstitucionalno samostojnostjo Ogrske in z visoko avtoriteto deželnega kneza veliko bolj ujema, da ogrski državni zbor separatno dovoli na predlog odgovornega ogrskega ministrstva vzdrževalne stroške za dvor ogrskega kralja. Votiranje in izplačanje stroškov vzdrževanja dvora se torej ne smatra za skupno zadevo.«

Iz teh določil zakona so kovali in kujajo zastopniki vseh zgoraj označenih nazorov svoje argumente. Zadovoljive in vsestransko pre-pričevalne rešitve seveda iščemo zaman v to- in onostranskih glasovih teoretikov in praktikov. Tam se išče za navidezni politični ideal znanstvene opore, tu prisluškuje teoretik samo besedilu zakona in ima zavest, da je problem rešen. Za resnega znanstvenika ne morejo biti merodajni ozirni na politične želje, še manj pa mu more zadostovati besedilo zakona; položil bo temelj globlje.

Naš čislani rojak dr. Ivan vitez Žolger je v svojem velikem delu »Avstro-ogrska nagodba«, o katerem sem poročal svojčas v

¹⁾ Rabim za pojem „Hofstaat“ besedo dvor, akoravno se zavedam, da povsem ne odgovarja. Istotako za „Hofhalt“ in „Hof“. Iskal sem zaman po točnejšem izrazu.

»Vedi« letnik I., št. 5, — napisal o zak. čl. XII. l. 186 zgol nekaj splošnih opazk, ni pa hotel, in kakor zdaj vemo, takrat ni mogel, kakor je to storil glede drugih nagodbenih problemov, izražati se o vprašanju, katero stališče zavzema dvor skupne vladarske hiše v ustroju dualistične monarhije. Smatral je za potrebno, da se, predno se more odgovoriti na to vprašanje, poseže na zgodovinski razvoj, organizacijo in uredbo dvora avstrijske cesarske hiše, kakor tudi na smoter, bistvo in pravni značaj monarhičnega dvora v obče. Lotil se je tudi takoj tozadevnih študij z njemu lastno vztrajnostjo. In tako je podaril pravni vedi novo veliko in obširno delo: »Der Hofstaat des Hauses Österreich«, ki je izšlo pred nekaj meseci kot 14. zvezek »Wiener Staatswissenschaftliche Studien« (Str. I—XX, 422.).

Po naslovu soditi, bi se marsikomu videl predmet malo odročen in brez posebnega pomena za splošno pravnoznanstveno in širšo politično javnost, zlasti ako se vzamejo za merilo veliki, usodo držav in narodov odločujoči problemi današnjih dni. Toda knjiga prinaša veliko več, kakor obeta skoro preskromni naslov. »Razvojno zgodovinski opis dvorstva¹⁾« kaže obenem v najpomembnejših odnosjih nastoj moderne države, ker kaže, kako se od dvorne uprave, prvotnega sedeža vsega državnega življenja, polagoma državna uprava cepi in osamosvaja v organizaciji in pravnem redu, kako z napredujočo ločitvijo dvornega in državnega interesa vedno ostreje stopa v ospredje ideja državne osebnosti, in kako se ta več kot stoletni proces ločitve dvorne in državne oblasti zaključi v konstitucionalni državi.« S temi besedami avtor v predgovoru sam nakaže vsebino in glavno stran svoje študije. Radi te vsebine je vredno in potrebno, da se pobavimo bolj s knjigo, ker obravnava pod navidezno neznatnim in pravni vedi tujim naslovom prevažne in do zdaj po večini neobdelane probleme razvoja moderne države in s tem dobiva za znanost javnega prava splošen pomen.

* * *

Organizacija dvora Habsburžanov se je zgodovinsko razvila na isti podlagi in v istih smereh, kakor dvori vseh držav, ki so nastale na tleh germanskega prava. Ta razvoj opisuje avtor v prvih

¹⁾ Hofwesen.

treh poglavjih: Francoske in nemške podlage, srednjeveški dvor Habsburžanov, dvorne reforme Ferdinanda I. Po večini znana zgodovina, vendar jo je čitati pravniku z novim zanimanjem, ker pisatelj ne podaja zgolj zgodovinskega opisa, temveč naglaša povsod državnopravno in pravnorazvojno plat in že tukaj kaže temelje za poznejše svoje pravnodogmatične zaključke. Ta zgodovinski razvoj gre v smeri, da iz prvotnih pravih dvornih služb nastanejo dvorna dostojanstva in končno s postankom državne osebnosti državna dostojanstva, ki nastopajo samo pri državnih činih v svojih častnih funkcijah, dvorno službo pa opravljajo namestujoči dvorni poduradniki. Popolnoma vsporeden razvoj na dvorih deželnih knezov, kjer iz prvotnih pravih imeteljev dvornih služb knežjega dvora nastanejo deželni dostojanstveniki, neodvisni od knežjega dvora.

Habsburžani so, nastopivši vlado v avstrijskih deželah, takoj uvedli glede dvornih služb velike premembe. Deželna dostojanstva so sicer pustili, ustvarili pa so si za službo na dvoru novo posebno uradništvo, kateremu na čelu sta stala dvorni maršal in dvorjanik.¹⁾

Najvažnejše pa so premembe, ki so nastale pri organizaciji dvora ob iztoku srednjega veka pod Maksimilijanom I. Leta 1496. se ustanovi splošna avstrijska zakladnica²⁾, predhodnica današnji najvišji finančni oblasti in kal poznejše ločitve državnega gospodarstva, 1498 sledi dvorni svet kot najvišja justična in upravsna oblast, in dvorna komora — zakladnica se omeji na računstvo in kontrolo — in reforma pisarne. Ta razvoj je plastično opisan in v posebnem odstavku ocenjen juristično pod vidikom sedanjega pravnega stanja.

Če tudi se je dvor Maksimilijana I. ob njegovi smrti razrušil in je Ferdinand I. vsled svoje vzgoje v Španiji uvedel ob nastopu vlade ondodne dvorne uredbe tudi v Avstriji, vendar se to ni niti eno desetletje moglo vzdržati. Maksimilijanove reforme so bile že dobile trdna tla, in na splošno zahtevo stanov se je moral Ferdinand I. že leta 1527. odločiti za novo uredbo dvora, dvornih služb in oblastev v zmislu Maksimilijanovih načrtov. Storil je to z dvornim redom z dne 1. januarja 1527, ki ga je natanko deset let kasneje izpopolnil z dvornim redom in inštrukcijo

¹⁾ Hofmeister.

²⁾ Schatzkammer.

glede ožjih dvornih služb. Oba ta dvorna reda vsebujeta uredbo dvornega organizma v celoti in sicer ne samo, kar se tiče dvorne uprave v ožjem zmislu, ampak tudi glede vladnih oblasti. Z rastočimi vladnimi posli je sicer uredba vladnih oblastij dobila v poznejših dobah drugo lice, uredba dvora v ožjem zmislu pa še danes sloni na teh Ferdinandovih reformah.

Stebri te organizacije dvora so štiri najvišje dvorne službe: vrhovni dvorjanik, vrhovni dvorni maršal, vrhovni dvorni komornik in vrhovni mojster dvornih hlevov¹⁾. Dvorne vladne oblasti: dvorna pisarna, dvorna komora in dvorni svet pa so že pod Ferdinandom I. dobile samostojno, od najvišjih dvornih služb neodvisno stališče. Stem se je začel oni razvoj, ki je pozneje dovedel do načelne ločitve med dvorno in državno službo. Dvor v ožjem zmislu, njegova nedržavna stran, dobi svojo v sebi zaključeno samostojno organizacijo, dvorna in vladna služba, dvorna in deželna uprava nastopata vedno očitneje kot dve posebni panogi dvornega službovanja. Pri dvornih oblastvih (Hofbehörden) kolegijalni sistem, s časom se preminjajoča organizacija, nadvladanje juristične naobrazbe, mero-dajnost teritorialnega načela; organizacija dvornih služb (Hofämter) pa ostane za stoletja ista.

Po opisu tega zgodovinskega razvoja, ki sem ga mogel tu le splošno omeniti, prestopi pisatelj v 4. in 5. poglavju k sedaj veljavni dvorni organizaciji. Opisu najvišje dvorne službe z vsestranskih vidikov sledi poglavje o dvornih častnih službah (Kämmerer, Truchsesse, Edelknaben, Geheime Räte) in o dvornem ceremonijelu.

Tako si je avtor ustvaril vseskozi solidno zgodovinsko-razvojno in dejansko podlago za dogmatična, pravna izvajanja, ki tvorijo drugi, obširnejši in glavni del knjige. Dele se v štiri skupine: dvor in vladarska hiša, država in dvor (s pododdelkom: stroški dvora), pravni značaj dvora ter dvor in dualizem. V dodatku so še izvajanja o kabinetni in vojaški pisarni ter generalnih in krilnih pomočnikih kot izven dvora stoječih uradih in službah, ter ekskurz o dvornem in komornem naslovu.

Pravnik a seveda zanima najbolj ta drugi, dogmatični del; kajti tu je avtor, ki se je glede zgodovinskega razvoja mogel vendar kolikor toliko naslanjati na druga dela, moral radi pomanjkanja vsa-

¹⁾ Oberststallmeister.

kega prejšnjega dela drugih nadelavati si pot popolnoma sam. In kdor pozna avtorjevo znanstveno resnobo, natančnost in posebno njegov izražen čut za juristične važnosti iz drugih njegovih publikacij, bo pri študiju tega najnovejšega dela imel samo vnovič priliko občudovati navedene prednosti avtorja. Za poročevalca je v resnici v tem pogledu težko stališče. Vendar hočem — na nevarnost, da koga prestrašim pred čitanjem Žolgerjeve knjige — v najkrajših potezah naznačiti vsebino teh velezanimivih poglavij.

D v o r i n v l a d a r s k a h i š a .

Prvotno je bil dvor vsem nadvojvodam skupna uredba. Po prehodni dobi, v kateri je vsled dejanske ločitve dvorov in delitev dežel med nadvojvode nastalo več pravno samostojnih dvorov, se je leta 1621. pod Ferdinandom II. združila vsa vladarska oblast v štajerski liniji Habsburžanov in nastal je enoten dvor na podlagi primogeniture. Ferdinand II. je v svojem testamentu navedenega leta, ki je postal pozneje bistven del pragmatične sankcije, ustanovil v obliki takratnega patrimonijalnega državnega prava majorat in tako vladarsko hišo kot rodbinsko zadrugo in subjekt vladarskih pravic in skupnega imetja. Majorat je bil ustanovljen v svrhu, da se vzdrži veličina in moč vladarske hiše; zato je opremljen z nedeljivostjo in neločljivostjo, kar se doseže s tem, da pripade z izključenjem vsake dedniške pravice vedno prvorojencu hiše, a samo v svrhu uprave, vladanja in uživanja. Smotreni subjekt majorata je vladarska hiša kot rodbinska zadruga, prvorojenec pa je imetelj vladarskih pravic, katere uživa z a s é i n z a vladarsko hišo. Naslanja se na § 629. o. d. z. o fideikomisih in na teoretike Bernatzika, Teznerja in Kelsena, konstruira avtor to razmerje kot deljeno pravo, kojega bistvo je, da tvorijo pravni subjekti pravno skupino, v kateri vsak skupinar z vporabo svojega subjektivnega prava uresničuje vsem skupni smoter. Primogenitus je organ zadruge vsled lastnega prava, zato neodgovoren in neodstavljen. Institut primogeniture je podlaga ustave vladarske hiše. Tudi nastop državne osebnosti ni pri tem premenil družega, kakor da je »država« vstopila kot deležnik in pravna oseba p o l e g vladarske hiše in prvorojenega v pravno skupino.

Nevladajočim članom vladarske hiše gre pravica do knežjega vzdržanja. To se udeje v apanažah, v rabi odkazanih delov

hišnega premoženja in v sorabi vseh onih služb, naprav, ustanov in uradov, ki tvorijo pojem dvora. »Dvori« posameznih članov vladarske hiše nimajo pravne samostojnosti.

Država in dvor.

Najvažnejši in javnopravno najpomembnejši del se mi vidi 7. poglavje, v katerem se obravnava razmerje med državo in dvorom v treh odstavkih: 1.) nastanek državne osebnosti, 2.) ločitev državnega in knežjega zasebnega premoženja, 3.) ločitev dvorne in državne oblasti. Ti problemi so za državno pravo splošno važni, ker se je na vsem zapadu vršil razvoj v bistveno istih fazah in oblikah in ker ti problemi v javnopravni literaturi še niso bili nikjer temeljito in koncentrirano, monografično obdelani. Žolger sicer priznava, da je tudi že v patrimonijalni dobi (do 18. veka) najti dokazov za idejo državne, od osebe vladarja razločevane, osebnosti, vendar je mnenja, da ni bila vladajoče pravno načelo. Interesi kneza in stanov so prevladovali in obvladovali vse skupno življenje v državi; šele doba prosvetljenega absolutizma je pomagala do zmage misli, da tvorijo interesi prebivalstva samostojno enoto, ki dobiva svoj pravni izraz v državni osebnosti, svojo določitev v lastnem pravnem redu ter svojo izvršitev v lastnih sredstvih in po lastnih organih.

Na zunaj se je zmaga ideje državne osebnosti pokazala v tem, da se je ločilo premoženje države od zasebnega premoženja vladarske hiše, da se je razločevalo med dvorno in državno upravo in pri le-tej naglašalo izključno splošne koristi. Tozadevna zgodovinsko-pravna izvajanja avtorja so nad vse zanimiva in kažejo, da se je že sredi 18. veka, pod Marijo Terezijo, izvršila ločitev med državnim in knežjim zasebnim premoženjem, tako da je v določbah zapadnogališkega državnega zakonika videti le priznanje že obstoječega stanja.

Razmerje, ki je nastalo med »državo« in vladarsko hišo, je po Žolgerju deloma pravno, deloma organsko. Ker se je državna osebnost razvila potom evolucije in nastopila poleg vladarske hiše in vladarja, ne pa, da bi ju izpodrinila, je Žolger mnenja, da se je prvotno samo med vladarsko hišo in vladarjem deljeno pravo (do vlade) delilo še tudi na »državo« kot pravni subjekt, ki je stopila stem v pravno razmerje med vladarsko hišo in vladarjem. Vladar

torej izvršuje na eni strani svojo lastno pravico kot Primogenitus in kot organ vladarske hiše tudi njeno pravico in stoji v tem pogledu izven državnega organizma, na drugi strani pa tudi pravico »države« kot njen organ — ker država ni poslovanja možna osebnost — in je vsled tega, ker tudi izvršuje lastno pravico, kot organ države nedogovoren. — Zanimiva in povsem nova pravna naziranja, o katerih se lahko diskutira, ki pa imajo zase važen moment, da na najenostavnejši način razlože razne važne strani moderne države, katere je dosedanja pravna veda puščala nerešene, oziroma jih postavlja izven mej pravnega spoznanja in konstrukcijske možnosti.

Nazoru o deljenem vladarskem pravu odgovarja tudi rešitev pojmovne kontroverze med izrazi »državna last«, »državno premoženje«, »državno blago«, »splošno ali javno blago«, »javna lastnina« (§§ 236, 287, 353, 354 o. d. z., oziroma § 10. febr. pat., § 11 in 14 osnovnega zak. o državnem zastopstvu). Tozadevna Žolgerjeva izvajanja bi priporočal v čitanje tudi pravniku, ki ga zanima zgol privatno pravo.

Glede državnega premoženja je samo državo smatrati za lastnika, ne tudi vladarske hiše. Vendar pa je državno premoženje tudi določeno za pokritje stroškov vladarske hiše, ker tudi ti stroški spadajo med »državne potrebe«. Od državnega premoženja je končno ločiti tudi zasebno premoženje vladarske hiše, oziroma vladarja.

Označeno diferenciranje med dvorom in državo itd. je imelo končno posledice tudi za pravni značaj na dvoru uslužbenega uradništva. Vladno uradništvo se loči od dvornega in ne služi več vladarju, ampak »državi«.

Svoj formalni zaključek je dobil ves razvoj šele z uvedbo ustavnega sistema, ki je ustvaril za izvrševanje državne oblasti poseben, od dvorne oblasti popolnoma ločen pravni red.

V poglavju o stroških dvora se obravnava v pododdelkih: zgodovinski razvoj, civilna lista in c. in kr. dvorni erar. Do ustavne dobe določa vladar sam, koliko kameralnih dohodkov se porabi za vzdrževanje dvora. Z nastopom državne osebnosti se to tako konstruira, da vladar, ki je edini upravnik, ni pa več edini uživatelj komornih dobrin, izvršuje z določanjem vzdrževalnih stroškov dvora svoj, oziroma vladarske hiše pravni zahtevek nasproti državi. Civilna lista torej ni plača, parlament je ne »dovoljuje« (tehnično), ampak le sodeluje pri določitvi, izvršujoč tako svojo

kontrolno pravico nad državnim premoženjem. Ker je dotacija, ne pa kredit, ne pripade to, kar dvor prihrani pri civilni listi, državni blagajni. Zato tudi iz dovoljenja civilne liste ne izhaja pravica parlamenta do kontrole dvorjanstva.

Premoženje, ki služi za vzdrževanje dvora, je dvorni erar. Dvorni erar je premoženje krone, ki temelji na javnopravnem zahtevku vladarske hiše nasproti državi, in se za to bistveno razlikuje od zasebnega premoženja vladarske hiše.

Ta in še mnoga druga pravna razloževanja je avtor izvedel izredno natančno in jih preizkusil na slučajih in primerih prakse.

Pravni značaj dvora.

Dosedanji teoriji je vladar organ države, vladarski dvor je »državna institucija« ali pa zasebna službena in upravna organizacija vladarja. Žolger piše, da je dvor »iz javnih sredstev vzdrževana naprava, namenjena in določena knežjemu vzdrževanju vladarja in njegove hiše ter varovanju in označenju vladarskega stanu«. V prvi vrsti je dvor organizirano »gospodarstvo« kneza in vladarske hiše. Temu primernemu smotru sledo naprave, ki služijo telesnemu in duševnemu blagru udov vladarske hiše in dvornih pripadnikov (straže, dvorna policija, dvorno maršalsko sodišče, dvorna gledališča, zbirke, knjižnice itd.). Dvorni ceremonijel in sijajna okolica visokih dostojanstvenikov naj označuje knežji stan in varuje ugled in dostojanstvo vladarske hiše. Vsi ti smotri tvorijo nedeljivo celoto in dajo dvoru poseben značaj, so znak mednarodnega vladarskega stanu.

Dvor ni državna naprava, ampak od nje ločena uredba s svojim pravom, svojo oblastjo in svojim redom. Dvorna oblast je originalna, ne izhaja iz državne oblasti in zato tudi tej ni podrejena. Država in vladarska hiša sta dva ločena pravna subjekta, za prvo velja državni pravni red, za drugo patrimonijalni hišni in dvorni red. Glede dvorne uprave ne pristojata državi pravica nadziranja in kontrole.

Iz tega sledi, da dvorna služba ni državna služba, pa tudi ne zasebna služba vladarja, ampak služba posebne vrste, za katero ne veljajo ne državnopravni predpisi o državnih službah, ne občno državljansko pravo, ampak patrimonijalni dvorni red, kakeršen se je razvil iz časov Maksimilijana in zlasti uredb in reform Ferdinanda I.

Te nazore, katerim se more le pritrditi, razvija Žolger obširno in vedno se naslanja na zgodovinski razvoj, določbe modernega državnega prava in zlasti na konstantno dvorno prakso; na slučajih kaže, da se niti dosedanja teorija, niti vlada ali državno ter upravno sodišče ni povspelo do pravih, resničnim dejanskim razmeram ustrežajočih nazorov.

Končno izvaja iz istih premis, da je dvor neodvisen od vsega in vrste vladarskih pravic in radi tega ni možna ločitev dvora po deželah ali raznih državnopravnih kompetencah vladarja. Vladarjev dvor je le ena pravna in gospodarska enota, tudi če je vladarska hiša poklicana do vlade več držav. Dvor ni teh držav skupna zadeva.

Dvorin dualizem.

Tako pride avtor do problema, čegar znanstveno povoljna in pravilna rešitev je bila povod, da se je napisalo to veliko delo, kakor sem to že uvodoma omenil. Avtorjevo stališče je že zgoraj označeno: Dvor je pač »razmerje skupnega interesa« obeh držav monarhije, ne pa skupna »zadeva«. Edino določitev visokosti civilne liste in prispevanja za njo je skupna zadeva.

Toda, kdor pozna avtorja iz njegovih prejšnjih znanstvenih del, vé tudi, da se on ne zadovoljuje s temi ugotovitvami. Skoro sto strani je posvečenih temu problemu. V prvem odstavku navaja mnenja teoretikov, ki izmed njih oni iz Ogrske unisono uče: da identiteta vladarja še ne zahteva skupnega in enotnega dvora, ker stoji vladar v razmerju z dvoje državnih osebnosti; da tudi nagodba iz leta 1867. ne navaja dvora med skupnimi zadevami, nasprotno, da besedilo, ali vsaj »duh« zak. čl. XII.: 1867. naravnost izključuje skupnost dvora; da ima torej Ogrska pravico do posebnega dvora in to pravico dokumentuje s tem, da se posebni ogrski dostojanstveniki (Bannerherren) imenujejo in pritegujejo pri izvrševanju državnopravnih činov, nadalje z dolžnostjo kralja, da biva nekaj časa v letu na Ogrskem, in konečno zak. čl. 33: 1904., ki govori o določanju dvorne dotacije »ogrskega kralja«.

Vse te »argumente« kritikuje Žolger v naslednjih odstavkih poredoma natančno in vsestransko.

Zanimiva je zlasti zgodovina kodifikacije § 7. čl. XV.: 1867. Žolger dokaže, da je že na državnem zboru leta 1848. in pri vseh

poznejših pogajanjih glede dvora šlo le za kritje stroškov dvora. S samostojnim sklepanjem o civilni listi so ogrski državniki hoteli le dokumentovati finančialno neodvisnost Ogrske. To, da se dvor v nagodbi iz leta 1867. ne imenuje med skupnimi zadevami, ne govori za posebni ogrski dvor, ker cit. zakon ureja le skupne zadeve obeh držav, dvor pa sploh ni zadeva državne uprave.

Žolgerjeva polemika zoper nasprotne »argumente« je briljantna in mestoma kljub stvarni umerjenosti pisateljevega sloga ostra. Ogrski državniki in pravniki tega dela ne bodo veseli.

* * *

Tako sem navedel vsebino knjige, kolikor je to spričo njenega bogatega jedra v kratkem ekscerptu sploh možno. Vsekakor je že iz teh kratkih podatkov razvidno, kako vsestransko in globoko je pisatelj obdelal materijo, ki se vidi na prvi hip odročna in nejuristična, ki pa vsebuje važne probleme državnega nauka in prava pod dozdnevno neznatnim naslovom.

Če tudi so svetovni dogodki današnje dobe morebiti povzročili, da stopa v ozadje zanimanje za juristična vprašanja, vendar le-ta niso izgubila svoje važnosti. Boju za samostojnost »države« napram dvoru smo sledili in rezultat juristično konstruirali v tej knjigi. Boj za samostojnost in emancipacijo »narodov« od »države« nam trka na duri. In ko stopi po zaželenem miru zopet mednarodno pravo v svoje funkcije, bodo tudi problemi državnega prava pridobili novo veljavo in zlasti iz boja za samoodločbo narodov nove impulze. Zato pozdravljam Žolgerjevo delo — edino večje delo državnega prava iz zadnjih let. Pozdravljam ga pa še posebno radi visoke osebe pisatelja kot nov dokument naše kulturne in državne zrelosti.

Dr. Ságadin.

Razgled.

Bodočnost nemške svetovne trgovine (Herkner). — **Carinske in gospodarske zveze med Nemčijo in Avstrijo (Battaglia).** — **Vodne prometne ceste in »pot na Orient po Donavi« (Schutze-Bählke).** — **Naše prometne poti.** — **Einspinner: Dalmatien sonderstellen?** — **Razlika narodovega prirastka pri Nemcih in Slovanih v Avstriji (dr. W. Hecke).** — **O raznoličnosti problema obljudenja.**

V marcu 1917 sem imel končan spis »Avstrijsko carinstvo in ideja »Srednje Evrope« za »Slov. Prav.«, a že leta 1915. so se mi usiljevale te ideje, ki sem jih sedaj napisal, četudi zelo nepopolno in zelo oddaljeno od onega, kar sem želel. Toda vojna je povzročila prilike, da se marsikdo med nami ne more poslužiti vseh onih znanstvenih pripomočkov, brez katerih ostane vsako, tudi najmanjše delo, diletantstvo. Tem bolj pa veseli potem vsak uglednejši pojav, ki dokazuje, da idejno nisem sam, akoravno sem se osmelil ugovarjati veljavnim možem, ki imajo, kakor Philippovich, Renner, Schuhmacher in drugi, znano in ugledno ime.

V »Leipziger Ill. Zeitung« št. 3853 (1. majnikova številka 1917) zasledim pod naslovom »Die Zukunftsaussichten unseres Welt-handels« informativen članek, ki ga je napisal prof. dr. H e r k n e r. Menda mi ni treba podčrtavati znanstvenega pomena tega moža, niti slave njegovega dela in velikega ugleda, ki ga uživa v nemškem znanstvenem svetu. Naj mi bo raje dovoljeno, da podam v ekscerptu kratko vsebino njegovega informativnega članka:

V letu 1913. je znašal nemški promet z blagom 163 milj. t. ali vrednosti za 22 milijard mark. S tem je prišla Nemčija na drugo mesto, tik za Anglijo. Trgovina z Anglijo je znašala $4\frac{3}{4}$, z Rusijo 3 milijarde mark. Uvažali smo (Nemčija) največ surovin in živil (ovčjo volno, bombaževino, pšenico, rž, les, kože, oljnati sad, riž, juto itd.), a izvažali fabrikate (stroje, železnino, tekstilno blago, barvila, kemikalije, sladkor). Vse to je vojna prekinila. Anglija je ustavila vsa plačila Nemčiji, likvidirala nemška podjetja, uničila nemško pravo do trgovskih znamk, vzorcev, patentov, založenin, razbila vso nemško trgovinsko organizacijo po svetu, ki jo bomo mogli nadomestiti šele s trdim delom čez mnogo let, »wenn überhaupt«. To vse je dosegla seveda s pomočjo vseh svojih zaveznic Francije, Rusije, Italije, sedaj tudi Amerike, z blokado itd. itd. (Navaja podrob-

neje vse represaliije proti nevtralcem itd.) Tako Nemčija tudi še sedaj ni zatvorjena trgovska država (*»geschlossener Handelsstaat«* v zmislu Fichteja! Op. ref.) Pomen našega prometa z inozemstvom vidimo v poslabšanju svojega kurza. Seve pogrešajo tudi nasprotniki naše fabrikate, toda skušajo jih nadomestiti na vse kriplje, n. pr. kalijeve soli, degtova barvila itd. Avstro-Ogrska, s katero smo v letu pred vojno imeli prometa za dve milijardi mark, nam ni mogla bistveno pomoči, ker je imela sama slabejše letine (in gotovo tudi, ker je sama rabila svoje surovine. Op. ref.). Uvoz iz Balkana raste sicer, toda zanj nimamo še dovolj prometnih sredstev.

In za bodočnost?

Znano je, da nas čakajo visoki davki. Ne vem, kako naj jih zmoremo, če ne bo cvetela industrija. Ne vem, kako naj ta cvete brez velikega dobička, ki ga imamo od mednarodnega prometa? Kdor je kedaj dvomil o tem dobičku, temu je menda vojna odprla oči. Zakaj ne moremo vreči svojih sovražnikov ob tla vkljub svoji sili? Ker se poslužujejo ogromnih gospodarskih sredstev, ki jih mi nimamo, ker ne moremo do njih. Le radi tega svetovnega prometa je naše število tako naraslo, da se sedaj lahko branimo. Še vedno velja stari izrek (Caprivijev, op. ref.): »Ali bomo izvažali blago, ali pa žive ljudi,« in veljal bo tembolj po vojni.

Na to se naštevajo glavne sirovine, ki so prihajale iz inozemstva: bombaževine za 550 mil. Mk za $11\frac{1}{2}$ milijona nemških vreten, pšenice in žita za 800 mil. Mk, jajc za 188 mil. Mk itd., da ne govorimo o kavi, čaju, kakau, bakru, kavčuku, petroleju i. t. d. Samo manjši del tega pridelujemo doma ali pri zaveznikih, za večino tega ostanemo navezani na inozemstvo. Razven tega še ni gotovo, bode li mogoče dogovoriti z Avstrijo glede na balkanski trg, ali če bo takšen dogovor mogel biti trajen radi prizadetih tvorničarjev in trgovcev. Zato se podamo v veliko nevarnost, če se ne lotimo z vso silo zopetne pridobitve svetovnega trga, kakor smo ga imeli doslej. Svetovni trg nam je potreben, da dobimo od njega neobhodno potrebne sirovine in da prodamo na njem svoje fabrikate. To pojde morda, vsaj pri onih produktih, ki so pri nas doma (premog, stroji, kalijeve soli itd.) tudi radi naše nizke valute, saj če kupi danes Švicar pri nas blaga za 1000 Mk, plača samo 850 frankov, pred vojno pa je

plačal 1230 frankov. Seveda bo zelo težko dobiti si ta trg, četudi ne ostane pri sklepih pariške konference, ker bo ostala sovražnost proti nam še dolgo. Vendar se pa tudi oni ne bodo odrekli 150 milijonom kupovalcev, niti našim sirovinam, ki jih tudi imamo. Razven tega Anglija morda niti ne bo mogla izpodriniti vsega našega blaga v svojih kolonijah, v Rusiji, Franciji in Italiji, saj gre za vrednost okrog petih milijard mark. Rusija pa ne najde za svoje žito trga drugod, saj je Anglija mogla sprejeti samo enčetrť dosedanjega ruskega žitnega izvoza. Če pa hoče Rusija izvažati v Nemčijo, bo morala tudi izvažati iz Nemčije. (Glede Rusije je položaj toliko neugodnejši, ker je — vsaj po mnenju mnogih poznavalcev — treba korigirati doslej navadno naziranje, da mora Rusija izvažati žito, »sicer da utone v njem«. Nasprotno je v vojni Rusija stradala žita. Tega ni bila kriva samo zavožena uprava carjeva, marveč izgleda, da ruska zemlja ni več tako rodovitna, marveč da čaka na intenzivnejšo obdelovanje in da prihaja Rusija rapidno v oni štadij, da bo imela ravno dovolj žita zase. Odtod tudi pohlep mužika po zemlji. Op. ref.)

Facit: »Bodočnosti svoje svetovne trgovine ne smemo torej presoјati temno, seveda pa ne smemo voditi take trgovske politike, ki bi poostрила sedanje nevarnosti. Zato morda ni dobro (nicht ratsam), da se že sedaj vežemo trgovinsko s svojimi zavezniki (festzulegen), predno ne vidimo dovolj jasno, kakšen položaj ustvari mir. Seveda se pa moramo pripraviti na vse. Če nam bo vsiljena trgovska borba, potem moramo dograditi srednjeevropsko-levantinsko gospodarsko skupnost za obrambo in boj...«

To je menda dovolj jasno povedano in dovolj hladno računano ter docela potrjuje izvajanja moje razpravice, le da pove marsikaj še ostreje: Če nas bodo rabili, bodo skrbeli za dograditev t. kzv. SE. Če nas ne bodo rabili, se bodo pa zagnali na osvoјitev svetovnega trga. Za vsak slučaj je pa priprava duhov potom Naumanna in vseh nemškoradikalnih provincialnih listov potrebna. Ali bo Avstrija pravočasno pripravljena, bomo videli. Vsekakor ne smemo pozabiti nikdar in nikoli: Najprej smo mi. O »Zukunftsansichten unseres Welthandels« še nisem nič čital niti v »Oesterr. Volkswirtu«, niti v »Museum« ali kjerkoli drugod, najmanj iz peresa uglednega nemškega gospodarja, pač pa že v čeških listih. Tudi to je končno značilno.

Tema o raznih skupnostih je zmožen vseh različnih variacij. Vse te variacije pa že dokazujejo, da ne gre niti sedaj za stalno skupnost, nego za zavezništvo ad hoc, v varstvo svojih interesov, in da se mora »skupnost« zopet umakniti med staro šaro, kakor bo to zahteval interes. O istem predmetu govori in isto dokazuje nehoti spis:

»Die wirtschaftliche Annäherung zwischen den Zentralmächten und die wirtschaftliche Zukunft Polens. Deutsche Folge I. der Schriften des Volkswirtschaftlichen Institutes des Obersten Polnischen Nationalkomitees,« prvi del: **Zoll- und Wirtschaftsbindnisse zwischen Oestreich-Ungarn und Deutschland.** Publikacija je, kakor pravi že nekoliko dolgi naslov, uradna publikacija poljskega narodnega odbora, napisal jo je po njegovem naročilu dr. Roger baron Battaglia. Drugi in tretji del še nista izšla. Drugi naj bi opisal »Upliv nove zveze na posamezne produkcijske panoge v Avstriji«, tretji pa »gospodarske sile Ruske Poljske in Galicije v primeri s silami Rusije in centralnih držav, dosedanje gospodarsko razmerje Poljske k Rusiji in centralnim državam«, ter »podal sliko o tem, kako se naj po želji Poljakov uredi trgovskopolitični položaj Poljske po vojni, v zvezi na novi srednjeevropski gospodarski sistem«. Ta poslednji del bodi zajedno »program notranje gospodarske politike« in »preračunaj tudi poljske izglede za bodočnost«. Seveda poteče še najbrže dokaj časa, predno bo mogoče pregledati in urediti vso snov ter jo izdati v nameravanih dveh publikacijah. Saj je tudi za sedanjo publikacijo pričel pisatelj zbirati gradivo že leta 1915., v dobi, ko so Naumann in drugi pričeli z agitacijo in ko je ideja SE prešinila nemštvo kakor iskra. Dotlej pa si moramo pomagati z nekako »privremeno uputo«, ki jo je postavil pisatelj v obliki »narisa« pred tekst. V tem narisu označa baron Battaglia poljsko državo kot paritetično zaveznico Nemčije in Avstrije in zahteva, da mora Rusija dovoliti Poljski v »prehodni dobi« 10 do 20 let ugodnosti za poljski izvoz, zaedno pa da se hoče ubraniti Poljska ruskega uvoza z visoko zaščitno carino. (Proti nemški ali avstrijski industriji brez carine, ker tvorijo vse tri države baš SE brez carinskih mej med seboj.) — Vzlic temu bi se pa morala Rusija zavezati, da ne bo nikakor poizkušala omejevati ali otežiti dosedanjega izvoza ruskih sirovin na Poljsko. Med Poljsko in Galicijo se ustanovi posebno carinsko razmerje v obliki olajšanega obmejnega prometa itd.

Glavna vsebina spisa, ki obsega 802 strani, se peča z našim predmetom, z idejo SE. Pisatelj je ravnatelj zveze galiških industrijalcev in znana avtoriteta, vendar pa le enostranski zastopnik veleindustrije in politično brezpogojno vdan sedanji vladajoči smeri na Poljskem; zato je nekako predestiniran, da izda svoj spis kot uradno publikacijo poljskega narodnega odbora in da brani v njem idejo SE kot edino zveličavno, toda to pot ne s stališča Nemca, marveč s stališča nemško orientiranega Poljaka, ki misli, da bo njegova, poljska industrija imela kaj dobička, če se obrne proti ruski kot zaveznica nemške industrije. Pogoj za to pa menda ni samo poljska državna samostojnost na vse strani, marveč gotovo tudi, v kolikem razmerju ostanemo po vojni »zatvorjena trgovska država« (NB: »zatvorjena« sicer ne ustreza terminu »geschlossener Handelsstaat«, pač pa pravemu njegovemu bistvu, kakor nam ga kaže vojna), ali pa se udeležimo svetovne tekme in produkcije. V ostalem se ne moremo tu približje baviti z vsebino tega spisa. Priznati se sicer mora, da doslej še ni spisa, ki bi bil posnel vse doslej povedane razloge za SE tako obširno in natančno, kakor baš spis Battaglie; proti SE pa največ razlogov, proti katerim polemizira B.; toda končni in glavni del vseh izvajanj ni ekonomija, ampak politika. Battaglia se obrača tam, kjer želi, da ga najbolj slišimo, proti vsem, ki se boje za Avstrijo kot velevlast, za Ogrsko, za obstanek posameznih narodov ali »narodnosti«, in dokazuje ali vsaj skuša dokazati, da se nam ni bati ničesar. Ali se mu je to posrečilo in ali ta izvajanja sploh sodijo v takšen spis, smo pa drugega mnenja, nego baron Battaglia in poljski narodni svet, čegar podpredsednik Leopold vitez Jaworski je delu napisal predgovor.

Opomniti še treba, da ne smemo zamenjati tega narodnega odbora s poljsko »Rado« v Varšavi. »Odbor« ima svoj sedež na Dunaju.

* * *

Tudi k problemu SE spada vprašanje o vodnih prometnih cestah. Toda ta problem po našem mnenju bistveno ni zgolj »srednjeevropski« problem, marveč samo »tudi — srednjeevropski« problem, pravno pa je bil do svetovne vojne internacionalen. Četudi se od leta 1915. naprej pečajo ž njim, vsaj kolikor moremo to vedeti mi, le »Srednjeevropejci«, je pa vendar toliko

interesentov, in interesi so deloma tako različni, ali bolje, prometne smeri, katerim naj služijo te vodne ceste, so tako različne, da pač ni možno govoriti o vodnih cestah in trditi obenem, da je to »srednjeevropski« problem v zmislu Naumann - Kapp - H. St. Chamberlainove SE., kvečjemu »srednje Evrope« kot izključno geografskega, ne pa političnega pojma. Vendar pa so baš »Srednjeevropejci« tisti, ki se v dobi vojne najbolj glasno pečajo s tem problemom, ki provocirajo o tem največ debat, pripravljajo misli s propagando v časopisju in brošurah ter tudi že delajo praktično s tem, da so najprej priredili kongrese raznih mest, županov, zastopnikov industrij in bank ter končno potem somišljenikov poslancev dosegli razne sklepe provincialnih nemških parlamentov. Če se prav spominjam, se je razpravljalo o tem predmetu tudi že v ogrskem državnem zboru ter v bolgarskem sobranju. Vsekakor pa je tvorila beseda o vodnih prometnih cestah velik del razgovorov in posvetovanj, ki so jih imeli med seboj nemški, avstrijski, ogrski, bolgarski in turški državniki, politiki in gospodarji v Berlinu, Monakovem, v Pešti, v Sofiji in Carigradu, poleg drugih predmetov, kakor železničnega omrežja, financiranja raznih industrij na doslej neizrabljenih ozemljih itd.

Izmed sila številne dnevne literature — (v časopisju, brošurah in revijah; med njo je tudi avstrijski nadvojvoda z brošuro, ki je tiskana kot rokopis) — naj omenim članek **»Pot na Orient po Donavi, — činitelj gospodarstva in gospodovanja«**, (der Donauweg zum Orient, — ein Wirtschafts- und Machtfaktor), ki ga je napisal Georg Schultze-Bählke, Berlin, v nemško-imperialistični reviji »Das grössere Deutschland«. (NB: Ta ugledna revija, ki ni enodnevnic, kakor vse polno drugih s podobnimi imeni, je izhajala že pred vojno; urejeval jo je takrat znani vsenemški publicist in politik Paul Rohrbach, ki pa je drugim Vsenemcem bil, ker vendar le realen politik, prepopustljiv; vsled tega so ga odpravili, na kar je vodstvo prišlo v roke najbolj nacionalne desnice.) Navedeni članek torej govori o Donavi to-le:

Donava je najvažnejša neposredna prometna cesta med Nemčijo in Iztokom. Ž njenim zavojevanjem smo dobili zvezo med Severnim morjem in Mezopotamijo. Bodočnost dežel med tema točkama: Silovit razmah trgovine in industrije. Po vojni pojdejo to pot predvsem sirovine, ki jih potrebuje SE za svoj obstanek. Še več

vredna pa bo ta prometna zveza, kadar bo zvezana Donava z veliko nemško mrežo prometa na vodi, kadar se namreč uresniči razširjenje Ludvikovega kanala med Meno in Donavo (zveza Rena-Mena-Donava! Op. ref.), zgradba kanala Odra-Donava in regulacija Donave same pri Klisuri (»Eisernes Tor«). Te zgradbe bodo gotovo naša prva velika naloga po vojni.

Zgodovina Donave je prastara. Za reko se zanimajo tudi oddaljene države, kakor Anglija in Francija. Ko je na »Pariškem kongresu« 1856 vsled neuspele krimske vojne izgubila Rusija donavsko ustje, se je ustanovila »Evropska donavska komisija«. Ta je izdala donavske plovne akte ter uredila na reki plovstvo, nadzorstvo, policijo, krmilarstvo (Lotsen), luke za izkrcaje in ukrcanje. Komisija je bila razširjena in njen delokrog povečan na »Berolinskem kongresu« 1878. Vse obrežne donavske utrdbe od Oršove do ustja so bile porušene ter izdana tudi prepoved, da ne sme do Oršove voziti nobena vojna ladja. Leta 1883. so signatarne sile berolinskega kongresa sklenile razširiti moč komisije do leta 1904.

Vzlic temu se ni mogel promet po reki zadostno razviti, zlasti ne v neprekinjeni promet od Regensburga do Soline ali Galca, ker ni bila regulirana ožina in brzine pri Klisuri. Vendar pa so se bolgarske in romunske luke v prometu z nami zelo razvile (Vidin, Lompalanka, Rahovo, Somovit, Nikopolj, Švistvo in Ruščuk; Calafat, Corabia, Turnu-Ilg in Giurgevo).

Za sila pomnožene prometne potrebe je tonaža podonavskega ladjevja mnogo premajhna; zato je dražja in dohodki vožnje ter vrednost vsake ladje so zelo povečani; isto torej, kakor na morju. Ladjedelnice imajo od Regensburga do Oršove toliko naročil, da jih ne morejo izvršiti. Industriji je sedanje stanje ugodno, pričakuje pa še boljšega. Iz vseh teh razlogov je zanimanje za to prometno žilo zelo veliko v vseh udeleženih industrijskih, trgovskih in vladnih krogih.

Nič manjšega pomena ni ta reka za Bavarsko. Zato hite Bavarci na vse kriplje, da dograde kanal Rena-Mena-Donava in da postanejo s tem središče povečanega vodnega prometa med severo-zapadno in jugoiztočno Evropo. Saj so se udeležili posvetov o tem kanalu župani vseh podonavskih mest od Regensburga do Oršove... Bavarci hite zato s kanalizacijo Mene do Bamberga, ki naj bi postal prehodna postaja za severonemške kanale. Za ta kanal

so postavili $1\frac{1}{4}$ milijarde mark v svoj proračun, samo bavarski del bi stal 300 milijonov in zgradbe v lukah 400 milijonov mark.

Sočasno namerava avstrijski »Zentralverein für Fluss- und Kanalschiffahrt in Oesterreich« zgraditi kanal Donava-Odra-Visla z odcepitvijo na Brno in s stikom na nemški kanalski sistem. Ta kanal bi naj bil posebno važen iz vojaških vzrokov, potem kot cenena pot za prevoz živil in sirovin, pa tudi za ves trgovski stik med Avstrijo in Nemčijo, in kot protiutež kanalu Ren-Donava, ki bi morda oškodoval sudetske dežele, če ne dobi protiuteži Donava-Odra-Visla. (Tu govorita poleg nemškega torej tudi eminentno češki in poljski interes. Op. ref.) Pa tudi hamburški ladjarji bi radi dobili stik s tem ogromnim vodnim prometom ter žele zvezo z Donavo, namreč kanal med Pardubicami in Přerovom (195 km dolg preko češko-moravskih brd v kanal Odra-Donava).

Anglija je tovorila pred vojno na Donavo železo, premog in stroje, raz nje pa žito in druge poljske pridelke in sirovine.

Mesto dosedanjih pogodb morajo Anglija, Francija in Rusija izginiti z Donave, ki mora postati svobodna trgovska cesta. Vse države, ki meje na Donavo, morajo skrbeti za plovnost in plovbo svojega dela. Te države morajo skleniti med seboj podonavsko plovno pogodbo po vzgledu renske plovne akte iz leta 1886.

Da se bo ta prometna žila rentirala, vzgled: Anglija je dajala prej Balkancem po Donavi letno $2\frac{1}{2}$ milj. ton premoga. Da izpodrinemo ta premog s svojim (namreč nemškim!), se je ustanovila maja 1916. »Balkan-Kohlenhandels AG« v Berlinu z akcijsko glavnico 4.000.000 Mk. Ustanovitelji so: Kr. pruski rudniški fiskus, družba Giesche dediči, kneza Plessa rudniki, premogarske velefirme Wollheim in Friedländer & Co., gornješleski koksi ter glavni udeleženci Ostravsko-Karvinskega revirja in ogrskih rogov.

Povrhu: Kako bo s »svobodo morja«, še ne vemo, Donava pa je najbližja in najcenejša pot, ki je odločno v naših rokah. Tudi za bodoče vojne: Če jo imamo, nas ne morejo več istradati. — Vsekakor pa nam daje Donava v roke možnost ogromnega prometa in zaslužka.

Priznati je treba, da je ta članek strogo stvaren in izredno ilustrativen za nemško žilavost in podjetnost, pa tudi zelo poučen za nas. Toda poprej še nekaj: V eni svojih zadnjih sej (maj 1917) je bavarski deželni zbor zelo živahno razpravljaval o kanalu Mena-Do-

nava ter o regulaciji reke od Aschaffenburga do Passava in dovolil za delo prvi obrok 1 milj. mark. Kanal je preračunan na 734 km za 650 milj. mark. Gospodarski odsek nemškega državnega zbora je temu pritrdil. Samo Hamburžani se tega ne radujejo. Hamburška trgovska zbornica zahteva odločno brzo zgradbo kanala — Laba-Odra-Donava! Referent dr. Mathies je povdarjal, da smo se tudi Avstrijci — kdo se spominja danes na to! — zelo zanimali za to vprašanje. (Seveda svoječasno in »kar tako«; naša in nemška publika je odpravila projekt s par uvodniki; formalno so ga pa pokopali Poljaki in Nemci s »kompenzacijami«.) Koerber je predložil 1901 parlamentu predlog o vodnih cestah: 1.) Dunaj-Oderberg z 2.) odcepitvijo Přerov-Pardubice in 3.) kanal Donava-Vltava. Kanal Donava-Odra z odcepitvijo Přerov-Pardubice in 465 km dolžine bi stal danes najmanj 540 milijonov kron, bil bi torej cenejši nego kanal Mena-Donava. Kanal bi pa pomenil mnogo več za Nemčijo, nego za nas, ker bi odprl šleske in saške industrijske kraje ter zaeno podesetoril akcijski razmah zapadno nemških luk. Kanal Mena-Donava bi pa koristil poleg drugim tudi Anverzi in Rotterdamu ter odvezel nekaj prometa Hamburgu.

Spomin na Koerberjevo predlogo 1901 je prav bridek, ker nam kaže, kako malo zmisla za velikopotezne industrijske in trgovske probleme je bilo pri nas. Da ga danes ni niti za trohico več, vidimo povsod dan na dan. V Avstriji so govorili o vseh teh kanalih pač »Srednjeevropejci«, toda povsem in izključno z Naumannovega, Wolfovega in podobnih vidikov. In vendar je kanalsko vprašanje eno življenskih vprašanj monarhije, prav kakor železnice in bolj. Prometna ureditev Avstrije je kričala pred vojno, kriči tem glasneje sedaj in bo kričala po vojni, dokler ne bo izvršena, in sicer ureditev povprek, ne samo v Šleziji in na Moravskem. Jug je nele enakopraven, ne le enako ali še bolj potreben, marveč mnogo bolj važen. Jug kriči! Trojen je problem juga: Železniški, pomorski in rečni.

Koliko smo nergali svoječasno za železnico Polzela-Vransko-Kamnik; za zvezo Ljubljana-Vrhnika-Idrija, za zvezo Gorica-Ajdovščina-Logatec za direktno zvezo z Zagrebom čez Zidani most; za zvezo Ljubljana-Kočevje-Reka; za otvoritev Istre; za otvoritev Dalmacije; — naleteli smo na gluha ušesa. Danes obžalujejo generali, da se ni zgodilo, kar so svoječasno zahtevali trgovci in kmetje.

Drugo je naš Trst. Tam je država storila nekaj, zaostali smo pa mi, privatniki, podjetniki; državi gre le, da nam da šol in da nas ščiti pred regnicoli. Najžalostnejši pa je problem naših rek; z Donavo smo zvezani naravnost; svoječasno so plavale trgovske ladje po Ljubljani in Savi na Hrvaško, nad Zidanim mostom je vozil parnik, mimo Mozirja še plavajo danes splavi do Zagreba in pred vojno so šli do Oršove, včasih celo do Galca. Ali pa se je v štajerskem ali kranjskem deželnem zboru čula kedaj beseda o regulaciji Savinje od Celja do Zidanega mosta, Save od Črnuč do meje v svrhu vožnje z vlačilci in tovari? Ali je že kedo vprašal strokovnjake vsaj po stroških? Ali kalkuliral rentabiliteto? Pomislil možnosti?

Slovenski gospodarski program se še ni rodil. Mi bi lahko dajali svetu vino, sadje, žito, krompir, živino, kože, usnja, tkanin, sladkorja iz repe, in naši ljudje bi lahko jedli doma mnogo, dobro in po ceni. Toda mi sami nismo hoteli doslej in morda ne bomo hoteli, ker nimamo oči, da vidimo in ušes, da čujemo, marveč samo usta, da se smejemo »fantastom«. Zato pada naše število na Koroškem in Štajerskem, zato je danes naš cvet na Vestfalskem ter v Illinois, Ohio in drugod, USA. — Business! Ali izvažamo blago, ali pa ljudi? Mi smo se odločili za poslednje. Zato pa smemo obsojati — »imperializem« in v Stockholmu bomo znabiti imeli svojega zastopnika, doma pa mnogo združenih central ter Završnico in če se nam posreči obnova Goriške, se bomo smatrali za sposobne organizatorje, zmožne velikih reči.

* * *

O raznih načrtih in problemih govore sedaj. Najbolj seveda Nemci. O njihovi »Osterbegehrschrift« in o »taktičnem« umiku vemo, kakor tudi o tem, da najbrže ne bo nič s »posebnim stališčem« Galicije, nestvorom, ki kaže, kam plovemo ali do kam bi došli pod vodstvom avstrijsko-nemških nacionalcev. Podobno nezmiselnost je bila druga nemška zahteva, ki sicer ni bila tako splošna, pa vendar precej glasna in ki bi bila morda prišla na vrsto, če bi se bila uresničila prva. Poleg »Sonderstellung Galiziens« so zahtevali nainreč tudi »Sonderstellung Dalmatiens«. O razlogih te želje ni treba izgubljati besed. Iz nemških krogov samih se je oglasil mož, ki je pozvavalec Dalmacije, mnogo bolj, nego izvendalmatinski avstrijski Jugoslovani, — nemški državni poslanec Einspinner, ki

je te dni izdal brošuro »Dalmatien sonderstellen«?, in ki odločno zanika to vprašanje, češ, Dalmacijo rabimo zase in hočemo železnico, ki spoji Dalmacijo z Bosno in z Avstrijo. Einspinner polemizuje krepko z Madjari, katerim očita nekoliko preveč vidno sebičnost. Knjižica je izmed redkih nemških spisov, ki jo moremo podpisati od začetka do konca, vsaj v bistvu. Prezreti pa ne smemo, da ostane Dalmacija ne samo avstrijska, marveč jugoslovanska, da torej ne gre za nemške, ampak avstrijske interese in cilje in da je predpogoj vsaki bodočnosti — enakopravnost narodov ne le v pravu, ampak tudi v oskrbi. Če je že ex-minister in znani pravniški pisatelj Klein pred kratkim (v »Neue freie Presse«) izrekel besedo: »Der reine Rechtsstaat ist in einer Umbildung zum Wirtschafts- und Wohlfahrtsstaat begriffen«, je razumevno tako, da hočemo tudi mi gospodariti in se izboljševati, in sicer vsak pri sebi doma.

* * *

Prehajamo k drugemu vprašanju, ki je in ostane najvažnejše za vse večne čase. Namreč problem obljudenja. To je centralni problem, h kateremu se še le pridružujejo drugi, ekonomični, socialni i. t. d. Statistiko kot znanost imenujejo v izvennemški terminologiji demografijo, znanost o ljudstvu v najširšem pomenu, proučenje vseh njegovih prilik in načinov življenja. Avstrijska (oziroma nemška) znanstvena literatura je obogačena za zelo dober spis: »Die Verschiedenheit der deutschen und slawischen Volksvermehrung in Österreich«, napisal dr. Wilhelm Hecke, c. kr. vladni svetnik na Dunaju, (81 strani). Po obsegu je ta spis brošura in kdor je nekoliko sledil vsej brošurni literaturi zadnje dobe, je po pravici prijetno preseenečen, kajti ta spis je znanstven, kratko in jedrnato sestavljen in snov, ki je radi samih činov, dejstev in števil po svoji naravi suhoparna, je podana vendar v užitni obliki. Vsebina pa je izredno važna. Zato naj mi bo dovoljeno navesti kratek izpisek iz njenih trditev in podati nato nekaj pripomb.

Francija ima z rojstvi letnega prirastka 1·1% svojega prebivalstva, Rusija 16·7%; ti dve državi sta ekstrema v Evropi. Ogrsko ima 11·4%, Avstrija 11·5, Nemčija 13·9%. Avstrija stoji sredi med

evropskimi državami, — posledica njene centralne lege med zapadno in iztočno, severno in južno Evropo. Od tega rojstvenega prirastka pa treba odšteti izseljevanje (oziroma selitve sploh). Po sumarnem izsledku 1910 je izgubila Avstrija 1900—1910 nič manj ko 683.430 oseb, to je trikrat več, nego 1880—1890 in nad enkrat več od dobe 1890—1900. Pri tem je že odšteto število onih, ki so se vrnili. (To so skoraj samo Slovani, zlasti Jugoslovani. Ref.) Po številkah rojstev, smrti, selitve in lastne izseljevalne ter ameriške priseljevalne statistike sledimo s padanjem rojstev severo-zapadnim državam, z visoko umrljivostjo dojenčkov smo blizu iztočnim, ravnotako smo na tretjem mestu kot izseljevalna država in je prebitek torej pri nas neugodnejši (nižji) nego v Nemčiji.

V Avstriji sami so notranje selitve. Prirastek ljudstva v nemških Alpah ne temelji samo na lasnem prirodnem razmnoževanju, marveč tudi zelo na številnem priseljevanju s slovanskega severa in juga; slovanske dežele pa oddajajo velik del svojega prirodnega prebitka ostalemu tu- in inozemstvu.

Za presojanje narodov daje jedino podlago občevalni jezik.

Po tem kriteriju so šteli:

	Nemci	Čehi	Poljaki	Rusini	Slovenci	Srbo- hrvati	Italijani	Rumuni	Madjari	Skupaj
1910	9,950.266	6,435.983	4,967.984	3,518.854	1,252.940	783.334	768.422	275.115	10.974	27,963.872
1900	9,171.614	5,955.397	4,252.483	3,381.570	1,192.780	711.380	727.102	230.963	9.516	25,632.805
1890	8,461.580	5,472.871	3,719.232	3,105.221	1,176.672	644.926	675.305	209.110	8.139	23,473.056
1880	8,008.864	5,180.908	3,238.534	2,792.667	1,140.304	563.615	668.653	190.799	9.887	21,794.231

in od 100 avstrijskih državljanov je bilo v %

	Nemcev	Čehov	Poljak.	Rusinov	Sloven.	Srbohrv.	Ital.	Rum.	Madj.
1910	35·58	23·02	17·77	12·58	4·48	2·80	2·75	0·98	0·04
1900	35·78	23·24	16·59	13·21	4·65	2·77	2·83	0·90	0·03
1890	36·05	23·32	15·84	13·22	5·01	2·75	2·88	0·89	0·04
1880	36·75	23·77	14·86	12·80	5·23	2·59	3·07	0·88	0·05

a leta 1910. so se delili avstrijski narodi po poklicu:

Narodi	od 1000 oseb				
	spada naslednjim poklicem				samostojni brez poklica ali njih svojci
	poljedelstvo	industr. in obrtn.	trgovina in promet	javne službe in prosti pokl.	
Nemci . . .	300	364	165	70	101
Čehi . . .	385	371	113	52	79
Poljaki . .	601	155	144	50	50
Rusini . .	912	27	20	21	20
Slovenci .	676	150	69	35	70
Srbohrvati .	844	53	44	34	25
Italijani . .	475	234	149	65	77
Rumuni . .	878	38	22	35	27
Madjari . .	927	19	19	23	12

Nemci tvorijo 35·5% avstrijskega prebivalstva; manj ko 1% štejejo samo v Dalmaciji, v štirih deželah štejejo nad 90%, v sedmih nad 50%. Drugi narodi se omejujejo na svoja ozemlja, izven njih ne presegajo 1% prebivalstva. Nemci kolonizirajo v Trstu, Istri (Pula), na Štajerskem, v Bukovini in na Moravskem. Na Češkem se ne razmnožujejo povoljno, pa tudi Čehi ne: tudi na Moravskem je njih razmnoževanje slabейše, nego češko. Čehi tvorijo 23% Avstrijcev in pada tudi njih razmnoževanje, četudi ne tako, kakor nemško. Oni gube z odseljevanjem v državi sami. Poljaki tvorijo 17% in se množe, Rusini se množe, prirodno pa gube ogromno radi zaostalega socialnega razvoja.

Slovenci štejemo na Kranjskem 94%, Goriškem 62%, nadalje smo na Štajerskem, Koroškem, v Trstu in Istri. Leta 1880. smo tvorili 5·23% Avstrije, sedaj samo še 4·48%, torej padamo, čeprav je zraslo temeljno število. Od 100 Slovencev živi na Kranjskem 39·2, na Štajerskem 33·7, na Goriškem 12·3, na Koroškem 6·6, v Trstu 4·5, v Istri 4·4. Od 1880—1910 smo se pomnožili na Kranjskem za samo 9·75%, v Trstu za 117%, na Goriškem za 19%, v Istri za 28%, na Štajerskem samo za 5%, na Koroškem smo padli za 20%. Izgubljam o torej na severu in pridobivamo na jugu. Vzrok: selitev. Vse glavno slovensko ozemlje je, izvzemši Ljubljano, Radovljico in Beljak, izseljeniško ozemlje. Izseljenci odhajajo v nemške kraje in se tamkaj raznarode. Naš prirastek je enakomeren le na Goriškem (pred vojno!), drugod povsod nereden. — Na to slede v spisu izredno važne podrobne navedbe, ki jih tu ne morem navajati radi prostora, ki pa so takšne, da bi jih morali trobiti, pridigati in vtepati v glavo, dokler bi jih ne vedel na pamet vsak

kmečki človek, in ki so važne za proces, ki nas more jedini rešiti: za industrializacijo. Toda o tem drugod.

Srbohrvati tvorijo 78% v Dalmaciji, 21% v Istri, 0,3% v Trstu in so socialno zelo za nami, presegajo nas pa po velikem prirodnem prebitku in boljšem prirastku.

Izmed vseh avstrijskih narodov imajo Nemci največ družinskih načelnikov, t. j. največ majhnih gospodinjestev, najmanj otrok, največ poslov, stanovalcev, vojakov in stanovalcev v zavodih, torej najslabše prirodno pomnoževanje. V tem smo jim najbližji Čehi in Slovenci. V ostalem imamo Slovani boljšo razporedbo v starosti, precej višje število zakonov, zato pa dvojno preseljevanje: odseľjevanje (Binnenwanderung) in izseljevanje (Auswanderung), ki je nekaka narodna bolezen, rekel bi narodna sušica. — Vojna je posebno udarila Slovence, ker se odigrava boj z Italijo na naših tleh in sicer na onih, kjer smo imeli doslej najstabilnejšo redovito vzrast, ki nam sedaj odpade (z begunstvom itd.). Vendar se za problem begunstva sploh nismo brigali. Nekatere »posredovalnice« (v Ljubljani, Celju) niso več, ko podporna društva v manjšem obsegu, hariativno, ne socialno znatna.

Spis ima več pomena, nego vsa druga znanstvena produkcija zadnje dobe. Ko se prične zopet parlamentarno delovanje, bi ga moral imeti in dobro poznati vsak narodni zastopnik in, dokler nimamo svojega, bi moral biti razprodan samo pri nas, — četudi ga morda pet Slovencev ne pozna. — Na koncu mu je pridejana skrbno sestavljena bibliografija nemških virov.

Kako bomo — Avstrija in Slovenci — pomnožili razredčene vrste svojih narodov po vojni? To je vprašanje, važno z marsikterega vidika, ne samo vojaškega. Končno ni vsejedno, ali bomo po vojni v istem tempu rastle, kakor n. pr. Rusi ali Nemci, ali pa bo rastlo naše izseljevanje v isti meri, kakor pred vojno, t. j. ali bodo imeli naši ljudje dovolj hrane in zasužka doma, ali bodo morali v Kanado, Brazilijo, v USA, na Vestfalsko, ali pa se bodo celo našinci mogli vrniti od tam v naše kraje. Problem preseljevanja je za nas problem življenja. Vse, o čemur se govori danes, SF, avtonomija, preseljevanje, reforma uprave, zadruga, industrializacija, to vse so deli jednega samega vprašanja: obstanka naroda.

Sredi majnika 1917.

Dr. V. K.

Cigansko vprašanje.

Spisal dr. Franc Ogrin.

Za cigane veljajo isti zakoni kakor za druge državljane in nedržavljane, ki žive v avstrijskih deželah. Torej bi morali imeti cigani iste pravice in iste dolžnosti kakor njih sodeželani. In vendar so cigani vsled svojega posebnega življenja, vsled razmerja z domačim prebivalstvom in z oblastvi v nekakem ex lex-stanju. Marsikaterih dobrot, ki jih nudijo sedanje kulturne in socialne naprave, ne uživajo, a na drugi strani tudi utečejo dolžnostim, ki jih drugi izvršujejo, tako zlasti šolski dolžnosti.

Temu posebnemu, v gotovem oziru nomadskemu življenju ciganov, njih ločitvi od civilnega ljudstva, bi bilo treba narediti konec, ker je cigansko zlo z vsemi svojimi posledicami v sramoto moderno urejeni državi.

Kako naj bi se rešilo cigansko vprašanje?

Naj podam v kratki razpravi svoje misli, kako bi se dala ciganska nadloga omiliti ali odpraviti.

Motili bi se, ako bi hoteli to doseči s strogimi izjemnimi zakoni, ki bi mahoma naredili konec ciganski brezdelnosti in pohajanju iz kraja v kraj ter uničili hipoma posebno življenje ciganov.

Izjemni zakoni bi rodili že po principu akcije in reakcije odpor in onemogočili delo. Kak juridični Aleksander bi morda res razrešil ciganski vozel tako-le: Cigane se loči od cigank in pošlje obojne (seveda posebej) v tovarne, njih otroke pa v šolo in zavode. Toda to bi bilo le preveč radikalno. Treba je poskusiti, da se doseže namen na podlagi obstoječih zakonov. Pri celem kulturnem delu bi morala sodelovati državna in avtonomna oblastva in začeti to čim preje po končani vojni že raditega, da se pridobi nekaj delavnih moči.

1. Vzgoja ciganov.

Da je ciganska vzgoja popolnoma zanemarjena, je znana stvar. Ciganski otrok ne dobiva doma v hiši staršev nobene vzgoje, a tudi njegova šolska vzgoja je nepopolna, nedostatna. To pa posebno radi nerednega obiska šole, ciganski otroci pravzaprav sploh ne obiskujejo naših ljudskih šol. Delovati bi bilo torej z vsemi sredstvi na to, da bo ciganski otrok začel v šolo hoditi in da jo bo redno obi-

skoval. V ta namen je najprvo potrebno, da se vodi natančni seznam ciganskih šoloobveznih otrok. To predpisuje glede vseh šoloobveznih, torej tudi glede ciganskih otrok § 21. dokončnega šolskega in učnega reda z dne 29. septembra 1905 drž. zak. št. 159, po katerem je take otroke vsprejeti v šolsko matico, ki jo je vedno evidentno voditi. To matico mora sestaviti pred začetom šolskega leta krajni šolski svet ali v to poklicani organ in jo oddati šolskemu vodji. K temu morajo starši, oziroma njih namestniki po § 33. istega zakona otroke osebno v šolo pripeljati, da se vpišejo. Premikanje ciganov posebno moti redni pouk njih otrok. Tudi tu daje zgoraj imenovani šolski in učni red v § 43. primerno sredstvo: Šoloobveznega otroka je ob preselitvi staršev pri dosedanjem šolskem vodstvu odjaviti in odjavljenje v šolskem naznanilu potrditi. Nadalje sploh ne smejo po § 31. tega reda starši, ki izvršujejo svoj obrt danes tu, jutri tam (za cigane bi se reklo: ciganski starši, ki se vedno selijo), svojih otrok s tem, da jih jemljejo s seboj na potovanje, odtegovati šolskemu pouku. Taki otroci morajo namreč zadostiti šolski dolžnosti v redu tam, kjer je njih redno bivališče. Naloga šolskih oblastev in šolskih vodstev je torej, paziti, da se te zakonske določbe izpolnjujejo, in da ciganski otroci tudi med preseljevanjem ne zamujajo šolskega poduka.

V dopolnilo tem predpisom naj bi se dal občinam ali orožniškim postajam nalog, da imajo vedno vse cigane, posebno pa ciganske otroke, ki prebivajo v njihovem okolišu, vpisane v posebnem seznamu. Te sezname je voditi natančno razvidne. Periodno (mesečno) naj bi se predlagali posebni izkazi šoloobveznih ciganskih otrok krajnemu ali okrajnemu šolskemu svetu, ki bi potem izkaz oddal dotičnemu šolskemu vodstvu. Takšna odredba bi imela gotovo uspeh.

Za vzgojo otroka je silno varno, ako vidi doma le slabe vzglede, ako spravlja moralna pokvarjenost staršev ves uspeh šolske vzgoje v nevarnost. V takem slučaju je vporabiti pedagoško sredstvo, da se loči otrok iz pogubne okolice staršev. Poklicani faktorji to lahko store, oprti na zakonova določila.

Po § 177. o. drž. zak. izgubi oče, ki popolnoma zanemarija prekrbo in vzgojo svojih otrok, očetovsko oblast nad njimi za vedno. Izguba očetovske oblasti nastopi tedaj ipso iure. Skrbstveno oblastvo bi moralo v tem slučaju kakor tudi, ako oče svojo oblast nasproti

otroku zlorablja, v zmislu § 178. o. d. z. ukreniti primerno; imenovati bi bilo skrbnika, oziroma varuha itd.

Ako starši povzročijo s svojo pokvarjenostjo, s svojim ravnanjem itd., da šolska vzgoja, ki so je deležni njih otroci, nima pomena, tedaj so dopustne razne skrbstvene odredbe: očetovska oblast se lahko utesni ali odvzame, utesnijo se pravice matere do svojih otrok, postavi varuh, dá se tudi otroka lahko v drugo družino, odnosno v pobiljševalnico. Te zakonite določbe o ločitvi otroka od pogubne okolice staršev naj bi se uporabljale napram ciganom in njih otrokom čim največkrat. Šoloobvezni, kakor tudi že šoli odrasli cigani naj bi se oddajali v pobiljševalnico, dokler se ne pobiljšajo ali dokler je dopustno.

V pobiljševalnico je moči oddajati ciganske otroke in mladeniče do 18. leta v naslednjih zakonitih slučajih: Mladeniči od dokončanega 14. do končanega 18. leta radi kakega izmed kaznivih dejanj, naštetih v §§ 1. do 6., zakona z dne 24. maja 1885 drž. zak. št. 89, t. j. radi potepušstva, beračenja, navajanja k beračenju, radi zakonito kvalifikovane delomrznosti, radi zakonito določenega nečistovanja in preloma policijskega nadzorstva. Kazenska sodba in tudi izrek, da se sme oddati mladenič v pobiljševalnico za mladostne korigende, pristojajo v teh primerih sodišču. Otroci od dokončanega 10. do dokončanega 14. leta se smejo oddati v pobiljševalnico, kadar so kaznovani radi kakega, v kazenskem zakonu omenjenega kaznjivega dejanja. Kazensko oblastvo je v tem slučaju sodišče ali politično oblastvo. Sodišče kaznuje takrat, kadar zakrivi tak mladostnik kaznjivo dejanje, ki je objektivno, v tehničnem oziru hudodelstvo, a se subjektivno ne prišteje kakor tako, marveč se kaznuje le kakor prestopok. (§§ 2. lit. d, 237, 269—272 kaz. zak.) Pregreške in prestopke, storjene v tu omenjeni dobi, pa kaznuje po zmislu § 273 kaz. zakona okrajno politično oblastvo, in je glede oddaje v pobiljševalnico še pogoj, da je otrok popolnoma zanemarjen in da ni drugega sredstva, da bi se ga moglo prav vzgojiti.

Skrbstveno oblastvo lahko odda otroka ali mladeniča radi vzgoje sploh po zmislu § 16, odst. 2., zakona z dne 24. maja 1885, drž. zak. št. 90, v pobiljševalnico. Tudi se lahko zaporna kazen prestane v pobiljševalnici.

Kakor ciganske otroke in mladeniče, tako je treba vzgajati tudi starejše cigane, ako so še dostopni pobiljšanju. Cigan, ki noče po-

znati nobenega reda in dela, naj se temu priuči. Zato so primerne prisilne delavnice. Odrasli cigan se lahko odda radi istih deliktov v prisilno delavnico, radi katerih se odda mladenič med 14. in 18. letom v poboljševalnico.

Ker uči skušnja, da se cigani v poboljševalnicah in prisilnih delavnicah dobro obnašajo, da se uče in nauče rokodelstva, ki ga naj pozneje v življenju izvršujejo, je socialna dolžnost vseh oblastev, da združijo v vsakem slučaju, kadar cigane kaznujejo, s kazensko sodbo tudi izrek, da se sme cigan oddati po prestani kazni v poboljševalnico, oziroma prisilno delavnico, ako to zakon dopušča. Mešana komisija, obstoječa pri deželnem političnem oblastvu, pa naj bi potem tudi faktično odredila interniranje v teh zavodih. Taka praksa bi odvrčala cigane od kaznivih dejanj in delala temelj splošnemu poboljševanju ciganov, zlasti ker bi bili otroci večkrat ločeni od svojih staršev, pri katerih vidijo le slab vzgled.

2. Policijsko nadzorstvo.

Sredstvo, da bi se cigane odvadilo večnega prehajanja sem pa tja, nudi uvedba policijskega nadzorstva. Pod policijsko nadzorstvo je moči v zmislu § 4, zakona z dne 10. maja 1873, drž. zak. št. 108, staviti osebe, ki so kaznovane radi potvorbe javnih kreditnih papirjev, radi ponarejanja denarja ali radi kaznivih dejanj proti tuji lastnini, v več nego šestmesečno zaporno kazen ali pa večkrat v manjše zaporne kazni, ali pa radi potepuštva, ako so nevarne imetju. Tudi v teh slučajih naj bi kazensko sodišče obenem izreklo, da se sme dotična oseba staviti pod policijsko nadzorstvo. Okrajno policijsko oblastvo naj bi potem faktično odredilo policijsko nadzorstvo take osebe. Na ta način bi prišli cigani pod strogo kontrolo tega oblastva, o kateri govori natančneje § 9 tu imenovanega zakona. Po tem bi se lahko ciganom prepovedalo bivanje v gotovem okolišu ali kraju, ali bi se jim zapovedalo, da jim je stanovati le v določenem kraju in da ne smejo tega kraja ali kraja, ki so se ga sami izvolili, zapustiti brez dovoljenja. Seveda se ne sme bivanje v domovni občini sami prepovedati, pač pa se lahko zaukaže.

Po istem zakonu bi se dal zabraniti ciganom, stavljenim pod policijsko nadzorstvo, obisk gostilen, bi se jim zapovedalo, da se zglašajo v kratkih rokih pri okrajnem glavarstvu in dokažejo, s čim se pečajo in preživljajo.

Da se privadi cigane počasi na stalno bivanje, bi se lahko v danem slučaju proti njim uporabljale tudi določbe §§ 1. in 2., zakona z dne 27. julija 1871, drž. zak. št. 88.

Cigani bi se izgnali iz enega kraja ali iz celega okraja, oziroma oddali v domovno občino.

3. Kako bi se pritegnilo cigane k delu, posebno javnemu.

Na Kranjskem, v političnem okraju novomeškem in črnomeljskem, je že leta in leta običajno, da rabijo okrajni cestni odbori cigane pri napravljanju gramoza ali za posamezna dela pri cestnih zgradbah sploh.

Kakor poročajo okrajni cestni odbori v letnih poročilih, umejo cigani napravljanje gramoza posebno dobro in zaslužijo pri tem lepe denarce. Da se cigani s časom privadijo delu, naj bi splošno i javne korporacije i zasebniki oddajali napravljanje gramoza edinole ciganom. Drugih del kakor posli, dninarji in stalni rokodelci cigani dosedaj še ne opravljajo. Izjeme bodo silno redke. Do tega se bodo dali cigani pripraviti le stopnjema, v par generacijah. Med tem pa bi se jim izročala druga primerna dela, tako da bi jim sčasoma popolnoma izginil iz glave njih »dolce far niente«.

Zakon sam nudi priliko, vplivati v tem zmislu na cigane. Delozmožnim osebam, ki nimajo dohodkov in dovoljenega pridobitka ter ogrožajo varnost osebe in imetka, lahko zaukaže v zmislu § 3., zakona z dne 24. maja 1885, drž. zak. št. 89, varstveno oblastvo, da dokažejo v gotovem času, ali se na pošten način preživljajo. Kdor se temu ukazu ne pokori, je kaznjiv. Dalje lahko občina odkaže v zmislu § 4. istega zakona osebam, ki nimajo dohodkov in dopustnega pridobitka, njim primerno delo proti odškodnini v denarju ali in natura. Kdor se upira opravljati tako delo, je kaznjiv. Ciganom bi se morala pri tem odkazati vedno dela, ki jim prav nič ne diše. Podpore ne prosi zlepa cigan. Aka pa se to vendar zgodi, lahko občina to priliko porabi in ga prisili v zmislu § 13. zakona z dne 28. avgusta 1883 drž. zak. št. 17, k delu, ki mu ga odkaže.

4. Domovinske in državljanske razmere ciganov.

Silno težko je ustanoviti v danem slučaju domovinstvo cigana. Vsled vednega premikanja po deželi in radi pomanjkljivih osebnih

podatkov ni lahko najti prave podlage za domovinsko razpravo. Vendar pa naj bi okrajna glavarstva gledala, da se razmere ciganov tudi v tem oziru uredi. Kjer bi obečala domovinska razprava (zlasti po domovinski noveli z dne 5. decembra 1896 drž. zak. št. 222) uspeh, naj bi se uvedla in dovršila tudi uradoma. Ako bi se izkazalo, da dotični cigan ni avstrijski državljani, bi ga bilo v slučaju, da so dani pogoji zakona z dne 27. julija 1871 drž. zak. št. 88 (§§ 1. in 2.), izgnati iz Avstrije.

Vrhu tega bi bilo naročiti obmejnim občinam in orožnim postajam, da pazijo na cigane in zabranjujejo prehod v državo ciganom, ki niso avstrijski državljani, kakor se že godi.

V celem se mora reči, da so se razmere glede ciganov zboljšale. S prekupovanjem konj, ko so po navadi neukega človeka opeharili in ogoljufali, se ne pečajo več, kradejo tudi manj. Oprijemljejo se počasi dela in sicer tolčejo gramoz za posipanje cest, delajo pri cestnih zgradbah sploh; nekateri cigani so pričeli tudi z rokodelstvom (kovači) in služiti za hlapce in dninarje. toda to so izjeme. Splošno pa bo treba cigana šele priučiti rednemu in vsakemu delu ter varčevanju. Raznovrstni delodajalci (stavbeniki) bi lahko vršili veliko socijalno delo, ko bi cigana, če le mogoče, vsprejemali v službo.

Rešitev ciganskega vprašanja se ne bo mogla dolgo odlašati. Treba bo, da višja oblastva, državna in avtonomna, krepko posežejo vmes in dajo navodila za nižja oblastva, kako naj se sistematično pripravlja cigane za civilizacijo, kajti ciganske druhali in njih življenje sredi med civilnim prebivalstvom je velik madež za moderne države. Ako naj ima nemaravano delo res trajen uspeh, bo treba zastaviti vse sile in nadaljevati sistematično. Oblastva ne bodo smela odnehati, pa naj traja akcija pol stoletja.

Nekoliko besed o delovanju komisije za pospešitev upravne reforme.

Spisal namestniški svetnik v p. dr. Volkar.

V zadnjem času so razpravljali nekateri časopisi o prekinjenem delovanju imenovane komisije med vojno. Razprave so obsegale razloge odmora, kritiko o dosedanjem malenkostnem uspehu pripravljalnega dela, sestavo komisije, potem navedbe o smereh za nadaljnje delovanje javnosti, zlasti da se odpravi škodljivost dvojne in konkurenčne uprave državnih in avtonomnih upravnih organov. Ugovarjajo, da je bila komisija ustanovljena leta 1911. le za dobo tih let ter ni mogla izvršiti svoje naloge zaradi izbruha svetovne vojne. Ta ugovor se smatra — pravijo — bolj za pretvezo nego za pravi vzrok premora; »častitljivih ekselenc in po največ starejših gospodov od komisije« vojna osebno vendar ni prav nič zadrževala. Nadalje grajajo, da je hotela vlada reformirati na »preizkušeni podlagi«, torej po malem merilu, brez določnega programa in brez direktiv o tem, ali naj postopa komisija v svojih predlogih v zmislu državne enote, ali pa naj se uprava porazdeli še bolj na dežele in poveri lajškemu elementu. Dela posameznih komisijskih članov obsegajo po objavljenih poročilih in posvetovalnih zapisnikih pripravljalnih odsekov izborna odbrana in obdelan material in tvorijo temeljite pomočke za zgradbo upravne reforme na polju notranje uprave, toda komisija v celoti, — pravijo — je bila manj plodovita, udeleževala se je po največ v tem, da je odklanjala predloge referentov in sklepe odsekov. Vzrok manj zadovoljivega uspeha tiči baje zlasti v sestavi te komisije; oziralo se je pri tem preveč na narodno pripadnost članov, ne pa na bogate izkušnje in na delovanje v politični upravni službi. Taka sestava komisije je večkrat ogrožala njen obstoj; nekateri člani niso hoteli ničesar slišati o tem, da se uredi narodnostno in jezikovno vprašanje, tudi ne, da se omeji avtonomija in okrepi državni vpliv v samoupravi! — Po mnenju te strani javnega mnenja moramo ob bodočem miru opremljeni biti z dobro pripravljeno upravno reformo; delati in nadaljevati je treba krepko in s pravimi cilji pred očmi. Po vojni bo upravna reforma neizogibno potrebna za naše politično in gospodarsko življenje. Takrat naj bodo merodavno vplivale druge vodilne misli in prepričanja o državnih

potrebah, naj bodo pospeševale okrepitev državne misli, ne pa »razvoja avtonomije« in temnih naklepov separatistov in iredentistov!

Druga smer razmišljanj o upravni reformi v nasprotnem tabgru javnega mnenja gre na to, da je treba počakati ugodnega časa za nameravano upravno reformo; še le po vojni bode moči dobiti sliko o nezmožnosti našega upravnega aparata; treba je zbirati izkušnji, proučevati potrebo reforme — in pustiti staro zmedo!

Doslej pripravljeno in deloma tudi dovršeno delo komisije za upravno reformo naj ne bo »brez kristi in zaman«; svariti je treba pred takimi nazori. Za rešitev vprašanj, ki se tičejo reforme za notranjo državno in avtonomno upravo, zlasti pa izboljšanja naše politične uprave, so bistvene one sporne točke, ki so neznosne za javno življenje na Češkem. Ureditev takih problemov je za nas nujna potreba pravnega reda. Kar je na tem polju komisija za upravno reformo, kar so posamezni referentje, odseki ali plenum v treh letih začeli, deloma izvršili, deloma pripravili in uvedli, to se mora nepogojno nadaljevati in dokončati, potem pa hitro uresničiti, kolikor dopuščajo zakonita sredstva. Tega dela naj bi se poprijeli vsi javni faktorji, ki se čutijo poklicane za vodstvo in ureditev, ne le člani cesarske komisije! Vmes so stvari največje važnosti, katere je treba pojasniti javnosti že sedaj. Imenovana komisija je porabila prvo leto predvsem za anketo, ki naj bi ugotovila želje zadevnih krogov prebivalstva z ozirom na reformo notranje in finančne uprave, anketo, ki se je vršila od 21. oktobra do 9. novembra 1912. Povabljeni zvedenci, bilo jih je okoli 80, so dobili vprašalno polo s 43 točkami o pritožbah in željah prebivalstva glede hib v organizaciji krajevnega (teritorialnega) obsega in v postopanju državnih in avtonomnih upravnih oblastev, glede razmerja med državnimi in avtonomnimi oblastvi ter njih sodelovanja, glede izpopolnitve upravnega sodstva pred državnimi in avtonomnimi oblastvi v vseh instancah, zlasti pred upravnim sodiščem s pravico samolastne odločbe, končno z ozirom na jamstveno dolžnost države in avtonomnih korporacij za materialno škodo, povzročeno po krivičnih odločbah in opustitvah njih uslužbencev. Posledki enketnih razprav so objavljeni v stenografskem zapisniku na 511 straneh (v obsegu pole).

Izjave zvedencev so po večini prav poučne, izjave pravniških strokovnjakov so tudi velike teoretične vrednosti. Pretežna večina

se je zedinila glasom izjav glede teh-le skupnih želja: V politični upravi je treba reformirati pred vsem človeški material, uradnike; dobro izšolani uradniki, samostojni delavci z lastno odgovornostjo in jamstvom bi bili prvi pogoj za upravno reformo; politični in nacionalni pripadniki so rak-rana naše uprave. Upravna okrožja naj bi ne bila preveč obsežna; okrajni glavar bodi v vednem stiku s prebivalstvom potom posebnih organov — uradnih mož (Amtmann), eksponiranih komisarjev — pridobi naj si tako ugled in vpliv, zlasti v zadevah prenešenega občinskega področja. Uprava naj se kolikor moč decentralizuje, osrednji uradi naj zgol upravljajo, odločajo naj nikar. Istančna pot naj neha v političnem postopanju redoma z drugo stopnjo — z deželno vlado. Z ene strani so predlagali ustanovitev okrožnih oblastev (Kreisbehörden), da se razbremenijo poslovanje deželnih vlad v večjih kronovinah. Administrativno postopanje naj se izenostavi in uravna po enotnih, obveznih predpisih, — naj se kodificira — uveljavi naj se tudi opravičnik. Enketa je dalje ugotovila, da ni potrebe za samostojna upravna sodišča, pač pa naj se upravno sodstvo preuredi moderno in vstrezno zakonom na vseh stopnjah zlasti pri deželnih vladah; oblastva naj sodijo z utemeljitvami! Policijski kazenski zakon in predpisi o postopanju naj se kodificirajo zato, da bo administrativno kazensko postopanje brez hib; pristojnost upravnega sodnega dvora za policijske kazenske stvari naj se uvede po 40letnem trajanju zakona. Da se ojači državni vpliv na avtonomno upravo, so priporočali organično zvezo med državnimi in avtonomnimi upravnimi organi z ustanovitvijo okrožnih zastopstev in odsekov v večjih kronovinah — na Češkem in v Galiciji — temu nasproti pa so zopet uveljavili že obstoječa okrajna zastopstva. Želelo se je, da naj se združijo občine po svoji finančni moči in zmožnosti in poveri naj se jim upravno delo. V gospodarskem oziru naj bodo pod nadzorstvom višjih samoupravnih organov — deželni odborov. Narodnostni in jezikovni spori so tvorili odličen predmet enketnih razprav; zakonitim ali pa naredbenim potom naj se ti spori kolikor moč omilijo in narodnostne manjšine pravno ščitijo, kolikor to treba.

Koncem leta 1913. je objavila komisija za pospešitev upravne reforme obširen zvezek, kateremu so bili pridejani komisijski predlogi, da se izda o p r a v i l n i k za c. kr. okrajna glavarstva in da se določijo — v obliki ministrskih naredb — n a č e l a z a p o s t o -

pa nje pred političnimi oblastvi; dalje pojasnila referenta viteza pl. Schwardzenaua, statistični material in poročilo komisijskega člana grofa Kielmansegga glede opravičniške in pisarniške reforme pri političnih oblastvih. Komisija je hotela s tem dobiti sredstva in pota, s katerimi bi se odpravile hibe v upravi kolikor moči naglo in neposredno naredbenim potom brez zakonodajnega pota. Osnutek o določbah postopanja naj ne ustvarja novega prava, tvori naj namreč že obstoječ, a pozabljen pravni red. Smotri reforme so: pospešitev uradnega poslovanja, obenem uprostitve njegovih oblik, kakor ugotovitev določnih principov administrativnega postopanja. Podpirati je vsakogar, da najde sigurno svojo pravico. Tretji odstavek obsega posebne temeljne določbe o postopanju v pravnih stvareh. V pravilniku se predlaga v razbremenitev uradnega predstojnika institut decernentov, ki naj bi kot referentje upravičeni bili odobravati po naročilu uradnega predstojnika pismene izdelke. Strokovni uradniki — zdravniki in tehniki — bodo naj načeloma enaki prava večim uradnikom, torej bolj samostojni kakor so doslej. Deželni šef določi nadzorovalne uradnike, ki potujejo v okrajih, njim odkazanim, in ki naj se prepričajo, ali se izvajajo določbe; doslej uvedeni, takozvani nadzorniki — namestniški svetniki na Češkem — bi torej prenehali, saj se na Češkem itak niso obnesli. Inšpekcijska služba v politični upravi sploh, ne le v okrajih, naj bi se opravljala po načelih državne enotnosti, ne po načelih, običajnih v deželah; priporočati bi bilo torej, da imenuje take osebe ministrstvo in jih pogosto menjava; to izkušnjo in prepričanje je vojna menda že dognala.

Temeljem komisijskega predloga naj bi stopil v veljavo pravilnik za okrajna glavarstva dne 1. januarja 1915, določbe o postopanju pa 1. januarja 1914. V tem času politična oblastva še niso prav nič vedela o naredbi!

Komisija za upravno reformo je podala javnosti koncem leta 1914., po preteku določene triletni funkcijske dobe, tretje poročilo o svojem delovanju, prekinjenem vsled vojnih dogodkov. Poročilo omenja obdelane referate o organični reformi notranje — državne in avtonomne — uprave in sicer: 1.) Načela reforme v organizaciji notranje uprave (od viteza pl. Haerdtla) s 73 členi in pojasnili; 2.) grofa Schönborna o nadzorstvu občinskega, okrajnega in deželnega gospodarstva, dalje predloge o ustanovitvi okrajnih in deželnih upravnih sodišč; 3.) zakonski načrt, da se uvede upravno sodstvo

za vse stopnje političnih upravnih oblastev (od vseučiliškega profesorja dvornega svetnika dr. Bernatzika). Dva predloga, sklenjena v komisiji, in sicer o organizaciji in reformi računske službe in o ustanovitvi navedbenega sodišča, dalje predlogi o ustanovitvi zakonodajnega arhiva ter o tem, kako naj se izobrazujejo pisarniški organi in začetniki v državni računski službi, predlogi, o katerih so se praviloma višila delna posvetovanja, se tudi omenjajo.

Nadaljni referati, pridržani sklepanju komisijskega plenuma, so navedeni v tem letnem poročilu. O jamstvu države za škode, ki jih povzročijo njeni uradniki in sluge v izvrševanju njim poverjene javne oblasti; referat glede noveliranja zakonov o upravnem sodnem dvoru in državnem sodišču. Poročilo navaja pripravljalna komisijska dela: ureditev postopanja za policijsko kazensko pravo in kazenskega postopanja pred finančnimi oblastvi, predloge o vzgoji in o daljnjem vežbanju uradnikov za avtonomno upravo. Letnemu poročilu so pridejana kot priloge vsa v tretjem poslovnem letu dovršena dela: predlogi, spomenice, poročilo o nagibih in zakonski načrti referentov, potem stenografični zapisniki o sklepih referentskega komiteja, stalnih odsekov in plenarnih komisijskih sej s statističnim materialom. Komisija je končala glasom svojega poročila delo, »svesta si, da ima njeno, dasi ne prav do konca uspelo delovanje, dragoceno podlago in trajen pomen za velike upravne reforme, ki bodo v prihodnje stale v ospredju državnega delovanja.«

Izmed označenih predlogov in izdelkov nekaterih članov komisije je posebej omeniti zgolj one točke, ki bi utegnile biti vodilne misli in sredstva za to, da se ozdravijo razdrapane razmere v kronovinah. V tem oziru je glavna točka rešitev in omiljenje narodnostnega in jezikovnega vprašanja. Nekateri predlogi navajajo tudi sredstva, ki naj zagotovijo pravno zaščito narodnostnih manjšin. Predsednik komisije vitez pl. Schwartzenu je izrekel: »Dokler se država ne odloči, da jasno in temeljno uredi svoje razmerje do posameznih narodov, ni moči ustvariti v Avstriji nič koristnega, torej tudi ne upravne reforme.« Referat viteza pl. Haerdla: »Grundzüge einer Reform« obravnava med drugim ustanovitev okrožnih oblastev, določenih v jezikovno mešanih deželah zlasti za to, da se ščiti uprava pred škodljivim vplivom narodnostnega boja. Pri določitvi uradnih okrožij se je ozirati na narodnostne razmere; če živi v okrožju izdatna narodnostna manjšina, ugotove naj se z

zakonom pravne zahteve te manjšine na primerno upoštevanje pri okrožnih zavodih in napravah. Narodnostne stranke naj imajo pravico pritožiti se — pri nameravanim deželnem upravnem sodišču, ako se jim kršijo pravice. Glede narodnostnega zastopstva v občinah se predlaga: V jezikovno mešanih deželah se morajo pregledati občinske meje tako, da bodo občine narodnostno enotne, kolikor je to izvedljivo po krajevnih razmerah; kjer to ni možno, zlasti v večjih mestih, naj se pravne zahteve izdatnih narodnostnih manjšin zakonito ugotove glede primerne upoštevanja pri občinskih zavodih in napravah. V jezikovno mešanih deželah je uvesti v občinah z izdatnimi narodnostnimi manjšinami za občinske volitve proporcionalni volilni sistem; enak volilni sistem bi bilo treba uvesti tudi za mesta.

Predlog za ustanovitev okrožnih oblastev in okrožnih zastopstev v avtonomni upravi je ostal pri komisijskem plenarnem zborovanju s sedmimi glasovi proti 11 v manjšini. Večina je utemeljevala svoje stališče nastopno: Ustanovitev okrožnih oblastev in zastopov je isto, kakor administrativna delitev dežel kot zgodovinskih državnih delov; nobene pomnožitve oblastev in uradnikov! V večjih deželah so že okrožna zastopstva. Upravne reforme ni iskati z narodnostno omejitvijo, ampak temeljem jezikovnopravnega načela; zakon naj ugotovi, kako daleč naj se ščitijo narodnosti v tej ali oni smeri; uvedejo naj se narodnostni katastri v zaščito narodnostne pripadnosti. Komisija pa je sprejela predlog glede proporcionalne volitve in jo razširila tudi na volitev v okrožna zastopstva.

Kar se tiče narodnostnega pravnega varstva, je predlagal vitez pl. Haerdtl ustanovitev upravnih sodišč prve stopnje za posamezne večje dežele ali deželne skupine; takih deželnih upravnih sodišč naj bi bilo sedem ali osem v celi monarhiji, delovala naj bi tudi kot volilna sodišča. Upravna sodišča bi bila tudi poklicana, da odločajo neposredno o odškodninskih zahtevah, uveljavljenih proti avtonomni korporaciji — občini, okrožju, deželi — radi škode, prizadete vsled zanemarjenja uradnih dolžnosti njih organov temeljem posebnih zakonitih določb. Toda tudi tega predloga ni bilo moči udejestiti, ker ga je referent umaknil pred obravnavo v komisijski plenarni seji in je utemeljil svoj korak s tem, da je komisija sklenila odkloniti njegove predloge in osnutke glede ustanovitve okrožnih oblastev in okrožnih zastopstev, kajti s to odklonitvijo da so odpadli pogoji,

pod katerimi bi utegnil po njegovem mnenju predlagati izpopolnitev upravnega sodstva z ustanovitvijo deželnih upravnih sodišč.

»Po osnutku zakona o uvedbi upravne jurisdikcije na vseh stopnjah obstoječih političnih upravnih oblastev (od dr. Bernatzika)« naj bi se upoštevala misel o narodnostni avtonomiji na ta način, da bi bila obvezna teritorialna delitev jurisdikcijskega okrožja v narodnostno enotne občine v onih državnih okrajnih instancah, kjer je več v deželi običajnih jezikov, obvezna naj bi bila pa tudi volitev prisednikov izmed lajkov in obvezne bi morale biti ustne razprave v narodnostnem delnem okrožju. Ta izdelek je bil odklonjen v 11. komisijski seji kot referentov manjšinski predlog. Predsednik je priznal veliko vrednost osnutka s poročilom o nagibih, rekši: »da zakonodajstvo gotovo ne bo moglo preko osnutka dvornega svetnika dr. Bernatzika, če se bo kedaj moralo pečati z ureditvijo administrativnega postopanja.«

Poseben pomen za razmere na Češkem ima drug predlog istega referenta o ustanovitvi n a r e d b e n e g a s o d i š č a, ker ima svoj izvor v neznosnem jezikovnem sporu oblastev in sodišč na Češkem. Naloga naredbenega sodišča bi bila glasom člena 7. državnega osnovnega zakona o sodni oblasti ta, da bi dokončno in avtentično izreklo, ali so naredbe veljavne ali ne. Referent je, utemeljujoč ta osnutek zakona, opozoril komisijske odseke na nasprotja v sodbah, katere so izrekla sodišča o celi vrsti najvažnejših naredb, zlasti na polju jezikovnega prava, ter je pripomnil: učakati smo morali stvari, ki so bile izredno mučne in sumljive, učakati smo morali, da so sodišča uporabljala naredbo leta in leta kot zakonito, a naenkrat je kak sodnik smatral, da je naredba proti zakonu! Ustvariti je torej enotno oblast, ki naj odloča o vprašanju, ali so naredbe veljavne dokončno tako, da drugačna razlaga s strani sodišč glede tega vprašanja ni več možna! V Avstriji imamo troje najvišjih sodnih dvorov, ki so neodvisni drug od drugega in ki bi utegnili imeti glede vprašanja o veljavnosti naredbe različne pravne nazore. Da se pride temu v okom, sestavilo naj bi se iz odposlanstev teh treh vrhovnih sodnih dvorov — vrhovno in kasacijsko sodišče, upravno sodišče in državno sodišče — od slučaja do slučaja, posebni sodni dvor, kateremu naj bi pristojala izključno pravica, da odloča o veljavnosti naredbe. Ta predlog je bil tudi sprejet v 10. seji komisije z zakonomim osnutkom vred.

Grof Schönborn je umaknil svoj predlog glede ustanovitve okrajnih in deželnih upravnih sodišč z ozirom na podoben predlog viteza pl. Haerdthla. Sprejeti so bili v 10. plenarni seji predlogi istega referenta o nadzorstvu deželnega gospodarstva ter o nadziranju občinskega in okrajnega gospodarstva s tole bistveno vsebino: Višja avtonomna korporacija mora nadzirati gospodarstvo neposredno podrejene korporacije, vrhovno nadzorstvo imajo deželni odbori.

Živahno razpravo v stalnih odsekih in v plenumu je povzročil nad vse važni predmet glede razmerja med državno in avtonomno upravo, zlasti ko je bilo posvetovanje o odklonjenem predlogu viteza pl. Haerdthla glede ustanovitve okrožnih oblastev in okrožnih zastopstev. Manjšinski člani so zastopali mnenje, da naj se izvrši organska zveza z državno upravo na ta način, da stopi predstojnik državnega upravnega oblastva enake vrste na čelo samoupravnega kolegija, ki za njegov okoliš že obstoji ali ki se šele organizuje, torej okrajni glavar na čelo okrajnega odbora, okrožni glavar na čelo okrožnega odbora, deželni šef na čelo deželnega odbora kot upravnega oblastva. S tem bi bile na mah odpravljene vse pomanjkljivosti sedanje »dvojne uprave«: da se češče kosata državna in avtonomna uprava, da je nejasna njuna pristojnost in da je težavno skupno delovanje.

Kakor je posneti iz »sestave načelnih predlogov (51 členov) za reformo organizacije notranje uprave« v končnem poročilu viteza pl. Haerdthla (stenograf. zapisnik št. 6), je večina komisije sklenila ukrepe, s katerimi se namerava omejiti državno nadzorstvo nad avtonomno upravo. Tako naj se dovoli samoupravnim korporacijam, da izvedejo z izvršbo lastne pravomočne odredbe, dovoli tudi pravica, da izdajajo naredbe!

Poleg tega je komisija za upravno reformo enoglasno sklenila, da se imenujejo po potrebi v okraju bivajoči zaupniki — uradniki (Amtmänner), ki naj podpirajo okrajna glavarstva pri izvrševanju eksekutivne službe, na drugi strani pa razbremenene občinske organe zlasti v kmetiskih občinah pri opravih prenešenega področja. S pomočjo takega organa bi se lahko okrepil v politični upravi potreben vpliv državne uprave na samoupravo. Tako bi bilo moči odstraniti škodljivosti konkurenčne uprave, kjer utegne nasprotovati

avtonomna uprava politični. Referent pl. Haerdtl je utemeljeval ta predlog s tem, ker se je v anketi z raznih strani poudarjalo, da se pogreša v današnji organizaciji državne politične uprave vmesen član med političnim okrajnim oblastvom in med občinskimi oblastvi; sklicevali so se na naprave, obstoječe v družih deželah, za oskrbovanje državnih poslov, zlasti policije, n. pr. na Pruskem (Amtvorsteher — Bezirke), v Poznanju (Distriktkommissariate), na Vestfalskem (Ämter), v renski provinci (Landbürgermeistereien). Pomanjkanje eksekutivnih organov je pri nas iz več ozirov občutno; priporočajo torej ustanovitev pomožnih organov, stanujočih v raznih delih okraja, in poklicanih, da izvrše posamezne posle, naložene jim od oblastev. Način, kakor so se uporabljali doslej običajno občinski uradi v prenešenem področju, je prekoračil večkrat meje, dopustne po sedanjem stanju zakonodaje; tudi orožništvo se je za taka opravila rabilo ali zlorabilo proti dotičnim inštrukcijam. Predlagana organizacija naj se izvede le polagoma in za poskus v tej ali oni deželi ali okraju. Predlagatelj je izjavil, da bi ne bilo imenovati takih »uradnih mož« za upravo v mestih. Zdi se pa, da ta koncesija za mesta ni utemeljena, tudi ni praktična, če uvažujemo, da so buknile v mestnih zastopih redoma pasivne rezistence in obstrukcije zoper državno upravo in da so se po tem ravnale tudi kmetske občine. »Uradni možje« naj bi bili zgolj izvršilni organi — eksekutorji — brez gosposkine oblasti v policijskih stvareh, — oni naj bi ne bili instanca in naj bi ne imeli pravice odločati in ukrepati — tako kakor na Pruskem označeni najnižji upravni organi. To bi ne bila nova organizacija upravnih oblastev, ampak le pravilnejše in hitrejše delovanje obstoječih naprav. Zakonita podlaga za ustanovitev in uporabo takšnih posredovalnih in eksekutivnih organov med političnim okrajnim oblastvom in občinskimi predstojništvu je tako v naši občinski ustavi, kakor tudi v drugih državnih in deželnih zakonih; v največ občinskih zakonih je izrecno določeno, da »sme vlada opravljati v s a k č a s posle prenešenega področja celotno ali deloma po lastnih organih in na lastne stroške.« Za politična oblastva velja še danes cesarska naredba od 20. aprila 1854 št. 96 drž. zak. kot službeni predpis, izdan, da določa uradno in eksekutivno oblast za izvrševanje odredb in razsodil političnih in policijskih oblastev in v varstvo uradnega ugleda teh oblastev. Da morejo oblastva tem naredbam ustreči, morajo imeti primerna sredstva in

organe. Predlagano institucijo »uradnih mož« v naši politični upravi je moči uvesti naredbenim potom takoj in neposredno. —

S tem je opisano v nekaterih točkah dosedanje delovanje komisije za pospešitev upravne reforme. Glasom omenjenega končnega poročila referenta viteza pl. Haerdla dajejo tam navedeni načelni predlogi komisije zgolj pravec, kako bi se utegnili izvršiti reforma državne in avtonomne uprave; načrti za naredbe in zakone se niso izgotovili. Sklepni referat pl. Haerdla je bil predložen v posvetovanje komisijskim odsekom in ti naj bi formulirali komisijske sklepe in jim podelili pravno moč v zmislu opravilnika. Toda — v sejo ni bilo odsekov v številu, potrebnem za sklepanje, in — tako ni bilo moči obvezno sklepati o predlogih. Poročevalec je dejal na tem zborovanju: »Posamezni predlogi utegnejo odpraviti pomanjkljivosti v posameznih ozirih, zdi se pa, da ne odgovarjajo bistvu stvari. Vzroki hib, ki jih kaže naša uprava, ostanejo žal nedotaknjeni, temu pa ni pomoči, ker je visoka komisija odklonila vse zadevne, došle jej preloge.« Tudi drugi člani so bili razočarani radi neugodnega izida komisijskih razprav glede najvažnejših programnih točk.

Bogati, od komisije zbrani material dokazuje, da so tudi strokovnjaki ugotovili hibe in vrzeli notranje državne in avtonomne uprave; da je potreba reforme brezdvomna, in da je primernih sredstev zaboljšanje dovolj na razpolago. Gre sedaj za smotreno predelavo zbrane snovi po ugotovljenih direktivah. To delo naj bi pa izvršili predvsem strokovnjaki po poklicu s praktičnim izkustvom v upravni službi in teoretično zmožnostjo. Šele te izdelke bi lahko oddala vlada zaeno z vodilnimi pravci in — seveda — z vojnimi izkušnjami političnim in nacionalnim strankarjem, da bi se izrekli o njih in stavili protipredloge.

Iz pravosodne prakse.

A. Civilno pravo.

a) 1. V začasno odredbo, dasi pomotno sprejeti pristavek, da dolžnikov dolžnik ne sme plačati terjatve »nikomur drugemu« (ne samo svojemu upniku), je upošteven in deležen pravomočne veljave. -- 2. Za tožbo radi nedopustnosti začasne odredbe je pristojno zborni sodišče, ki je izdalo začasno odredbo, ne pa okrajno sodišče, ki se je bavilo naknadno glede iste terjatve z izvršbo v zavarovanje ali v izterjanje. — 3. S plačilno prepovedjo začasne odredbe prizadeta stranska oseba ima v svrhu razveljavljenja začasne odredbe zgolj pot izločitvene tožbe v zmislu §§ 402 in 37 izvrš. r. — 4. Taka izločitvena tožba ni ugotovitvena, ampak dajatvena in sposobna za izvršbo v zmislu § 373 izvrš. r. — 5. Radi samoumevnosti je brez pomena, če se v sodbi, ki izreka nedopustnost začasne odredbe, izpusti v protislovju s tožbenim zahtevkom pristavek: »nedopustna tožniku nasproti«.

Upnik B je zoper dolžnika M vložil dne 29. januarja 1915 tožbo zaradi 3186 K 72 v in zaeno izposloval začasno odredbo v zmislu § 379³ izvrš. r., ki prepoveduje dolžnikovemu dolžniku N-u do nadaljine sodne odredbe plačati M-u ali komurkoli kupninsko terjatev M-ovo za prodano živino v znesku 3600 K več ali manj.

Upnik B je potem dosegel zoper M-a na podlagi zamudne sodbe najprvo izvršbo v zavarevanje z rubežem kupninske terjatve, glede katere je obstajala začasna odredba, in končno izterjevalno izvršbo z rubežem in preodkazom v poteg domnevne terjatve zoper dolžnikovega dolžnika N-a. Začasna odredba pa je ostala sama sebi prepuščena in po obliki nerazveljavljena.

Dejansko pa je bil M samo zastopnik živinokupca A-a in je kupil M dotično živino proti nagradi po naročilu in na račun A-a.

Tožnik A je tožbo naznanil N-u ter B-u v pismih z dne 1. februarja 1915, da pristaja z začasno odredbo zasežena terjatev njemu in zahteval, naj B izposluje ustavitev izvršbe (prav razveljavljenje začasne odredbe), in naj mu N plača dolgovano kupnino. B ni dal nobenega odgovora, N pa je izjavil, da A-u ničesar ne dolguje, svojemu upniku M-u pa ničesar ne plača zaradi sodne, z začasno odredbo izdane prepovedi.

A je zaradi tega vložil tožbo zoper B-a z nastopnim tožbenim zahtevkom: Po tožencu B glede kupnine 3600 izposlovana začasna odredba je nedopustna.

Tekom ustne sporne razprave je A stavil vmesni predlog: Ugotavlja se, da je M dne 28. januarja 1915 le kot pooblaščenec in v imenu tožnika A prodal kupcu N-u pet volov in eno kravo za 3504 K 90 v in da pristaja ta kupnina le tožniku A-u, ne pa M-u.

Deželno sodišče v Ljubljani je s sodbo 12. aprila 1915 Cg I 22/15-6 ugodilo tožbenemu in vmes predlaganemu zahtevku.

Razlogi.

Iz svedočb prič sledi, da je bila živina, katero je prodal M dne 28. januarja kupcu N-u, tožnikova last in da pristaja tudi edino le tožniku kupnina, ker je kupčijo sklenil M po tožnikovem naročilu za tožnika.

Ker je pa toženec po lastnem priznanju izposloval začasno odredbo glede kupninske terjatve iz ravnokar označene kupčije, je s tem segel v tožnikove pravice do označene terjatve, in se tožnikovemu pozivu, naj izposluje razveljavljenje sodnih opravil, s katerimi je segel po kupninski terjatvi, ni odzval, ker potem tudi tretjedolžnik N, sklicujoč se na začasno odredbo, ni hotel izročiti tožniku kupnine, bil je ta primoran vložiti zoper toženca v zmislu §§ 402 in 37 izvrš. r izločitveno tožbo. Odločba o izločitvenem zahtevku je pa odvisna od obstoja pravic, ki jih tožnik zatrjuje do kupninske terjatve, in zato je tožitelj tudi upravičen (§ 236 c. pr. r.) staviti dotični vmesni predlog, kateremu je bilo ravnotako, kakor izločitvenemu zahtevku ugoditi na podlagi označenih svedočb.

Z izločitveno tožbo uporabil je tožnik edino pravilno sredstvo, katero mu daje zakon v odstranitev ovire, ki je zabranjevala izplačilo kupnine, ter je nepravilno mnenje toženca, da bi moral tožnik vložiti tožbo zoper N-a na izplačilo terjatve.

Glede na to, da toženec svojih pravic iz začasne odredbe ni hotel opustiti, mogel bi tožnik s tožbo zoper N-a doseči le sodno založitev kupnine v zmislu § 1425 o. d. z. ter bi moral v dvig tega depozita začeti še drugo pravdo zoper današnjega toženca, dočim je po poti, katero je nastopil tožnik, zaželeni uspeh dosežen že z eno tožbo.

To, da je toženec že po vloženi tožbi izposloval izvršbo v zavarovanje z rubežem in pozneje z izvršbo s preodkazom v potek, je brez pomena, ker gre le za vprašanje, je li z začasno odredbo, katera je za časa tožbe že obstajala, toženec posegel v tožnikove pravice ali ne.

Višje deželno sodišče v Gradcu je zavrnilo priziv zaradi ničnosti in tudi sicer ni ugodilo prizivu.

Razlogi.¹⁾

V sodbi izpuščen pristavek tožbenega zahtevka (začasna odredba je nedopustna...) »nasproti tožniku« sicer res omejuje v tožbi uveljavljeni zahtevek, da se izreče nedopustnost začasne odredbe, na osebo tožnikovo in se z izpustitvijo tega pristavka res razširja pomen sodbe. S tem pa še prvosodna sodba, ki je logično in pravno nepogrešno zgrajena in sestavljena, ni zgubila nič svoje jasnosti in sklepčnosti, in tudi njen pretres ni vsled tega nič prikraššan. Zaradi tega ni v sodbi hibe, ki bi vsebovala ničnost v postopanju (§ 477° c. pr. r.).

Povsem isto velja glede izpustka v prvosodni sodbi: »začasna odredba se po pravomočnosti te sodbe ustavlja, odnosno razveljavlja«. Ta izpustek bi namreč lahko vodil k nepopolnosti sodbe in bi torej morda vseboval nedostatek v zmislu § 496¹ c. pr. r., ni pa pri tem v nobenem oziru trpel sestav sodbe na svoji jasnosti. Razložek je namreč ravno to, da je v sodbi izostala odločba o postranskem predlogu, vsled katere bi bil naknadno nepotreben posebni predlog za razveljavljenje začasne odredbe; radi tega pa sodba sama ni postala nejasna, in se s predmetnim izpustkom ni zagrešila ničnost postopka.

Spisom protislovna trditev v sodbenih razlogih spada na vsak način le med materialne hibe in more vplivati na stvarno pravilnost, nikdar pa ne more biti z ničnostjo zvezana kršitev oblikovne hibe; protislovje v sodbi vodi ravno po § 477 št. 9 le tedaj k ničnosti sodbe, kadar se nahaja kot takozvano notranje protislovje v okviru sodbenega izreka samega, ne pa takrat, kadar bi obstajala med izrekom na eni in med spisi na drugi strani.

¹⁾ Radi obširnosti se priobčijo razlogi le v bistvenih, posebno važnih točkah doslovno.

Kar zadeva obenem zatrjevano absolutno nepristojnost pravnega sodišča, ki bi se po § 477³ c. pr. r. morala vpoštevati tudi uradoma, ni dana taka nepristojnost iz nastopnih razlogov. V tem slučaju gre očitvidno za tožbo na oprostitev terjatve, zaseženo po začasni odredbi in prepovedi dolžnikovemu dolžniku. Razloga za domnevo, da bi bila določba § 37¹ izvrš. r. (o izločitveni tožbi) glede terjatve neporabna, oziroma da bi se mogle pod izrazom: »na predmetu, zaseženem po izvršbi...« umevati samo telesne stvari, ni najti; zaradi tega pripoznava pravosodje tudi izločitvene tožbe zaradi terjatev. Ker pa II. del izvrš. r. nima za pristojnost v takih sporih v področju začasnih odredb nobene posebne določbe, in ker § 402 izvrš. r. predpisuje za take slučaje zmiselno uporabo predpisov izvršilnega reda, je po analogiji § 37³ izvrš. r. za pričujoči spor pravilno pristojno zborna sodišče, ki se je z zadevo že pečalo, ker se je ravno pri tem sodišču tudi predlagala dovolitev začasne odredbe. Pri tem pa je v § 37³ izvrš. r. navedeno razlikovanje med časom pred začetkom in po začetku oprave dovoljene izvršbe tukaj brezpredmetno, ker je pri začasni odredbi v zmislu § 387 izvrš. r. kakor za dovolitev tako tudi za opravo izvršbe poklicano isto sodišče.

Temu nasproti se okrajno, še le pozneje z izvršbo z rubežem in predkazom v poteg zaposleno sodišče ni v nobenem oziru pečalo z začasno odredbo, dovoljeno pred izvršbo; pristojnost tega okrajnega kot izvršilnega sodišča torej za pričujočo pravdo, ki se tiče še začasne odredbe in prepovedi dolžnikovemu dolžniku torej nikakor ni dana.

S tem je bilo priziv, kolikor uveljavlja ničnost — na vseh točkah zavrniti.

Kolikor se prav iste zatrjevalne hibe uveljavljajo tudi s stališča pomotne pravne presoje, je prizivno sodišče prišlo do prepričanja, da prvosodna sodba z izpustitvijo pristavka... »nasproti tožniku« ni kršila prepovedi § 405 c. pr. r. Besede tega pristavka so na eni strani samoumevne, vendar pa delajo sodbenemu izreku omejitvev, ki je zakon ne pozna nikjer; samoobsebi umevno je namreč, da izrek o nedopustnosti začasne odredbe vpliva tako, da začasna odredba pred vsem izgubi veljavo za dotičnega tožnika in ga v uveljavljanju prej omenjenih pravic več ne ovira. Gotovo pa tudi pripada sodbi še nadaljna naloga, da pravo ugotovi ravnotako nasproti tožencu, kakor je sodba deležna pravomočnosti za obe

stranki. Vse eno, je li s tem pristavkom (»nasproti tožniku«) opremljena ali ne, — večje sodba tudi toženca, ki je v tem slučaju obenem ogrožena stranka začasne odredbe, tako da se nedopustnost začasne odredbe obenem tudi ustanovi nasproti ogroženi stranki. Povsem stvarnemu položaju primerno se je torej izpustil pristavek: »nasproti tožniku« v drugem odstavku sodbenega izreka, ne da bi bila s tem izrečena odločba postala splošna in ne da bi se morda tožniku prisojalo nekaj več, kakor je sam zahteval s tožbenim zahtevkom. Predpis § 405 c. pr. r. torej ni kršen.

Pa tudi o nadaljnjem nedostatku, ki se domnevno nahaja v sodbi glede na § 404 (496¹) c. pr. r., ker je izostal predlagani izrek o ustavitvi začasne odredbe po pravomočnosti sodbe, — se ne da govoriti. Po predpisu tukaj zmiselno (§ 402 izvrš. r.) veljavnega § 37⁴ c. pr. r. je namreč, če se pravomočno ugotovi zahtevku izločitvene tožbe, izpodbijano odredbo že itak uradoma razveljaviti in se to lahko zgodi v obliki sklepa, tako da se v tem oziru tozadeven izrecni ukrep razveljavljanja povsem lahko pogreša.

Čeprav bi radi tega izpustka v sodbi nasproti tožbenemu zahtevku bila na mestu primerna utemeljitev prvosodne sodbe, sledi vendar iz pričujočih izvajanj, da je bila naknadna poprava sodbe v zmislu § 419 c. pr. r. nepotrebna.

Tudi glede tega, da je prvo sodišče smatralo istost prepovedane terjatve z iztoženim zahtevkom po tožencu za priznano, ni najti pomotne pravne razsoje... Ta istost terjatve ne trpi nobene škode s tem, da zavzemata tožnik in toženec različno stališče glede osebe prodajalca, da je tožnik prodajalec, toženec pa njegov zastopnik, ker zadeva ta razlika samo pravno, ne pa dejstveno stran pravnega posla, med tem ko je na zunaj gotovo le M nastopal kot prodajalec.

V zvezi s tem se ne sme prezreti, da je začasna odredba, katere odstranitev hoče tožnik doseči, po svoji dobesednosti povzročila v določbah zakona (§ 379³ izvrš. r.) res povsem neutemeljen stvarni položaj s tem, da se v nji prepoveduje dolžniku N-u izrečno, da ne sme niti M-u, niti komu drugemu izplačati kupnine; kateri osebi naj bi bil dolžnik dolžan to terjatev, pa v tej prepovedi ni povedano. Nadalje nedostaja tudi pristavka, ki ga toženec domneva za ob sebi umevnega, da se naj izplača v prid drugi osebi kakor M-u le po njegovem (B) naročilu. Le-ta pristavek se pa ne da izvajati iz

zakopa, je marveč povsem samovoljno in neprimerno domnevan. V resnici je torej s prepovedjo, kakor je postala pravomočna, dolžniku prepovedan izplatek ne samo v prid M-u, ampak isto tako prepovedan v prid vsaki osebi in s tem tudi tožniku, ne da bi M-u na izplačilo pristajal katerikoli vpliv. Po besedilu § 379³ izvrš. r. bi se morala na N-a izdati pač le samo z a p o v e d, da ne sme M-u izplačati kupnine za prodano govedo. In če bi bila začasna odredba zares le s tem beseđilom izdana, bi bil stvarni položaj za tožnika toliko drugačen, ker bi prepoved dolžnikovemu dolžniku stvarno in osebno imela očevidno manjši obseg, in bi jo dolžnikov dolžnik N imel vpoštevati samo v tem slučaju, če bi zasežena terjatev pristajala zares le A-u. Če bi pa pri zakonitem besedilu s prepovedjo obtežena terjatev ne pristajala A-u, bi dolžnikov dolžnik v resnici ne bil odgovoren za ravnanje po začasni prepovedi, ampak bi imel opravka s svojim pravim upnikom.

Z ozirom na tako vsebino začasne odredbe pa tožniku, ker je toženec odklonil preklic svoje dosežene začasne odredbe, in ker se je branil dolžnikov dolžnik izplačati mu kupnino, ni preostala nobena druga pot, kakor spraviti s pota predvsem prepoved, namreč še vedno pravoveljavno začasno odredbo, in sicer tožbenim potom zoper nje predlagatelja (toženca). Pri nadaljnjem obstoju začasne odredbe bi bil namreč dolžnikov dolžnik upravičen tudi nasproti morebitni tožnikov tožbi na plačilo v zmislu §§ 1425 o. d. z., 2 in 402, 307 izvrš. r., položiti pri sodišču dolžno kupnino, in torej v položaju, se s to založbo kupnine oprostiti svoje zaveze. Za dosego pristoječe mu kupnine bi moral potem tožnik še z nova tožiti na izročitev sodnega založka. Značilno je, da je dolžnikov dolžnik tekom pravde s pozivom na § 1425 o. d. z. kupnino v resnici založil, ne da bi se ta kupnina doslej dvignila ali mogla dvigniti.

Vmes doseženi rubež in preodkaz v poteg iste terjatve v prid tožencu je dogodek, ki je nastal prav kakor sodna položba še le tekom te pravde in zato ne more imeti nobenega vpliva več na razsojo te pravde. Ta izvršba pa tudi ni imela sama ob sebi za posledico, da bi ugasnila začasna odredba. V zmislu § 391 izvrš. r. je namreč potek časa, do katerega se je dovolila začasna odredba, pač zakoniti razlog za njeno razveljavljenje in je v sklepu, s katerim je dovoljena začasna odredba, pač določen za veljavo začasne odredbe končni rok do i. decembra 1916, če ne nastopi nov dogodek,

namreč možnost izvršbe že poprej. Ta dogodek je nastopil z dovolitvijo rubeža terjatve sicer že 15. marca 1915, tako da je bila s tem dnem dana možnost za razveljavljenje začasne odredbe, obsebi pa ugasnitev začasne odredbe ni nastopila, ker sledi iz določbe § 391 izvrš. r. kakor tudi iz § 399 in po analogiji § 377 izvrš. r., da je za oblično razveljavljenje začasne odredbe potreben poseben predlog prizadetih strank kakor poseben sklep. Takega predloga pa dosedaj ni stavil ne toženec kot ogrožena stranka, niti stranka, ktere se tiče prepoved (N). Svoječasni predlagatelj, sedanji toženec B, je namreč molčal na tožnikov poziv, da razveljavi začasno odredbo, dolžnikov dolžnik N pa se je skliceval na začasno prepoved, tako da je začasna odredba še sedaj v veljavi. Za tožnika radi tega tudi ni bilo povoda, da skrči tožbeni zahtevek v tem zmislu, naj bi se vsaj razsodilo, da je začasna odredba bila (že) za časa vložene tožbe nedopustna.

Krivo je, če prizivatelj domneva, da je izločitvena tožba dopustna le pri izvršbah, s katerimi se je na ločitvenem predmetu ustanovila že izvršbena pravica. Take tožbe je moči vložiti marveč na podlagi § 402 izvrš. r. tudi nasproti opravljeni začasni odredbi in sicer tudi takrat, kadar gre za terjatev, torej kadar se izvrši prepoved dolžnikovemu dolžniku. V takem slučaju se pač enako odtegu premoženjski kos svojemu imetniku in se s tem sega v pravno področje druge osebe.

Glede na že označeno bistvo te tožbe je smatrati prizivateljev poskus, označiti tožbo kot ugotovitveno v zmislu § 228 c. pr. r. in iz tega izvajati njeno nedopustnost, ponesrečenim. Za izvršljivost sodbe, ki ugotovi kakoli tožbi, pa je z določbo § 37 izvrš. r. preskrbljeno, kakor že navedeno.

Tožnikov v mesni predlog je po pravici dopuščen in ga ni smatrati za razširjenje tožbenega zahtevka ter ni preskušati njegove dopustnosti iz vidika § 235 c. pr. r.; gre marveč za samostojen pravni pripomoček, ki ga je presoditi po določbah § 236 c. pr. r., in ki ni zavisen od toženčevega privoljenja. Pogoji za dopustnost tega predloga so bili očitvidno podani, ker je postalo sporno pravno razmerje glede zadeve prodaje živine, uveljavljeno kot tožbeni temelj, sporno radi trditve toženčeve, da tožnik ni prodajalec, marveč M, in je od tega pravnega razmerja očitno zavisen obstoj tožbenega

zahtevka, ki meri na to, da se razveljavi začasna odredba, izdana na tej domnevi.

Prvosodni razlogi se ne izrekajo o tem, ali je M postopal pri prodaji z odprtim ali tajnim pooblastilom tožnikovim. Zato je prizivno sodišče v tem oziru ugotovilo, da gre za odprto pooblastilo. Pri tem se je opreti na pogodbo, katero je M po svoji svédočbi sklenil jeseni 1914 s tožnikom kot trgovcem z živino tako, da je M z denarjem tožnikovim kupoval in prodajal živino v njegovem imenu, proti povračilu gotovih izdatkov in proti plačilu 50% čistega čobička od vsakega živinčeta. Ta dogovor, zlasti pa način nagrade od komada, imenovan vobče provizija, vodi do zaključka, da je M (provizijski) agent, torej oseba, ki se kot gospodarsko samostojen podjetnik peča obrtoma s posredovanjem poslov v tujem imenu, stoječ z gospodarjem v trajnem pogodbenem razmerju. (Felix Mayer: mešetarji in agenti po avstr. pravu.) S tem dogovorom, ki se znači kot agenturna pogodba, je pa združeno pooblastilno razmerje, ker je M dogovorno ne le posredovalec, marveč očitvidno tudi trgovski pooblaščenec tožnikov, nastavljen v trgovskem podjetju za določno vrsto poslov, namreč za nakup in prodajo živine za svojega gospodarja in na njegov račun. Ta določni delokrog se povsem vjema z onim, ki je določen v čl. 47 trg. zakona za trgovskega pooblaščenca sploh. Z ozirom na to je videti po čl. 52 trg. z., ki povsem soglaša s § 1017 o. d. r., pravni učinek kupčije, sklenjene med M in N v tem, da je po načelu neposrednega nadomeščenja kupcu nasproti upravičen in zavezan zgol prodajalčev gospodar (principal), torej tožnik, pri čemur je seveda pogoj, da je M posloval v zmislu pooblastila in v imenu gospodarja. Da ne bi bil M postopal v mejah pooblastila, se ne vidi. Končno je pa celo ugotovljeno, da je bila kupčija sklenjena za tožnika. Člen 52² določa, da je brez pomena, ali se pogodba sklene izrečno v imenu principala, ali je le posneti iz okolščin, da se je po volji pogodnikov pogodba sklenila za principala, kar pa je dognano po pričah... Razun tega pridejo v poštev dejstva, ki jih je presoati po § 863 o. d. z., namreč, da je prodajalec izrečno dvomil, ali je tožnik odobril naknadno odpust na teži za 10 kg, da se je prodajalec branil sprejeti naplatek in zahteval, da se kupnina izplača tožniku itd. Pri tem ne pride v poštev, da tožnik nima obrtne pravice za kupčijo z živino, in sicer ne glede na to, da je za tožnika preskrboval nakup in prodajo M, ki ima potrebno

obratno dovoljenje, ker bi bil sicer tak nedostatek brez vpliva za tožnikovo pravno stališče, ki ga je pri predmetni kupčiji presoditi zgolj po načelih civilnega prava.

Višje sodišče je zavrnilo toženčevo revizijo z odločbo od 28. septembra 1915 Rv IV 178/15-1.

Razlogi.

Toženec se sklicuje na revizijske razloge § 503 c. pr. r., izvaja pa samo revijski razlog št. 3 te zakonite določbe.

Prav za prav se tudi ničnost, ki bi se tikala postopanja pred prizivnim sodiščem, ne zatrjuje. Da pa je prizivno sodišče potrdilo sodbo in da ni našlo zatrjevane ničnosti, je upravičeno po razlogih prve sodbe.

Revizija sicer ne trdi več, da je tožba vložena pri absolutno reprotojnim sodišču in da je izvedeno postopanje v zmislu § 477³ nično, vendar bodi omenjeno, ker gre za ničnost, ki se mora upoštevati uradno (§ 510 c. pr. r.), da se je moglo s to tožbo pečati le zbornu sodišče, ker se je le to, ne pa katero okrajno sodišče pečalo z začasno odredbo, ki naj se razveljavi (§§ 402 in 37³ izvrš. r.).

Težišče revizije je v navedbah, ki se nanašajo na točko § 503⁴ c. pr. r. Toda nikakor ni pomotne pravne presoje, ampak le postopanje bi bilo nedostatno (§ 503 c. pr. r.), ako bi prizivno sodišče izvedlo ugotovitve, ki se ne strinjajo s prvosodnimi ugotovitvami, in kršilo pri tem načelo neposrednosti. Tega pa ni. Prizivno sodišče ugotavlja, da je M sklenil kupčijo z odprtim pooblastilom tožnikovim z N-om. S tem nikakor ni predrugačilo prvosodnih dokaznih posledic, marveč je le iz dokazov, ki jih je prvi sodnik smatral za popolne, in iz drugih upoštevanih okolščin prišlo do zaključka, da je N-u dobro znano bilo, da mu M ni prodal živine v svojem imenu, ampak le kot pooblaščenec tožnikov. Brez pomena je, ali je pri tem kupec poznal tega prodajalca (tožnika) ali ne, zadostuje vednost, da M ne prodaja v svojem, ampak v imenu določnega stranca. S tem smatra prizivno sodišče, da je podana volja kupca, skleniti kupčijo ne z M-om, ampak z njegovim, če tudi osebno nepoznanim pooblastiteljem.

Revizija je v zmoti, če domneva, da je pristavek v začasni odredbi: »prepoveduje se izplačilo M-u ali komur koli,« kot protizakonita brez učinka in neupoštevna. Začasna odredba je marveč

tudi v tem oziru postala formalno pravomočna in kupec je prišel do zaključka, da ne sme plačati kupnine tožniku, ampak da mora dolžno kupnino založiti pri sodišču. Kupcu nasproti je izplačilna prepoved veljavna še danes navzlic opravljeni rubeži in preodkazu v poteg, kakor to pravilno izvaja revizijski odgovor. Zato je napak, če toženec trdi, da krši sodba predpis § 406 c. pr. r. In določba § 399 izvrš. r., ki se nanaša le na razveljavljajoče razloge, nastale le med zavarovalcem in njegovim nasprotnikom, nima ničesar opraviti s pričujočo tožbo druge osebe, prizadete z zavarovalnim pripomočkom v svojih pravicah. Ta tudi nima nobene druge pravice, spraviti začasno odredbo v zmislu zadnjega stavka § 391 izvrš. r. iz sveta, in preostaja mu le pot tožbe v zmislu § 402 in 37 izvrš. r.

Toženec graja naziranje prizivnega sodišča, da ta tožba ni ugotovitevna, obenem pa sam izvaja, da meri tožbeni zahtevek tudi na razveljavljenje začasne odredbe, to pa da je dajatveni zahtevek. Zadostuje se opreti na umestne razloge prizivnega sodišča, da je za ta tožbeni zahtevek z ozirom na besedilo predmetne začasne odredbe prejudicialnega pomena vprašanje, ali je M kot tožnikov pooblaščenec prodal govedo tožencu z odprtim pooblastilom. Končno je z ozirom na zadevni revizijski razlog še pripomniti, da je brez pomena za veljavnost tožniku v prid sklenjene kupčije to, je-li upravičen k obrtovanju ali ne, odgovoren utegne biti za to le obrtni oblasti. Tudi to je prizivno sodišče pravilno razložilo.

Nedostatkov v prizivnem postopanju v zmislu § 503 c. pr. r. tudi ni. Katere vtise so imeli drugi glede kupčije, ali je N domneval, da sklene kupčijo osebno z M-om, je prav tako brez pomena, kakor morebitna, v živinski kupčiji običajna domnevanja, da je lastnik razpečane živine tisti, kdor živino prižene in kupcu izroči živinski potni list. Iz katerih razlogov je pričevanje M-ovo verjetno, je utemeljeno nižesodno.

D o s t a v e k. Ta velezanimi slučaj je postal silno zavozljan samo vsled dejstva, ker se je v predlogu na začasno odredbo stavilo na sodišče nepravilno vprašanje. Taki slučaji so naposled za razvozljanje najtežji, ker nihče sprva ne misli na potrebo, izločiti nepotrebno navlako iz predloga. Slovito je tako napačno vprašanje, ki je malodane povzročilo pravo zmedo v pravoslovju, n. pr. to, ali je posest dejstvenost ali je pravica. Enako je v le-tem slučaju v tožbeni zahtevek zašel brez vse potrebe pristavek: začasna odredba je nedo-

pustna... »nasproti tožniku«, ko je vendar tožnik sam — neposredna stranka. V področju izpodbojnih tožb je seveda taka omejitev tožbenega zahtevka potrebna, ker gre za razveljavljenje tujega pravnega razmerja ali tuje obligatorne zaveze, katera de jure et facto že obstaja in katera naj poslej ne bo veljavna izjemoma za izpodbojnega tožnika.

Povsem napačno vprašanje, oziroma predlaganje v začasni odredbi pa je bilo to, da dolžnikov dolžnik ne sme izplačati dolga nikomur. Najsikrajnejša posledica tega pristavka je ta, da dolžnikov dolžnik sploh ne bi smel izplačevati svojih upnikov; seveda je omejitveno navedena: terjatev za prodano živino; a kadar na primer dolžnikov dolžnik drugih upnikov nima, je položaj skoraj povsem enak. Na prvi pogled je to nekaj absurdnega. Podrobni pretres kaže, da je za prepoved na dolžnikovega dolžnika tudi treba legitimacije, i. s. aktivne legitimacije nasprotnika — predlagateljevega (pri izvršbi — izvršenca)... nasproti... dolžnikovemu dolžniku, ali z drugimi besedami: mora obstajati pravno razmerje ali obligatorna zaveza med začasnim zavezancem in njegovim dolžnikom. Kadar sploh ne obstaja tako razmerje, je začasna odredba brez stvarne podlage, — gola predlagateljeva domneva. Za to je praviloma izločitvena tožba dolžnikovega dolžnika nemogoča; če toži zasegatelj, izve končno s pravomočno sodbo, da domnevano pravno razmerje ne obstoja, če pa on sam ne mara tožiti in ga zasegatelj izvensodno nadleguje, — ne more vložiti opozicijske tožbe, ker ni stranka, in ne izločitvene tožbe, ker ni ničesar dolžan — in ker negativnosti (neobstoja terjatve) ne more izločevati, je njegov položaj tak, kakor pri izvensodnem nadlegovanju: on se ščiti pred takim nadlegovanjem z negativno ugotovitveno tožbo — zaradi neobstoja domnevanega razmerja. V le-tem slučaju ni prizadet dolžnikov dolžnik, ampak stranska oseba A, kateremu začasna odredba (v protislovju z zakonom) dejansko onemogočuje priti do kupnine. Kakor sodba, tako tudi dovolitev začasne odredbe — samo *ius facit inter partes*; — neimenovanec res ni nobena stranka, toda prepoved gre na dolžnikovega dolžnika, torej na določno, če tudi le posredno udeleženo stranko, in ta prepoved — izplačati nikomur — more biti deležna pravomočnosti, in ker zasega pravice stranske osebe, ima ta pravico izločitvene tožbe.

Seveda ima dolžnikov dolžnik pravico, da nedostatek pasivne legitimacije glede sebe uveljavlja z rekurzom (§§ 402, analogija 214) uspešno, kadar ima likviden dokaz v rokah.

Zmedo zaradi ugotovitve tožbe je povzročila očitno nesrečna oblika tožbenega zahtevka: Ugotovi se, da je začasna odredba nedopustna — namesto: začasna odredba z dne... se izreka... za nedopustno, kakor jo v tem oziru prav kaže (za izvršbo, in isto velja za začasno odredbo) obrazec 95 (knjiga obrazcev 122).

Ker je po izrečni določbi § 37 izvrš. r. po pravomočni ugotovitvi v zmislu izločitvenega tožbenega zahtevka zasežene »predmete« (tudi terjatve), uradoma ustaviti izvršbo in odnosno razveljaviti začasno odredbo, ni treba zaradi tega posebnega predloga za ustavitev ali razveljavljenje, niti v izločitveni tožbi niti v nakadnem postopanju radi izvršbe ali začasne odredbe. Da li je pa tak predlog umesten (da se ustavitev in razveljavljenje ne prezre), je povsem drugo vprašanje. Potreben je čestokrat predlog za odložitev oprave, ki se pa ne rešuje v sodbi, ampak združeno — ali sicer samostojno in več ali manj (zaradi zaslišanja) istočasno s prvim sklepom na tožbo; iz tega sledi, da je poseben predlog za ustavitev ali razveljavljenje povsem postranskega pomena ter sploh ne spada v sodbo.

Dr. Fr. M.

b) Člani načelstva pri zadrugah, ki so upravičeni podpisovati firmo, smejo sklepati tudi ustne pogodbe (§ 17 zakona od 9. aprila 1873 št. 70 drž. zak.).

Tožnik je bil sluga pri toženi posojilnici, r. z. z o. z. Poleg plače, prostega stanovanja, kurjave in svečave je dobival vsako leto tudi določno službeno obleko. Le zadnji dve leti pred izstopom iz službe mu toženka take obleke ni preskrbela; zato je vtoževal nadomestek v znesku 210 K.

Prvo sodišče je zavrnilo ta zahtevek.

Prizivno sodišče (Ljubljana Bc III 2/17) pa je ugodilo tožbenemu zahtevku.

Razlogi.

Dasi izpodbijana sodba ugotavlja, da sta takratni načelnik tožene zadruge in pa član njenega načelstva ustno zasigurala službeno obleko, vendar zavrača tožbeni zahtevek, češ da zastopa zadrugo po § 23 združnih pravil nasproti drugim osebam celo ravnateljstvo, ki pa obstoji po § 18 pravil iz petih oseb. Po § 19 pravil

zadostujeta sicer podpisa dveh članov načelstva pod firmo, toda to velja le za pismene in ne tudi za ustne izjave.

Temu pravnemu mnenju prvega sodnika pa ni pritrditi. Kajti § 17 zadr. zak. govori, kako naj načelstvo naznanja izraz svoje volje in podpisuje za zadrugo, in pravi, da je potreben podpis po vseh članih načelstva, ako ni o tem nič določenega. Tod omenjeno posebno določbo pa obsegajo pravila tožene zadruge v § 19 odst. 2, ki uravnava način, kako zastopaj načelstvo zadrugo. Mero-dajno mesto tega paragrafa se glasi: »Načelstvo zastopa zadrugo z vsemi pravicami, katere mu določa zakon od 9. aprila 1873, in podpisuje za zadrugo tako, da podpišeta svoji imeni dva člana pod firmo, katera je ali pisana ali s pečatom natisnjena.« Besedilo te določbe ureja izrecno sicer res le način podpisovanja, toda jasno je, da ta določba, ki ureja zgolj obliko podpisa, ne zahteva za veljavnost od zadruge sklenjenih pogodb, da so pismeno sestavljene. Potem pa je po pravici smatrati, kakor olajšujejo opravila sodelovanje načelstva pri podpisu, da veljajo iste olajšave tudi za vsako drugo obliko zastopanja, zlasti za ustna opravila. Kdor je upravičen obvezno podpisovati, ta je tudi sicer upravičen zastopati zadrugo in ji nalagati obveznosti.

Z obljubo, ki sta jo glede službene obleke dala tožniku dva člana načelstva, je bila torej po zmislu § 18 združnega zakona zavezana zadruga. Temu ne nasprotuje § 23 združnih pravil, ki pravi, da zastopa zadrugo proti drugim osebam načelstvo, kajti ta paragraf ne razveljavlja § 19 odst. 2, ki baš natančneje določa, na kak način da vrši načelstvo to zastopanje.

Nemerodajno je za tožnikove pravice, kar toženka v prvi vrsti povdarja, da namreč v zapisnikih njenih sej, kjer je zabeležen sklep o vsprejemu tožnika za slugo, ni govora o službeni obleki, kajti po zmislu § 18 zadr. zakona je tožena zadruga vezana na pravno opravilo, kakeršno sta sklenila v zastopanje upravičena člana načelstva v njenem imenu, čeprav bi pri tem prekoračila sklep seje. Niti ne krati zadevnih tožnikovih pravic nesporna okolnost, da tudi pismena rešitev njegove prošnje za službo sluge ne omenja te obleke, kajti kakor je dokazano po priči M., se v tem pismu tudi ne omenja prosto stanovanje, kurjava in svečava, dasiravno je nesporno vse to šlo tožniku. Iz tega pisma torej ni moči sklepati na obseg tožnikovih službenih prejemkov.

Na podlagi pričevanj je že prvi sodnik ugotovil, da sta zaskrbeli tožniku službeno obleko dva člana ravnateljstva in sicer še po pismu, ko je tožnik baš zaradi pomanjkljivosti pisma iskal pri navedenih dveh članih ravnateljstva pojasnila. Njuna tedanja izjava je obvezno dopolnila imenovano pismo.

Sicer pa je toženka z naknadnim svojim postopanjem odobrila zadevno zagotovilo, ki sta ga bila dala tožniku imenovana dva člana ravnateljstva. Toženka namreč sama priznava, da je toženec obleko res dobival po potrebi, ugovarja pa daritev. Član načelstva N., ki je krojač, je kot stranka zaslišan v svrhu dokaza potrdil, da je napravil tožniku na račun toženke več takih oblek, da je tožnik zaradi teh oblek hodil nadenj — iz tega je sklepati, da jih ni prosil v dar, ampak zahteval — in da mu je on (N.) včasih res tudi omenil, da mu naredi obleko, ko mu dopusti čas in delavske moči; nadalje, da je tudi tožnikov prednik dobil obleko na toženkin račun. Načelnik tožene posojilnice pa je takisto v svrhu dokaza zaslišan kot stranka, povedal, da je tožnik dobil res parkrat obleko in da je zadevni račun plačala toženka.

Ko se tako s strani toženke priznava, da je nabavljala tožniku in še njegovemu predniku obleko, je po pričevanju zaslišanih prič O. in P. še dokazano, da je tožnik dobival to obleko prva štiri leta svoje službe, torej ves čas do zadnjih dveh let, za kateri iztožuje nadomestek, redno in v vsem obsegu, uveljavljanem s tožbo. To nabavljanje na račun tožene posojilnice pa bi bilo že samo po sebi tudi brez izrecne obveze načelstva in neodvisno od nje smatrati za molčeč dogovor, da spada obleka k službenim prejemkom (§ 863 o. d. z.).

Toženka sicer ugovarja, da je bila obleka tožniku le podarjena. Ne glede na to, da je ta ugovor že ovržen po nepobitni prvosodni ugotovitvi, da sta dva člana načelstva zaskrbeli tožniku kot slugi službeno obleko, toženka niti ne trdi, niti nista tega potrdila zastopnika tožene, zaslišana v svrhu dokaza kot stranki, da se je kdaj označila dajatev obleke napram tožniku kakorkoli kot darilo. Mero-dajna pa so po zmislu § 863 o. d. z. pri izražanju volje dejanja in ne misli. Po dejanjih pa je tožnik vsekakor lahko smatral obleko za del svojih službenih prejemkov, kakor sta jo tudi smatrala toženkina uradnika glasom pričevanja omenjenih prič O. in P.

Obseg dajatve v zmislu tožbe je potrjen. Nesporno je, da tožnik pogojene obleke zadnji dve službeni leti navzlic zahtevanju ni dobil,

da gre nadomestek za obleko, ki je ne more in ne sme več rabiti, ker ni več uslužben pri toženki, in nesporna je zahtevana vrednost za ta oblačila. Potemtakem pa je tožbeni zahtev po § 919 o. d. z. upravičen.

Vrhovno sodišče ni ugodilo reviziji z odločbo od 27. marca 1917 opr. št. Rv VI 38/17.

Razlogi.

Revizija, oprta zgolj na revizijski razlog § 503 št. 4 c. pr. r., očita prizivni sodbi napačno pravno presojo v dveh ozirih:

1.) Ker nasprotuje domneva, da moreta dva člana načelstva toženo zadrugo zavezati tudi z ustno izjavo, določbam §§ 19, 26 in 31 pravil, po katerih je zabranjeno, da bi določalo načelstvo visokost uradniških plač, marveč je pridržano to določanju v skupni seji načelstva;

2.) ker je tožnik kršil svojo službeno dolžnost s tem, da je odstranil medene gumbe od službene obleke, ker je s tem izgubil po lastni krivdi domnevano pravico do službene obleke in ker bi utegnil ne glede na to zahtevati le, da se mu izroči službena obleka v naravi.

Vse te navedbe pa niso utemeljene in niso v stanju izpodbiti povsem umestno pravno utemeljitev prizivne sodbe.

Kar se tiče pod točko 1.) navedenih razlogov, se je ozirati na zadevna izvajanja izpodbijane sodbe in na to, da bi se z nazorom, zastopanim v reviziji, prav po nepotrebnosti zaneslo nasprotje v toženkina pravila, z nazorom namreč, da more toženka sklepati pravna opravila in pogodbe ustno le po vseh peterih članih nadzorstva; vrh tega bi pa bilo na tak način sklepanje ustnih pogodb zelo otežkočeno in često celo onemogočeno, kar ne bi soglašalo z določbo § 883 o. d. z., da imajo ustno ali pismeno sklenjene pogodbe enako veljavo, ker v pravilih ni zadevne izrečne določbe.

Navedbe pod 2.) pa so v celoti nedopustne in torej neupoštevne, ker obsegajo povsem nove ugovore proti tožbenemu zahtevku v nasprotju s predpisi §§ 482 in 513 c. pr. r.

B. B.

c) Vpliv predpisov o živilih med vojno na izmero hrane za preživitkarja.

Prvo sodišče je obsodilo toženca, da mora plačati tožniku po 3 K 50 h na dan za dobo od 24. decembra 1916 do 19. januarja 1917, ker v tem času ni tožniku dajal hrane, ki mu je po izročilni pogodbi pristojala poleg določenih naturalnih prejemkov. Zavrnilo pa je zahtevek radi nezadostne hrane za poprejšnji čas.

Prizivno sodišče je tožniku pripoznalo za navedeno dobo le po 1 K 50 h na dan, ter je izreklo nazor, da je uporabiti zgol načela o neopravičeni obogatbi.

Vrhovno sodišče je ugodilo tožnikovi reviziji in obnovilo prvo sodbo z odločbo od 28. avgusta 1917 Rv VI 101.

Razlogi.

Revizija pobija pravni nazor prizivnega sodišča, da bi pristojal tožniku proti tožencu za čas od 24. decembra 1916 do 19. januarja 1917 za nedajanje hrane le obogatbeni zahtevek. Ta nazor je v resnici pomoten. Za preživitkarja veljajo res glede prehrane, ki mu gre po pogodbi, iste omejitve, kakor za vsako drugo osebo, ki so ustanovljene z raznimi naredbami o živilih. Te naredbe pa ne vplivajo na pravico do dajanja, ampak le na vsebino dajanja in sicer tako, da se smejo pri dajanju hrane posamezne potrebščine porabljati le v množinah, ki jih določa uravnavna porabe. Ako preživitkarju pristojajo po pogodbi razun hrane tudi naturalni prejemki, pride še nadaljnja omejitev, da je pri dajanju hrane vpoštevati naturalne prejemke in da skupna svota dajatev posameznih potrebščin, sirovih in kuhanih, ne sme presegati oblastveno določene porabne množine. (§ 3 ces. naredbe od 11. junija 1916 št. 176 drž. zak. in § 3 (Ia) ministrske naredbe od 26. maja 1917 št. 235 drž. zak.) Konečno morejo predpisi o živilih vplivati na prehrano ob sočasnih naturalnih prejemkih tudi tako, da postane dajanje hrane iz množine zaseženih potrebščin in iz sicer še razpoložljivih, nobeni utesnitvi podvrženih živil, dejansko popolnoma ali deloma nemogoče. Toda to mora dokazati, kdor je zavezan dajati preživitev, in v tem slučaju toženec sploh ni uveljavljal popolne ali delne nemožnosti dajatev. Druge posledice se pa iz predpisov o živilih za dajanje hrane ne dajo izvajati in osobito iz njih ne izhaja, kakor menita prizivno sodišče in toženec, pravica, da bi smel zavezanec preživitkarju odtegniti hrano

zato, ker lahko zadosti svoji osebni potrebi s prejetimi naturalijami. Sploh ni nobenega občnega določila, ki bi prepovedovalo dajati hrano v okviru, dopustnem po predpisih o živilih, tistemu, ki ima dovolj živil.

V tem slučaju bi bilo pa odrekanje hrane iz tega razloga zato nedopustno, ker prizivno sodišče samo ugotavlja, da naturalni prejemki samo skoroda zadoščajo za popolno prehrano, in ker tudi samo izraža nazor, da bi mogel tožnik s prejemanimi naturalijami živeti le, če bi sočasno porabil dnevno znesek 1 K 50 h, ki se mu je priznal. Odrekanje hrane bi bilo torej celo tedaj proti pogodbi, če bi se dejansko godilo radi dozdevne nedopustnosti dajatev; godilo se je pa, kakor je soproga tožnikova pričala, zato, ker se toženec ni smatral dolžnega, da bi tožniku pošiljal hrano v njegovo novo stanovanje. Iz kršitve dolžnosti pa ne pristojata tožniku obogatbeni zahtevki, ampak pravica do povračila škode. To škodo je bilo določiti s 3 K 50 h dnevno, ker tega zneska, določenega na prvi instanci, priziv toženčev ni grajal in je nazor prizivnega sodišča, da tožnik nima nobene škode, če prejme 1 K 50 h na dan, očitvidno nepravilen glede na to, da mu pristojajo po pogodbi hrana in naturalni prejemki.

X.

d) S prenosom najemninske (zakupninske) terjatve preide na prevzemnika tudi zakonita zastavna pravica, ki pristojata najemodavcu za njegovo najemninsko terjatev po § 1101 o. d. z. in že obstoja ob času prenosa. (Plenis. sklep z dne 12. marca 1917 prez. 111. Knjiga judikatov št. 947.)

Ker je en senat vrhovnega sodišča pri presoji vprašanja, ali s prenosom najemninske (zakupninske) terjatve preide na prevzemnika tudi zakonita zastavna pravica, ki pristojata najemodavcu po § 1101 o. d. z. za njegovo najemninsko terjatev, izjavil, da se ne strinja s pravnim pravilom, vpisanim v repertoriju pravorekov pod št. 212, zato je prvi predsednik vrhovnega sodišča odkazal to pravno vprašanje pomnoženemu, 15 članov broječemu senatu, da se o njem posvetuje in odloči. Ta senat je pa sklenil, da se premeni pravorek št. 212 in vpiše navedeno novo pravno pravilo v knjigo judikatov.

Iz razlogov:

Novo besedilo § 1101 o. d. z. se razlikuje od starega v tem, da omejuje obseg zakonite zastavne pravice, pristojajoče najemodavcu potem pa v tem, da je premaknen čas za izgubo te pravice; sedaj: odstranitev pred zastavnim popisom, poprej: odstranitev pred vloženo tožbo. Vprašanje, ali se s prenosom najemninske terjatve brez istočasnega prenosa zemljišča izgubi zakonita zastavna pravica, ali se torej zakonita zastavna pravica ne prenese na cesijonarja, ni rešeno niti po starem zakonu, niti z novo naredbo. Različna so še vedno mnenja o tem, bodisi v slovstvu, bodisi v judikaturi. Vzrok je to, ker se različno presoja značaj zastavne pravice, ki jo daje zakon najemodavcu za njegovo najemninsko terjatev. Nekaterim je ta zastavna pravica *privilegium personae*, in sicer *jus personalissimum*. Drugi pa sodijo, da je ta zastavna pravica *privilegium causae*, torej zgolj prednostna pravica za gotove terjatve. Po prvem nazoru je torej zakonita zastavna pravica najemodavčeva pravica, ki se drži osebe prenosnikove v zmislu § 1393 odst. 2 o. d. z., ki premine z osebo upravičenčevo in se torej ne da prenesti. V drugem slučaju pa je ta pravica zgolj akcesorij otujive terjatve, ki vsled občnega predpisa § 1394 o. d. z. preide na prevzemnika terjatve. Onim, ki so prvega nazora, je poglavitno, da se § 1101 izraža: Najemodavec stanovanja ima zastavno pravico — in izvajajo iz tega, ker je najemodavcu stanovanja podeljena zastavna pravica in ker ta zastavna pravica živi samo tako dolgo, dokler se zastavne stvari nahajajo v prostorih najemodavca, ker je torej zanjo treba fizične oblasti uprav najemodavčeve nad premoženji najemnika, — da gre tukaj za prav posebno osebno pravico najemodavca, ki ostane le tako dolgo v moči, dokler traja vez med najemodavcem in njegovo najemninsko terjatvijo, ki pa mine v trenutku, ko ta vez preneha. Če se stvar tehtno preišče, ni moči pritrditi temu nazoru.

V izrazu § 1393 odst. 2 o. d. z.: »Pravice, ki se drže osebe, in torej ž njo vred nehavajo,« je razumeti le takoimenovana jura *personalissima*, to so tiste pravice, torej tudi tiste terjatve, ki so tako zvezane z osebo imetelja, da jih kdo drugi sploh ne more izvrševati ali vsaj ne brez premembe vsebine, ker je dajatev odvisna od osebe prejemnika (rodbinskopravne terjatve, usus) ali pa od osebe dajalčeve (pri gotovih službenih dajatvah), — ali pa takšne terjatve, ki naj dajo zgolj osebno zadoščenje upniku in ki bi njih

značaj preminil, če bi se prenesle na drugo osebo, končno takšne terjatve, ki se po zakonu ali vsled pogodbe ne smejo prenašati. Da zastavna pravica najemodavčeva ne spada k jura personalissima v navedenem zmislu, je jasno, ker jo lahko brez premembe vsebine izvršuje sleherni pravni naslednik v terjatvi, nadalje, ker takšen prenos v zakonu ni prepovedan, ker zakon izrecno določa, na kak način da premine zastavna pravica sploh in zakonita zastavna pravica najemodavčeva posebej, pri tem pa ne omenja prenosa najemninske terjatve, in ker mora biti končno dolžniku vseeno, kdo da uveljavlja proti njemu zastavno pravico, saj se s tem njegov gospodarski položaj nikakor ne prikrajšuje.

Da kodifikatorji o. d. zakonika niso smatrali zastavne pravice najemodavčeve za jus personalissimum v zmislu § 1393 o. d. z., je razvidno iz pruskega deželnega prava, deloma merodavnega za občni državljanski zakonik, in pa iz pripomb Zeillerjevih k § 1393, ki prenos zastavne pravice na cesijonarja smatra ne glede na način pridobitve za nekaj samoumevnega. Tudi teorija je večjidel za prenos zastavne pravice sploh in brez omejitve, torej tudi za prehod zakonite zastavne pravice na cesijonarja terjatve. Ker torej po pravni zgodovini in načeloma ni pomisleka proti prenosu zakonite zastavne pravice najemodavčeve na cesijonarja, mora glede na občno besedilo § 1393 o. d. z. izginiti vsak dvom v tem oziru; po tej določbi so pravice prevzemnika glede prepuščene terjatve iste, kakoršne je imel prenosnik, tako da se torej pridobi odstopljena terjatev, kakoršna je bila v osebi odstopnika za časa odstopa, torej z vsemi postranskimi pravicami, tudi če bi imele za podlago jus singulare ali privilegij, samo če so že združene s terjatvijo, pa naj se privilegij tudi snuje iz osebne lastnosti cedentove. Ta nazor ustreza tudi pravni misli, ki se je udejavila v novejših zakonih (§§ 401 in 1250 o. d. z. za Nemčijo).

Dvom o tem, da bi prehajala v konkurzu prednostna pravica, ki je združena z davki in javnimi davščinami, na njih plačnika, je rešen potrdilno s § 6 ces. naredbe od 13. avgusta 1914 drž. zak. št. 216 (prva naredba o odlogu plačil), s § 54 konk. reda in s § 21 poravnalnega reda. Kar tukaj velja za vrstni red ali predpravo plačane terjatve, mora prav tako veljati za zakonito zastavno pravico, ki jo ima privatna oseba za svojo najemninsko terjatev. Prav tako izhaja iz §§ 1358 in 1422 o. d. z. (n. b.), da zakonodavec stoji

gléde zavarovalnih sredstev, združenih s plačano terjatvijo, torej tudi gléde zastavne pravice, na stališču, da to zavarovanje preide na plačnika. To, kar se izvaja iz izgube zastavne pravice vsled odstranitve dotičnih premičnin iz stanovanja, ne more ovreči nazora o prehodu zakonite zastavne pravice na prevzemnika terjatve. Kajti iz tega, da nastopi ta izguba, se da le toliko sklepati, da ta izguba nastopi tudi nasproti cesijonarju terjatve. Merodavno je edino le prostorno razmerje premičnin, spravljениh k rabojemnemu predmetu, z izjemo, izhajajočo iz § 1101 o. d. z. odst. 2.

Tudi gospodarsko-praktični razlogi govore za sedaj izrečeno pravno pravilo. Privilegij zastavne pravice za najemodavca naj bo protitežje zakoniti dolžnosti najemodavca, da kreditira najemščino, in naj prepreči poslabšanje položaja gospodarsko šibkejšega najemnika, ker bi se sicer brez tega protitežja praviloma dogovarjalo anticipativno plačevanje najemščine. Za najemodavca pa je to, da more dobiti odplačilo za dolžno najemnino brez prisilnih sredstev, lahko olajšava in zavarovanje najemnopravnega razmerja. § 1101 o. d. z. naj bi bil torej obema v korist, najemodavcu in najemniku.

Tukaj zastopani pravni nazor pospešuje torej koristi vseh udeležencev in tako koristi splošnosti.

Končno ni prezreti, da če bi bil zakonodavec, kateremu je spor o tem vprašanju gotovo bil znan, hotel tukaj zastopano stališče odkloniti, bi to gotovo storil pri noveliranju § 1101 o. d. z., kar pa se ni zgodilo.

Po izrečenem pravnem pravilu je prehod privilegija zastavne pravice na prevzemnika terjatve zavisen od tega, da zastavna pravica v času cesije že obstoji, t. j. da je v tem času že bilo dano prostorno razmerje premičnin do rabojemnega predmeta. Tako naj se ustreže obče veljavnemu pravnemu nazoru, da mogo preiti na prevzemnika terjatve samo tiste postranske pravice, ki so bile za časa prenosa že v resnici pridobljene za terjatev, ki torej v tem času že obstoje, ne pa znabiti postranske pravice, ki se lahko na podlagi zakona v bodoče pridobe; zakonita zastavna pravica torej takrat ne preide na cesijonarja, če se n. pr. odstopi bodoča najemninska terjatev iz pogodbe, ki se spomladi sklene za jesen, predno so vnešene premičnine rabojemnikove, ker pač takrat še ni bilo ustanovljeno prostorno razmerje med premičninami in rabojemnim predmetom in torej tudi zakonita zastavna pravica na premičninah ni mogla biti pridobljena.

e) Tudi posamezni oglašeni dediči so legitimovani v aktivnih in pasivnih pravnih zapuščini (§§ 547, 550 o. d. z.).

Zapustnikov hčeri B in C sta se oglasili za dedinji. A je tožil zapuščino, zastopano po B, na plačilo zneska 4000 kron. B je med drugim ugovarjala, da manjka pasivne legitimacije in zakonitega zastopstva tožene zapuščine, ker se k le-tej ni oglasila samo ona za dedinjo, temveč tudi sestra C, in ker po §§ 550 in 547 o. d. z. predstavljata zapuščino le obe dedinji, dokler ni prisojena. Tožnik pa se je skliceval na to, da druge dedinje C ni treba tožiti, ker je popolnem pripoznala vtoževano terjatev.

Prva instanca je ugodila tožbenemu zahtevku in je glede navedenega ugovora poudarjala, da je zapustnikova hči, ki je tožena kot namestnica zapuščine, oglasila se kot dedinja in je ta njena oglasitev tudi sodno sprejeta; zato pa namestuje po § 547 o. d. z. zapustnika, je legitimovana za zastopanje zapuščine, in tega njenega pravnega stališča ne more spremeniti to, da se je poleg nje tudi še druga oseba oglasila za dedinjo.

Prizivno sodišče je potrdilo prvo sodbo in navedlo v razlogih: Po § 547 o. d. z. namestuje dedič, čim je prevzel dedščino, glede nje zapustnika in po § 550 o. d. z. je na zunaj vsak posamezni dedič upravičen zastopati zapuščino. Zakonova (§ 145 izvensp. post. §§ 810, 814 o. d. z., § 77 jur. n.) misel je ta, da je zapuščina, dokler se ne prisodi, samostojna oseba, ki jo zastopa kurator ali dediči ali le tudi eden izmed njih; njena eksistenca je že zaradi pravice, ki pristaja upnikom zapuščine po § 812 o. d. z., neizogibno potrebna. Zato tukaj, ko zastopa toženo zapuščino ena izmed oglašanih dedinj, ne more biti govora, da manjka zakonitega zastopstva v zmislu §§ 6 in 7 c. pr. r.

Vrhovno sodišče z odločbo 23. maja 1916 Rv II 298 reviziji ni ugodilo.

Razlogi.

Z revizijskim razlogom § 503¹ c. pr. r. se uveljavlja pomanjkanje zakonitega zastopstva tožene zapuščine zato, ker se tožba ni tudi vročila dedinji C in je torej sodba s poprejšnjim postopanjem vred nična, in ker se ta ničnost ne da popraviti, zato je bilo tožbo zavrniti (§§ 6 in 7 c. pr. r.). Revizija izhaja tu od pravnega nazora,

da more in mora zapuščino, če je več oglašanih dedičev, zastopati v pravnem sporu vsekakor le celota oglašanih dedičev, ker po § 547 o. d. z. ne morejo posamezni izmed njih, temveč le vsi skupaj zastopati imovinskopravno osebo zapustnikovo, in ker vsak posameznik sukcedira le glede na idealni del zapuščine; § 550 o. d. z. ne nasprotuje temu, iz narave dednega prava izvirajočemu nazoru, ker zgolj določa, kako naj več dedičev jamči pred prisojilom in po prisojilu za zahteve, ki se stavijo na zapuščino.

Prizivno sodišče je pa uvaževalo, da dedič, čim sprejme dedščino, namestuje po § 547 o. d. z. glede zapuščine zapustnika, in da je po § 550 o. d. z. vsakdo izmed več dedičev upravičen na zunaj zastopati zapuščino.

Brez omejitve ni moči pritrditi nobenemu izmed obeh nazorov.

Pravni nazor revizije ni utemeljen v bistvu c. pr. reda, niti v interesu zapuščine. V civilni pravdi se tisti, ki misli, da se gotov stvarni položaj ne strinja s pravnim položajem, in ki zato trdi, da mu pristojna nezadoščena privatnopravna zahteva, zateče zaradi te zahteve k sodišču proti tistemu, ki je s svojim obnašanjem povzročil dozdevno protipravno stanje. Če torej izmed več oglašanih dedičev le nekateri trdijo takšno protipravno stanje, drugi pa so prepričani, da gotov stvarni položaj ustreza pravnemu položaju, potem ti poslednji nimajo povoda zatekati se k sodišču zaradi kake zahteve zapuščine ali sodelovati pri uvedbi in izvedbi civilne pravde; oni tudi nimajo povoda, da bi pristopili k obrambi proti zahtevi, ki se stavi na zapuščino, ako smatrajo to zahtevo za upravičeno; in tretji osebi ni treba, da bi proti le-tem klicala na pomoč sodišče, ker oni niso ničesar storili, da je nastal protipravni stvarni položaj. Njih sodelovanje tudi ni v aktivni ali v pasivni pravdi v interesu zapuščine; kajti če bi oni po svojem prepričanju nastopili v pravdi, bi to gotovo ne koristilo zapuščini, temveč bi jej le moglo škodovati, vsaj kolikor pride prepričanje sodnika pri oceni dokazov v poštev. Pravni nazor revizije bi pa imel celo za posledico, da bi se kaka zahteva zapuščine ne mogla dognati, ker bi se tistih dedičev, katerim pravni položaj in stvarni položaj ni inkongrueten, ne moglo proti njih volji siliti, da bi sodelovali kot stranke.

Pa tudi pravni nazor prizivnega sodišča ne more veljati brez omejitve, ker je pač po bistvu pravde in v interesu zapuščine, da tisti izmed dedičev, ki uveljavljajo nezadoščeno zahtevo zapuščine,

pokličejo sodišče na pomoč in skušajo doseči uresničbo te zahteve, in da so na drugi strani dediči, ki povzročijo dozdevno protipravno stanje, lahko toženi in branijo zapuščino proti tožbi; kajti ravno od te skupine in le od nje je pričakovati prave pravdne delavnosti v korist zapuščini.

Nazor prizivnega sodišča je res, kakor povdarja revizija, zato revaren, ker bi v pravdi proti zapuščini lahko tožnik le takšne dediče imenoval za zastopnike zapuščine, ki bi si od njih pravdnega vedenja lahko obečal koristi za svojo zahtevo. Bistveno za sproženo vprašanje o zastopanju in za njega rešitev je torej v posameznem slučaju, kakšno dokazljivo stališče zavzemajo posamezni dediči napram stavljeni zahtevi, predno ali ko se uvede pravda. V poštrev ne prihajajo pravde, ki jih posamezni dediči vodijo v obrambo svojih lastnih pravic ali ki se vodijo proti posameznim dedičem, samo da se odstrani njihov odpor. V le-tem slučaju je tožnik že v tožbi navajal, da zapustnikova hči C kot oglašena dedinja priznava utoževani zahtev in da se mu le druga dedinja B upira. Toženka tega ni v pravdi prerekala, marveč je to celo priznala v revizijskem spisu. Tožnik je torej takó po pravici navedel le to dedinjo kot zastopnico zapuščine v tej pravdi, ne pa tudi dedinje C, ker ta s svojim obnašanjem ni povzročila dozdevnega protipravnega stanja, ker torej ni bilo povoda klicati sodišče proti njej na pomoč. Dedinja B ninia v tem pogledu razloga za pritožbo, ker je lahko branila zapuščino proti tožbi neomejeno in ker ni trdila, da bi bilo od C kot stranke pričakovati še druge obrambe.

i) Podlaga za preračun judikatnega dolga v tujem denarju na avstrijsko veljavo v vojnem času. Ni merodaven kurz na prvotni dan zapadlosti, ampak le zadnji uradni kurz pred zatvoritvijo borze.
(Čl. 336 trg. zak.)

Toženka A je bila s sodbo od 27. junija 1915 obsojena, da mora tožnici B plačati 8137 M in 1406 frcs. Po pravomočnosti sodbe je plačala dolg v kronah, in sicer z zneskom, ki se je izračunal po kurzu dne 1. aprila 1913, t. j. dne, ko je zapadla vtoževana terjatev. Ker je B trdila, da bi bilo plačati po kurzu centrale za devize, ki je veljal za časa plačila, vložila je A tožbo na ugotovitev, da je B-ina izvršilna pravica glede terjatve po zmislu sodbe ugasnila vsled prejetega plačila.

Prvo sodišče je ugodilo tej tožbi, uvažujé, da tudi označba v sentenci sodbe »efektivne državne marke in franki« ni merodavna za vrsto plačila, ker za takšno plačilo ni zadostnega povoda v tozadevnem temeljenem pravnem opravilu. Tudi da ni dopustno vsled zamude v plačilu zahtevati znesek iz sodbe po drugem kurzu, kakor po kurzu na dan zapadlosti, ker je po § 1333 o. d. z. pri denarnem dolgu posledica zamude ie plačilo obresti in bi torej mogel priti v poštev le uradni kurz od 26. julija 1914 (ki se od kurza z dne 1. aprila 1913 bistveno ne razlikuje), ne pa neuradni kurz na dan plačila.

Prizivno sodišče pa je zavrnilo tožbo iz razlogov:

Res se ne more zahtevati plačilo v efektivnih markah in frankih. Prav pa ni, če se člen 336 trg. zak., ki govori o dnevu zapadlosti, razlaga tako, da ostane ta dan merodaven tudi tedaj, kadar se plačilo izvrši kasneje. Po tej razlagi bi lahko dolžnik povzročil upniku hudo škodo, za katero bi zamudne obresti po § 1333 o. d. z. naravno ne zalegle. Merodaven more biti tu le ces. patent od 2. junija 1848 zb. pr. zak. št. 1157 (razpis fin. min. od 21. maja 1848), po katerem dolžnik, ako ne gre za efektivno plačilo, lahko plača po kurzu plačilnega dne s tuzemskim denarjem. Prav pa bi tudi ne bilo, če bi se hotelo poseči nazaj na kurz z dne 26. julija 1914. Iz spisov prve pravde izhaja, da mora sedanja toženka največji del vtoževanih zneskov oddati svojim sopogodnikom v efektivni inozemski veljavi. Zato pa ne gre, da bi se sodba, glaseča se na efektivno plačilo, hotela v novi pravdi nekako razveljaviti. Zato je treba v zmislu navedenega patenta ugotoviti pravo vrednost inozemske veljave, kakoršna je bila na dan plačila. V to svrhu pa nikakor ni uradni kurzni list edino sredstvo, temveč je možno, da se ta kurz ugotovi tudi na drug način, z zvedenci in po poizvedbah. To pa ni potrebno, ker obstoja centrala za devize, in merodaven je kurz, ki ga je ta centrala ugotovila junija meseca 1916.

Vrhovno sodišče je z odločbo od 13. marca 1917 R VIII 15 razveljavilo prizivno sodbo in odkazalo stvar prizivnemu sodišču za novo razpravljanje in odločitev.

Razlogi.

Revizija, oprta na § 503 št. 2 in 4 c. pr r., je deloma utemeljena. Po krivici namreč še vedno vstraja na pravnem stališču, da je plačati po kurzu zapadlostnega dne in ne po kurzu plačilnega dne; razlogi,

ki se navajajo za to tezo, ne morejo ovreči utemeljitve izpodbijane sodbe, ki ustreza pravnemu in stvarnemu položaju. Zlasti je prizivno sodišče pravilno razumelo in presodilo zmisel in pomen člena 336 trg. zak. ter § 1333 o. d. z. o vprašanju, po katerem kurzu da je treba plačati. Tudi se ne da pritrditi nazoru, češ da se § 19 zak. od 21. septembra 1899 drž. zak. št. 176 ne nanaša na ces. patent od 2. junija 1848 zb. pr. zak. 1557 (oziroma na s tem potrjeni razpis finančnega ministrstva od 21. marca 1848 zb. pr. zak. 1252), in sicer tem manj, ker revizija izhaja od pomotne domneve, da dotična določba člena 336 trgov. zak. nasprotuje predpisu navedenih zakonovih določb in da je torej ta predpis bil kot *lex posterior* razveljaven že za časa, ko je navedeni § 19 stopil v moč.

Pač pa je reviziji prisoditi uspeh, kolikor pobija pravno presojo druge instance glede vprašanja o ovedbi kurza frankov in mark ob času plačila. Prizivno sodišče je menda pri tem prezrlo zlasti naslednje: Po § 8 zakona o borzah je vodstvo borze dolžno skrbeti za to, da se na vsak dan borze cene na borzi razpečavanega blaga in efektov uradno zanesljivo ugotove in razglase. Tako je v obče kurzni list določen za uradno merilo vrednosti blaga in efektov, ki se zabeležujejo na borzi. Posebej se isto načelo bolj ali manj izrecno ponavlja v posameznih zakonih in naredbah. Za tu vpoštevano zasebno pravo se je to zgodilo tudi v novejšem zakonodavstvu. Zlasti se opozarja na določbo § 261 odst. 3 izvrš. r., da je za preračun vrednosti kovanega denarja in denarnih znamenj inozemstva mero-daven kurz rubežnega dneva, uradno zabeležen na bližnji borzi. Druzega uradnega enako veljavnega merila vrednosti za denarne viste, zabeležene na borzah — in le za takšne gre tukaj — tudi vojno zakonodavstvo ni določilo na polju zasebnega prava. Po razmerah bi se začasno dala za tako merilo smatrati le občna ugotovititev cen za vrednostne papirje, zabeležene na tuzemskih borzah, ki je imenovana v § 1 min. naredbe od 28. decembra 1916 št. 421 drž. zak. in ki naj jo po ukazu in navodilu finančnega ministra, če treba obdobjno vrši dunajska borzna zbornica, dokler ne izide zopet uradni kurzni list. Toda ta način ugotovitve vrednosti se nanaša, kakor rečeno, le na vrednostne papirje, kotirane v tuzemstvu, ne pa na inozemske denarne vrste; razen tega se v postopanju nižjih instanc ni dalo trditi, da je odrejena ugotovitev cene že bila objavljena, kajti naredba je bila izdana šele po tem, ko je druga instanca izrekla svojo sodbo.

Kar se tiče centrale za devize, je njena naloga, da posluje le kot centrala za promet z inozemskimi plačilnimi sredstvi, ni pa poklicana, da bi uradno ugotavljala vsakočasni kurz teh plačilnih sredstev. Naredbe so za posamezne vrste javnega prava izrecno dopustile tudi druge načine ugotovitve cen. Tako so bile z že zgoraj navedeno min. naredbo od 28. decembra 1916 določbe § 8 zakona od 13. decembra 1862 drž. zak. št. 89 (in § 1 zakona od 9. februarja 1850 drž. zak. št. 50) — ki hočejo, da se pri ocenitvi inozemskega zlatega, srebrnega in papirnega denarja, in tudi vrednostnih papirjev vzame za podlago na polju pristojbinskega prava uradni kurzni list — začasno izrecno razveljavljene in je na njih mesto stopil predpis § 2. navedene ces. naredbe, oziroma min. naredbe od 31. decembra 1916 drž. zak. št. 1 ex 1917. In ta predpis ima, ne glede na zgoraj že omenjeno občno ugotovitev cene potom borzne zbornice, v mislih tudi druge načine za ovedbo cene, toda pri tem ne omenja niti z besedico centrale za devize. Da se tudi načini za ovedbo vrednosti, ki so zaukazani v navedenih naredbah izrecno le za pristojbinsko pravo (cenitev borzne zbornice, sodna cenitev, preračunalni kurzi, določeni v naredbah leta 1901 do 1905), ne morejo uporabiti v slučajih, kakršen je pričujoči, se umeje samoposebi. Sicer pa so te ovedbe vrednosti različne po tem, ali gre za vrednostne papirje ali za denarne vrste, in v zadnjem slučaju po tem, kakšne kolke in pristojbine je plačati.

Sodišče bi se torej lahko, ker ni družega navodila, v vsakem konkretnem slučaju odločilo čisto po svoji volji za eno ali za drugo sredstvo, bi torej v le-tem slučaju n. pr. lahko dopustilo sodno cenitev ravno tako, kakor bi lahko vzelo za podlago vrednosti preračunalni, v naredbi od 10. decembra 1901 drž. zak. št. 208 ustanovljeni kurz (11 K 76 h za 10 M in 9 K 52 h za 10 frcs.). Toda brez ozira na vse to bi bila, kolikor gre za sodno cenitev, to vedno ovedba, ki se ne da glede zanesljivosti primerjati s kurzni listom. Cena inozemskega denarja v vojnem času je zavisna od cele vrste gospodarskih, finančnih, političnih ter vojaških okoliščin in nadalje od toliko naključij, nepravilnosti in nereelnih dejanj, da zvedenec vseh teh podrobnosti pri najboljši volji ne more vpoštevati. Pri takem pravnem položaju si avstrijski sodnik, v slučaju kakršen je pričujoči, ne more drugače pomagati, kakor da se še vedno ozira na kurzni list, ki je nazadnje izšel, tako dolgo, dokler vojno zakonodavstvo ne

ukrene drugega načina za določitev cene. Da bi sodišče iz svoje moči nadomestilo kurzni list z drugimi, zlasti manj vrednimi ali vsaj ne toliko vrednimi sredstvi, v to ni poklicano, niti pooblaščno. Naravno, da velja to vobče za vse slučaje preračunavanja inozemskih denarnih vrst v zasebnopravnih spornih stvarih, naj že gre za veljave sovražnih, nevtralnih ali prijateljskih držav, zlasti ker je treba tudi prijateljske države v gospodarskem in finančnem oziru smatrati nasproti Avstro-Ogrski za inozemstvo.

Vrhovno sodišče se je tudi v prejšnjih slučajih, ko ni šlo za sovražne valute, držalo ponovno in dosledno istih načel. Kar se tiče škode, ki naj bi toženko baje zadela vsled tega pravnega nazora, je glede na to, da razlogi primernosti in oportunitete ne morejo opravičiti protizakonnosti — kratko omeniti, da je stvar toženke skrbeti za to, da jej iz tega, ker je nastopala za inozemsko firmo v lastnem imenu, ne nastane škoda, in da bi konečno bili lahko ona in njena pooblastiteljica dobili sredstva in pota, po katerih bi se odstranila nevarnost takšne škode. Povoda ni, da bi se to sedaj pretresalo. Meritorno se ni dalo odločiti, ker ni ugotovljeno, v kakem razmerju je merodavni kurz z dne 25. julija 1914 napram kurzu z dne 1. aprila 1913, po katerem se je izpolnila judikatna obligacija. Zato je bilo prepustiti prizivnemu sodišču, da stvar dožene do sodbe, opiraje se na zgoraj izvedeni pravni nazor vrhovnega sodišča. **X.**

g) Italijanski podaniki ne smejo pri tuzemskih sodiščih uveljavljati svojih pravic, pač pa jih lahko branijo. (§ 33 o. d. z.).

Vrhovno sodišče je z odločbo od 18. septembra 1917 R VI 70¹⁾ ugodilo revizijskemu rekurzu iz razlogov:

Po besedilu člena II. ukaza italijanske vlade od 24. junija 1915, razglašenega v št. 158 uradne »Gazzetta ufficiale del Regno d' Italia«, ne more med vojno noben podanik avstro-ogrske monarhije začeti ali nadaljevati tožb in drugega postopanja pri katerikoli sodni oblasti kraljestva, in velja to tudi za izvensporno postopanje. S tem pa podanikom avstro-ogrske države za čas vojne ni brezizjemno

¹⁾ Prim. odločbo od 26. septembra 1916 R IX. 50 v „Slov. Pravniku“ 1916 str. 200.

odvzeta možnost stranke pri italijanskih sodiščih. Ta napačni nazor zastopa rekurzno sodišče. Toda po vsebini navedenega ukaza ni misliti na vsa dejanja postopanja, ampak le na tista, s katerimi se postopanje pričenja ali nadaljuje, torej na zahteve za uresničbo prava, zahteve, ki so neposredni napadi proti drugim osebam ali so vsaj posredno obrnjene proti pravicam drugih oseb, n. pr. tožbe, predlogi zahtevajočega upnika, predlogi v izvenspornem postopanju, ki se dotikajo pravic drugih oseb. Potemtakem ne spadajo med pravne čine, ki so zabranjeni avstro-ogrskim podanikom v Italiji, pravna dejanja toženca, zavezanca ali v izvenspornem postopanju dejanja tistega, ki se po predlogu, izhajajočem od italijanskega podanika, čuti prikrajšanega v svojih pravicah. Ta zaključek je prepričevalno potrjen v II. odstavku II. člena navedenega ukaza, da je namreč vložene predloge in že uvedeno postopanje uradoma odložiti in da jih je moči zopet obnoviti šele po končani vojni. To prekinjenje postopanja je očitno odrejeno za predloge, vložene po 24. juniju 1915, pa če bi se hotelo, da velja tudi za slučaje, v katerih se avstro-ogrski podaniki le branijo, potem bi bil na ta način ogrožen pravni interes zahtevajočega italijanskega podanika, ne da bi bil največkrat obenem prikrajšan interes avstro-ogrškega podanika; to pa bi naravnost nasprotovalo smotru navedenega ukaza, ki se pač hoče maščevati nad avstro-ogorskimi podaniki. Na drugi strani ne pripušča zavrnitev predlogov, ki bi jih po 24. juniju 1915 vložila braneča se stranka, da bi se enostransko upoštevala dejanja v postopanju napadajočega italijanskega podanika, ker po povedanem velja ta zavrnitev le za dobo vojne in zategadelj nasprotuje končni rešitvi stvari in obenem krši občno veljavno pravno načelo obojestranskega zaslišanja. V tem slučaju so se rekurenti izjavili proti predlogu, kateremu je prva instanca ugodila. Njih rekurz je torej obrambno sredstvo proti navedenemu predlogu, oziroma proti sodnemu sklepu, in zato ne spada med one načine postopanja, glede katerih je avstro-ogrskim podanikom v Italiji odrečena zmožnost stranke.

B. Kazensko pravo.

a) Upravno oblastvo je pristojno, da kaznuje prestopke po §§ 3 e) in 9 zakona od 5. maja 1869 št. 66 drž. zak.

Kasacijsko sodišče je izreklo z odločbo od 16. avgusta 1916 opr. št. Kr VI 111/16, na ničnostno pritožbo generalne prokurature v varstvo zakona, da sodbi okrajnih sodišč v Logatecu od 18. februarja 1915 opr. št. U 15/4 in v Postojni od 2. marca 1915 opr. št. U 44/15-5, kršita zakon, in da se razveljavita; imenovanima sodiščema se je ukazalo, da odstopita spise zadevnim političnim oblastvim v pristojno poslovanje proti I. B. radi prestopka po §§ 3 e) in 9 zakona od 5. maja 1869 št. 66 drž. zak.

Razlogi.

Policijsko ravnateljstvo v Trstu je odredilo z rzsodilom od 27. novembra 1914 št. 1219/11-II. iz ozirov javne varnosti v zmislu naredbe skupnega ministrstva od 25. julija 1914 št. 153, in po § 3 zakona od 5. maja 1869 št. 66 drž. zak., da je v Planino, okraj logaški, pristojni delavec I. B. zavezan bivati v Planini pod oblastvenim nadzorstvom za časa izjemnega stanja (konfiniranje). B se ni pokoril. Pobegnil je dvakrat iz Planine in bil kaznovan od omenjenih sodišč radi prestopka po § 9 zakona od 9. maja 1869, št. 66 drž. zak. za 10, oziroma 3 dni v zapor. Sodbi sta pravomočni in izvršeni, a kršita zakon, kolikor je napak rešeno predhodnje vprašanje, katero oblastvo, sodno ali politično, je »zakonito poklicano« soditi prestopke, navedene v § 9 zakona od 5. maja 1869, št. 66 drž. zak.

Ako naj ima izraz »v to po zakonu poklicano oblastvo« sploh pomen, razlagati ga je le glede pristojnosti različno po dejanskem stanu. Merodavna je bila očitvidno ta misel, da ne gre preminjati pristojnosti, ki je določena za učin navedene vrste. Pri tem je prišla v poštev omejitev, ki je bila takrat urejena v zakonu od 22. oktobra 1862 št. 72 drž. zak. Po tem nazoru je kasacijsko sodišče izreklo že v odločbi od 13. julija 1915 Kr III 156/15 načelo, da naj sodi omejene prestopke tisto, »po zakonu poklicano« oblastvo, kateremu gre pravosodje glede istovrstnih, v drugih zakonih navedenih kaznivih učinkov.

Tukaj gre za učin §§ 3 e) in 9 navedenega izjemnega zakona od 5. maja 1869. Ta učin ima nekako podobnost z učinkom §§ 9 in 10

zakona od 10. maja 1873 št. 108 drž. zak., čigar kaznovanje je bilo prvotno odkazano po § 12 ib. deloma sodiščem, deloma državnim policijskim oblastvom, a je pripadlo pozneje v zmislu čl. VIII. uvodnega zakona h kaz. pr. redu iz leta 1873. izključno sodiščem in je bilo nadomeščeno s sodiščem odkazano kazensko določbo § 6 zakona od 24. maja 1885 št. 89 drž. zak. Te določbe seveda ni mogel v mislih imeti zakon iz leta 1869. Takrat bi utegnilo v poštev priti le zapretnje kazni v § 324 k. z., kolikor je šlo za prelom izгона. Zoper prelom prisilnega bivanja takrat kazni sploh ni bila zapretna; to je bilo izključeno s čl. 6 drž. osnovnega zakona od 21. decembra 1867 št. 142 drž. zak. Poznejše določbe o prelomu policijskega nadzorstva pa ni moči pritegniti, ker se § 6 zakona od 24. maja 1885 št. 89 drž. zak. izrecno nanaša na policijsko nadzorstvo, zakona od 10. maja 1873 št. 108 drž. zak. in ker zapretna kazni velja le za tisto nasprotno ravnanje, ki se tiče omejitev in dolžnosti, naloženih v zmislu § 9 črka a) do c) tega zakona. Drugih enakih zakonitih določb, ki bi obsedale sodiščem v kaznovanje odkazane učine, pa ni. Sodna pristojnost torej tukaj ne velja. Z ozirom na kaznovanje vsled odredb in nalogov, oblastveno izdanih v svrhu izvršitve določb izjemnega zakona od 5. maja 1869 št. 66 drž. zak., pa velja glasom naredbe skupnega ministrstva od 25. julija 1914 št. 158 drž. zak. § 9 navedenega izjemnega zakona. Glede na to je po zakonu vpoklicano upravno oblastvo, da kaznuje prestopke, ki jih je zagrešil obtoženec I. B.

T. B.

b) Kedaj ni kazniv po § 482 kaz. zak. obrtnik, ki se brani prodati za življenje potrebno blago?

Kasacijsko sodišče je vsled pritožbe generalne prokurature v varstvo zakona spoznalo z odločbo od 19. septembra 1916 opr. št. Kr I 333/16 za pravo:

Sodba okrajnega sodišča v D., s katero je bila A za krivo spoznana prestopka po § 482 kaz. zak., krši zakon. Obtoženka se oprosti v zmislu § 259 št. 3 k. pr. z. od obtožbe, da se je branila kot obrtnica, ki prodaja za vsakdanje preživljenje neogibno potrebno blago občinstvu, prodati $\frac{1}{4}$ litra mleka zasebnici N.

Razlogi.

Zasebnica N je naznanila prodajalko mleka A policijskemu oblastvu, da jej ni hotela prodati $\frac{1}{4}$ litra mleka, češ ker potrebuje mleko, kolikor ga ima še v svoji prodajalni, za svoje stalne odjemalce. Zaslišana pri policiji, A tega ni tajila. Opravičevala se je s tem, da je bilo določeno mleko, kar ga je še imela, za stalne odjemalce, ki so že prinesli potrebne posode v mlekarno in naročeno mleko tudi že plačali. Ovaditeljica je potrdila zagovor s tem, da je drugi dan sama enako napravila, da pa zadevni dan tega ni mogla storiti.

Pri glavni razpravi, ki se je vršila pred okrajnim sodiščem na predlog javnega obtožitelja proti A radi prestopka po § 482 kaz. zak., je ostal stvarni položaj neizpremenjen. Obtoženka je ponovila svoj zagovor, da ob času, ko je N zahtevala, ni bilo več za prosto prodajo določenega mleka in da so bile še ostale zaloge že prej naročene.

Okrajno sodišče je obsodilo obtoženko radi prestopka po § 482 kaz. zak. v denarno kazen 20 K, za slučaj neizterljivosti v 48urni zapor. V razlogih izreka sodišče sicer prepričanje, da je bilo mleko, ki se je nahajalo v prodajalni, že naročeno, a je mnenja, da bi bila morala obtoženka naročeno mleko »posebej hraniti«, ako bi bilo že natočeno v posamezne posode. Ker je imela obtoženka vse mleko še skupaj takrat, ko je ovaditeljica prišla po mleko, je imela le-ta do mleka »enako pravico« kakor naročniki. Obtoženka se je usodila razdeliti po svoji volji in razločevati odjemalce »kvalitativno«.

Sodba, ki je pravomočna, krši zakon. Določba § 482 kaz. zak. naj varuje prebivalstvu pravico, da mu obrtniki v potrebi blago, potrebno za vsakdanje preživljenje, tudi v istini izročajo. S tem naj se zabranjuje, da bi se blago, ki je neutržno za potrebščine vsakdanjega življenja, pridrževalo in kupičilo; s tem je dana možnost, da dobe potrebni zaloge, kar jih je, od obrtnikov, ki prodajajo tako blago. Zakon kaznuje torej prikrivanje zalog in pa upiranje, tako blago prodati kateremukoli kupcu. O tem, da se je obrtnik branil v zmislu § 482 kaz. zak. blago prodati, dasi ga ima še v posesti, je moči govoriti le, če ima obrtnik še pravico razpolagati z blagom in če ni pravno že razpolagal. Tako razpolaganje pa utegne biti to, da je obrtnik prodal že drugemu ali da se je zavezal dobaviti blago določenim osebam v celoti ali deloma. Ako bi se prodajalec

izneveril prej prevzetim obvezam, ki služijo enako smotru zakona, jamčil bi po civilnem pravu, ker ni izpolnil sklenjene pogodbe. Ni moči udejestviti kaznivega dejanskega stanu edino s tem, da je prodajalec pravno razpolagal z blagom, da si je utegnil domnevati, da se bodo oglasili še drugi kupci. Seveda je v vsakem slučaju popresoditi, ali je prodajalec v istini pravno že razpolagal in ali ni to le izgovor za protizakonito odteganje.

V tem slučaju je smatralo glasom razlogov sodišče, da ni ovržena trditev obtoženke o že prodanem mleku, kolikor ga je bilo že v mlekarni. Pravnopomotno je bila torej obtoženka obsojena temeljem ugotovljenega dejanskega stanu. **K. B.**

c) Strešna lepenka je neutrpnna potrebščina v zmislu cesarske naredbe od 7. avgusta 1915, št. 228 drž. zak.

Kasacijsko sodišče je izreklo to z odločbo od 8. avgusta 1916 opr. št. Kr VII 32/16, izdano na ničnostno pritožbo generalne prokuratorje, iz teh-le razlogov:

Niži stopnji razlagata pojem »neutrpnna potrebščina« napačno. Cesarska naredba od 7. avgusta 1915 št. 228 drž. zak., jemlje glasom § 1 v zaščito vse »za preživljenje ljudi potrebno blago« in izreka, da je neutrpnna potrebščina vse blago, ki služi v zadostitev teh potrebščin, in vse reči, iz katerih se izdeluje tako blago. Obseg potrebščin se ravna seveda po krajevnih in časovnih razmerah in treba je vpoštovati tudi osebo kupca in njo zadevajoče bližnje okoliščine.

Ni dvomiti, da je neutrpnna potrebščina stanovališče, ki daje varnost proti vremenskim nevarnostem. Lepenka rabimo zlasti za kritje človeških stanovališč in za opazbo sten, da jih varujemo vlage. Lepenka je torej snov, ki služi pri napravi neutrpne potrebščine, in je enako zaščiten po zakonu. S tem, da so rabili doslej na Tirolskem le redkokedaj lepenko v navedene namene, jej ni odvzeta lastnost neutrpne potrebščine.

To, da se snov sploh rabi in pogostoma, nikakor ni pogoj za zakoniti pojem njene neutrpnosti. Smatrati je, da velja ta pojem tudi takrat, kadar gre zadostiti potrebščini, da se more izvrševati poklic, ki je potreben, da živi splošnost po danih okoliščinah. To velja v

času potrebne vojaške brambe tudi za tiste vojaške potrebščine, ki so za vojaški poklic življenske potrebe, dasi so iste potrebščine za ostalo prebivalstvo morda utrpne. V tem oziru je strešna lepenka sedaj tudi v Tirolah neutrpná potrebščina vojujočih se vojakov. Rabijo jo dan na dan pri napravi stanovališč in taborišč, strelskih jarkov itd. Sploh pa je znano, da se našaga sedaj mnogo manj lesa in napravi manj opeke in skril, ker je poklicanih mnogo delavnih moči v vojno službovanje, in da je torej potreba za namestek pri pokrivanju strehá nujnejša. Napačno je torej, ako se odreka strešni lepenki lastnost neutrpné potrebščine.

R.

d) V zmislu 1. odst. § 20., zakona o živilih od 16. januarja 1896 št. 89 drž. zak. iz leta 1897, je izreči zapadlost blaga, ki je dognano zdravju škodljivo, brezpogojno ne glede na to, ali je storilec znan, kriv ali nekriv, in sicer v sodbi sami in ne s posebnim sklepom, ako je moči subjektivno postopati proti storilcu in posebno takrat, ako se je v istini postopalo.

K a s a c i j s k o sodišče je izreklo z odločbo od 1. avgusta 1916 opr. št. Kr VIII 83/16, na ničnostno pritožbo generalne prokurature v varstvo zakona, da krši zakon v določbi § 20 zakona o živilih od 16. januarja 1896 št. 89 drž. zak. iz leta 1897, v sodbo prizivnega sodišča v Rovinju sprejeti sklep, s katerim se je razveljavil sklep okrajnega sodišča v Lošnju, da zapade zdravju škodljivo laško olje, katero je obtoženec A prodal septembra 1915 aprovizadni komisiji v Malem Lošnju.

Razlogi.

Glasom spisov okrajnega in prizivnega sodišča je bila stvar ta - le:

Trgovec A v Malem Lošnju je bil ovaden radi prestopka po § 14 št. 2 zakona o živilih od 16. januarja 1896 št. 89 drž. zak. iz leta 1897., ker je meseca septembra 1915 prodal malomarno aprovizadni komisiji v Lošnju olje, ki je bilo pri pečenju že rabljeno (olio fritto, rujavo olje), in žaltovo laško (oljično) olje, čigar uživanje bi utegnilo pokvariti človeško zdravje. Okrajno sodišče je oprostilo obtoženca od obtožbe dne 8. marca 1916. S posebnim sklepom pa je izreklo sodišče isti dan temeljem § 20 zak. o živilih, da je zapa-

deno to škodljivo laško olje. Prizivno sodišče je zavrlo s sodbo od 17. maja 1916 priziv javnega obtožitelja proti oprostitvi, ugodilo pa je s sklepom istega dne obtoženčevi pritožbi glede izreka o zapadlosti in je razveljavilo zadevni sklep okrajnega sodišča. Za ta sklep je smatralo prizivno sodišče merodavno to, da je v zmislu § 20 zakona o živilih dopusten izrek o zapadlosti le, ako ni izvedljivo zasledovanje ali obsodba določene osebe. V tem slučaju pa je bila določna oseba pozvana na odgovor radi prestopka po § 14 št. 2 navedenega zakona in je bila pravomočno oproščena. Pogoj § 20 zak. o živilih torej ni podan.

Odločbe nižih stopenj glede krivde ni moči popresoditi, ker pride v poštev zgolj prosta sodniška ocena dokazov in prepričanje. Proti zakonu pa je sklep prizivnega sodišča o zapadlosti laškega olja.

Pripomniti je, da postopanje nižega sodišča glede izreka o zapadlosti ne ustreza po obliki določbam §§ 20 in 23 zak. o živilih. Posebej (s sklepom) je moči izreči zapadlost v zmislu 2. odstavka § 20 zak. o živilih le takrat, ako ni »izvedljivo zasledovanje ali obsodba določene osebe«. V slučaju, kadar je mogoče subjektivno postopati proti storilcu ali celo, kadar se je kakor tukaj v istini postopalo, se mora izreči ali odkloniti zapadlost v sodbi sami. To kaže besedilo § 23 odst. 1. zak. o živilih, ki govori o zapadlosti ob izdaji kazenskega naloga, in ki določa, da se utegne izreči zapadlost zaplenjenega blaga (zaeno) v kazenskem nalogu (glej zbirko št. 3924). Prizivno sodišče je sprejelo sicer svoj sklep v izdatek sodbe, a sklenilo je samostojno po izrečeni sodbi in neodvisno od nje.

Sklep prizivnega sodišča je pa tudi stvarno zgrešen. Zasledovanje določne osebe se je takoj dejansko vršilo. Nič ne de, da se je končalo z oprostitvijo. Zakon ne zahteva krivdoreka. Besedilo: »ako ni izvedljiva obsodba določne osebe«, zadeva le take slučaje, kadar po uvedenem zasledovanju ni moči izreči sodbe iz subjektivnih ali pravnih razlogov (prištevitost, ubeg, smrt storilčeva). Izraz »obsodba« tukaj nima istega pomena kakor »krivdorek«, ampak obsega vsako sodno končno odločbo v stvari, torej tudi oprostitev od obtožbe. To sledi jasno iz 2. odstavka § 20 zakona o živilih, kjer se imenuje pojem »obsodba« v nasprotju z besedo »sklep«, proti kateremu je dan pravni pomoček pritožbe. Ne dalo bi se zlégati z načeli kazenskopravnega reda, da bi se izpodbijala oprostitev z

ničnostno pritožbo ali s prizivom, istočasni sklep pa, ki se tiče zgolj zapádlosti, s pritožbo. Nazor prizivnega sodišča bi bil nevzdržljiv v posledicah, ker bi ne bila dopustna zapádlost radi oprostivte določnega storilca, dopustna pa, ako bi sploh ne bilo moči poklicati storilca na odgovor pred sodišče. Tukaj tudi zato odst. 2. § 20 zakona o živilih ni poraben, ker je bilo zadevno laško olje označeno kot škodljivo zdravju. Kadar je blago škodljivo zdravju, pa je nujno določeno v 1. odstavku navedene zakonite določbe, da se mora izreči zapádlost. Zapádlost je bilo torej izreči brezpogojno ne glede na to, ali je bil storilec znan, kriv ali nekriv. **D.**

e) Določba § 14. ces. nar. od 7. avgusta 1915 št. 228 drž. zak. velja tudi za menje. — Tržne cene niso merodajne za presojo navijanja cen.

V odločbi od 1. avgusta 1916 opr. št. Kr VIII 85/16 je navedlo k a s a c i j s k o sodišče na ničnostno pritožbo generalne prokurature v varstvo zakona te-le razloge:

Trgovec A v O. je dal v mesecu decembru 1915 in januarju 1916 več kmetovalcem v menjo žveplo za laško (oljično) olje. Žveplo je bil kupil leta 1915 po 36 K stot. Laško olje je veljalo v času menje na trgu po 5 K liter. Obtoženec je dal stot žvepla za 25 litrov olja. Imel je torej 89 K dobička pri stotu. Okrajno sodišče ga je obsodilo radi prestopka po § 14 št. 1 ces. nar. od 7. avgusta 1915 št. 228 drž. zakona.

Prizivno sodišče je ugodilo prizivu obtoženčevemu in ga oprostilo od obtožbe po § 259 št. 3 kaz. pr. r. Uvaževalo je to-le: Obtoženec ie kupil žveplo spomladi 1915, olje pa je iz letine 1914. V onem času je bila tržna cena obojnih potrebščin mnogo nižja kakor decembra 1915 in januarja 1916. Glede obojnih potrebščin se more upoštevati zvišanje cene, ki je nastopilo medčasno. Glasom poročila deželnega kulturnega sveta za Istro je moči kupiti letos žveplo v Kolinu (Češko) po 100 K stot. V kraju O. velja stot žvepla, prištevši tovornino in druge izdatke, 115 do 120 kron.

Olje je veljalo nekaj manj kakor 5 kron liter. Domnevati je torej, da obtoženec ni imel niti najmanjšega dobička, ker je bila cena menjanega blaga enaka.

S tem, ali je tukaj sploh moči govoriti o navijanju cen, ker ni bila pogojena kupnina, se niži stopinji sploh nista bavili. Temu predhodnjemu vprašanju pa je pritrditi. Določba § 14. ces. nar. od 7. avgusta 1915 št. 228 drž. zak. ne velja le za kupčijske posle. Ni treba, da bi bila cena določena v gotovini. Z gospodarskega stališča je vseeno, ali se potrebščina preplača v denarju ali se dado zanjo stvari višje vrednosti. Vse stvari, ki so v prometu, so torej lahko »cena« v zmislu navedene zakonite določbe. Tudi pri menjah se ulegnejo potemtakem cene navijati.

Razlogi, pridejani sodbi prizivnega sodišča, ne upravičujejo oprostitev. Vsakokratne tržne cene po sebi niso odločilne. Še manj pa je smelo prizivno sodišče za podlago vzeti tržne cene ob času sodbe. Bistveno je, da je obtoženec zahteval ob času sklenjene menje olje v vrednosti 125 K za stot žvepla, ki je veljalo 36 kron za stot. Akoprav se prišteje tovarnina in ležarina kakor primeren dobiček za obtoženca, je vendar dejanski dobiček brez dvoma čezmeren. Doseči ga je bilo le vsled pomanjkanja žvepla, ki je nastalo po vojnem stanju. Prizivno sodišče je opustilo ugotovitve v navedenih ozirih, ker je napak tolmačilo zakon. **B.**

Književna poročila.

Leonida Pitamic: Denkökonomische Voraussetzungen der Rechtswissenschaft. Kelsenovo delo »Hauptprobleme der Staatsrechtslehre« (Tübingen, 1911) pomenja za pravno vedo vogelni kamen. V njem se prvič na podlagi najširših raziskavanj načelno rešijo vprašanja pravne metode, ciljev in mej pravnega spoznanja v enotnem z neizprosno konsekvenco izvedenem sistemu. Noben pravni teoretik, ki se ne bavi zgolj z vprašanji uporabljalne pravne vede, ampak se loteva splošnih pravnih problemov, ne more iti mimo Kelsonovega dela. Z njim in njegovim prednikom *Weyrom*¹⁾ je pridobila avstrijska državnopravna šola prvenstvo nad Nemčijo, kar se danes ondi odkrito priznava.²⁾

V kratki, a globoki in velezanimivi študiji pod gornjim naslovom v 3. zvezku »Österr. Zeitschrift für öffent. Recht, 1917«, se tudi naš rojak

¹⁾ Franz Weyr, Zum Problem eines einheitlichen Rechtssystems, Archiv f. öff. Recht, 1908.

²⁾ Primeri: Otto Koellreuter, Der Staat und die Herrschaftsrechte im öffentlichen Recht v Österr. Zeitschrift f. öff. R. 3. zvezek 1917!

Pitamic bavi s Kelsenom ozir. s problemi pravne vede, ki so ostali v Kelsenovem sistemu nerešeni ali vsaj nepovoljno rešeni.

Da se bolje razume, si je treba predočiti kvintesenca Kelsenove teorije: Pojma pravo in država sta neločljiva. Pravo je kompleks pravnih stavkov (pravil). Pravni stavek — atom pravnega pojmovanja — je v bistvu izrek (sodba) o pogojni volji države do udejstvovanja, ki more biti izvršitev ali kaznovanje. Spoznavanje prava (Rechtserkenntnis, Rechtsfindung) je iskanje pravnih pravil iz d a n e g a pravnega sistema, uporaba prava pa je v bistvu prištevanje (Zurechnung). Prištevam, če stavim dejanski položaj v razmerje z osebo na podlagi pravnega pravila. Pravni zakoni ne popisujejo, ampak predpisujejo, predmet pravne vede je to, kar bodi (ima biti, Sollen), ne, kar je (Sein); za to Kelsen pravne zakone naziva v nasprotju z naravnimi zakoni n o r m e in metodo pravnega spoznavanja n o r m a t i v n o.

Dr. Pitamic sprejema navedene temeljne nauke Kelsena kot samoposebi umevne. Popolnoma pravilno pa poudarja, da so nedostatni za izčrpno spoznanje pravnih pojavov. Kelsen namreč izhaja od hipotetično za podlago sprejetega gotovega pravnega reda in ne preiskuje dalje, kako pride do ugotovitve tega izhodišča. On postopa kakor matematik v algebri, ne meneč se za dejansvenost. Res da je s to metodo dosegel izredno važne rezultate in, rekel bi, odkritja v načinu pravnega spoznavanja. Ta metoda ga je tudi obvarovala sicer težko izogibnih napak in dala njegovim izvajanjem značaj one logične nepobitnosti in skrajne doslednosti, ki je pred njim ni najti v pravni literaturi.

Toda pravniku ne dela toliko težkoče pravna uporaba pri d a n e m pozitivnem pravnem redu s konkretno vsebino, kakor ravno iskanje konkretno veljavnega pravnega reda, ugotovitev kompleksa pravnih pravil, ki naj služi za izhodišče za določeni čas in kraj. Primera s hribolascem, ki jo rabi Pitamic, to dobro pojasnjuje. Pritrditi mu je tudi, da za to stran pravnega spoznanja, ki je enake važnosti kakor druga, normativno - deduktivna metoda, ki jo uvaža Kelsen kot edino uporabno v pravno vedo, ni uporabna ali je vsaj nezadostna. Do konkretnega časovno in krajevno določenega pravnega reda moremo priti le po induktivni metodi.

Pitamic si stavi problem, ali je za logično ureditev spoznanja prava po normativno-deduktivni metodi načelno možno in potrebno, da se objektivno znanstveno ugotovi materijelna pravna podlaga, in ali taka samostojna ugotovitev tudi pri napisanih ustavah ni odveč.

Priznavajoč važnost stavljanja problema moram tu oporekati, da je drugi problem pravzaprav vsebovan že v prvem, in da ne uvidim, zakaj bi se pri spoznanju prava kot enotnega pojava in postuliranja enotne metode za vse pravo omejeval problem na ustavno pravo, če tudi je razumljivo, da Pitamica kot teoretika državnega prava zanima v prvi vrsti le ta panoga pravnih pojavov in da zgolj iz nje zajema svoje argumente. Ker je možnost našega izražanja nedostatna, je tudi vsako še tako v posamez-

nosti segajoče kodificirano pravo le nepopolen izraz celotnega veljavnega pravnega reda in je tudi pri napisanem pravu potrebno posegati po drugih virih za spoznanje pravnega reda. Razložek je torej le kvantitativen.

Pitamičeva izvajanja k stavljenu problemu so zelo globoka in zahtevajo večkratno pozorno čitanje, če se jih hoče popolnoma razumeti. V obče jim je pritrditi. Duhovito izvaja, da je z normativno metodo pojmovno nemogoče priti do zadnjega izhodišča pravne konstrukcije, ker ni možno priti iz brezkončne vrste, ako se v zaznavni vrsti določene metode ne prestreže pota z zaznavami druge metode. V pravni vedi je vsled pomanjkanja pravne kontinuitete potrebno določiti, kje konča normativna dedukcija. Takšno izhodišče je pa možno določiti samo potom druge, induktivne metode, pa naj določitev pride kjer- in kakorkoli.

Naravno je, in to priznava odkrito tudi Pitamic, da je v ustavnem pravu ondi, kjer je ustava kodificirana, »zadnja napisana« ustava izhodišče za pravno spoznanje, podlaga normativnim dedukcijam. Pitamicu je ta podlaga tem nezadostnejša, čim starejša je ustava; v političnem in socialnem razvoju se predstave o tem, kar ima biti, preminjajo in oddaljujejo od prvotnih nazorov, tako da govorimo o ustavnem toku (Verfassungswandel), ki se od ustavoloma razlikuje le kvantitativno. Kjer se je takim potom dejansko naziranje o ustavi predrugačilo, je miselno neekonomično za pravnika, da bi iskal podlage svojim konstrukcijam v besedilu ustave, ne oziraje se na tekem časa v ustavnem toku dejanski izvršeno premembo. Takšno delo bi bilo brezplošno. Preiskati mu je induktivnim potom, kaj in koliko se je od kodificirane ustave dejanski uveljavilo in kaj je ostalo le na papirju, le »ustavni poskus«. Dejanska uveljava ustave mu mora biti pri tem edino merilo. V veliko večji meri mora to veljati za nekodificirane, ali vsaj nepopolno kodificirane ustave, kakor na pr. na Angleškem.

Vsakomur, ki mi je do sem sledil, bo takoj jasno, kako dalekosežne in nevarne nauke zastopa s tem avtor: On sam se tega zaveda. Zato jim daje gotove meje. Le ona prvotno neustavna ali protiustavna dejanja, ki so vsled svoje trajnosti in konstantnosti povzročila predstave, da ima tako biti, se morejo kot sestavni del pravnega sistema upoštevati, a se tudi morajo, če hoče pravna veđa zadostiti svojemu smotru, da državne pojave pravno razlaga.

To je prilično vsebina in miselna pot Pitamicove študije. Primeri iz avstrijske ustave, ki jih uporablja v zadnjem (V.) odstavku, so na sebi tipični in avtorjeve opomnje pod vidikom zgoraj označenega načela zanimive.

Ne morem navesti ničesar, kar bi govorilo proti Pitamičevim izvajanjem. In vendar me rezultat ne zadovoljuje in vsiljuje se mi vprašanje: Avtor je prepričan, da je po njegovem »ekonomičnem« načelu možno dobiti objektivno znanstveno podlago pravnemu sistemu, ki služi za izhodišče normativnemu spoznavanju, ne da bi to bilo zgolj in v zadnji

vrsti stvar znanstveno brezpomembnega subjektivnega političnega nazarja. Ali pa mi odgovor na to, ali so dejstva in katera pridobila v državnem življenju one značaje, ki jih avtor zahteva, da postanejo pravno relevantna, — more res dati induktivna metoda, ali ni marveč to navsezadnje stvar subjektivne vere? Problem se je premaknil, a rešen ni! —

Vsakomur, ki si hoče bistriti svoj um ob težavnih problemih pravnega spoznanja, priporočam, da čita Pitamičev spis. **Dr. Ságadin.**

Právný Obzor — se imenuje slovaški četrtletnik, ki ga je začel izdajati dr. Emil Stodola, odvetnik v Budapešti. Iz slovaškega mrtvila — pravniško glasilo! Urednik piše v uvodu: »Okolnosti časa, zavest, da ne more več dolgo trajati, ko pride slovaščina do veljave, ki jej gre v sodstvu, v javni upravi in v javnem životu vobče, silijo nam pero v roko in napotujejo nas, da zastavimo svoje skromne moči za pripravljajanje te velike in plemenite stvari. Brez terminologije smo, ne moremo se v pravnih rečeh drug z drugim pogovoriti v naši materinščini, še manj moremo napisati kaj strokovnega. Naj se uresničijo naše jezikovne pravice, pa smo v največjih neprilikah!« — Zato vabi urednik predvsem na sodelovanje za slovaško pravno terminologijo. List hoče poročati o novostih na polju zakonodajstva, sodstva in uprave, razpravljati o potrebah in zahtevah slovaškega naroda glede uvedbe slovaščine v sodstvo in javno upravo in zanimati za pravno vedo; »že gojitev prava v naši besedi bo pripravljala pot za dosego smotra«. Novi časopis hoče služiti tudi širšemu občinstvu in pričakuje od njega podpore, ker ob pičem številu slovaških pravnikov niti obstati ne bi mogel. Upa pa tudi, da ne ostane brez sotrudnikov. »V mene Božom teda napred!« — Naročnina listu je 6 K na leto. Češki »Právník« pristavlja k tej objavi: Želimo izdajateljstvu celo srečo na pot, ki je jako podobna prvi poti našega lista v literarni svet. — Prav tako tudi »Slovenski Pravnik«!

Razne vesti.

V Ljubljani, 15. decembra 1917.

— (Ekscel. dr. Ivan vitez Žolger.) Uradna »Wiener Zeitung« je objavila v številki z dne 24. junija t. l. povišanje sekcijskega načelnika v predsedstvu ministrskega sveta dra. Ivana Žolgerja v viteški stan. In koncem avgusta je bil imenovan za ministra.

Beležimo ti vesti s posebno radostjo, ker je sin preprostih slovenskih staršev v uradniški karijeri dosegel čast in uspeh, kakor še nikdo pred njim. Dr. vitez Žolger je samonikel mož, ki se je brez protekcije in ne da bi se odrekel le enemu svojih načrtov in idealov povspel vsled svoje izredne darovitosti in naravnost železne volje že v mladih letih

do odločujoče vloge v enem najvažnejših državnih osrednjih uradov in sedaj dosegel tudi ministrsko dostojanstvo s prevažnim delokrogom.

Rojen leta 1867. v Devini pri Slov. Bistrici na Spodnjem Štajerskem, vstopil je po končanih pravnških študijah v Gradcu in Parizu l. 1894. v državno politično službo na Štajerskem in je služboval dokaj časa pri okrajnem glavarstvu v Ptuj. Leta 1895. je bil promoviran »sub auspiciis« na graškem vseučilišču za doktorja prava. Tri leta pozneje je že izdal prvo svoje znanstveno delo o avstrijskem naredbenem pravu (*Österreichisches Verordnungsrecht*, gl. »Slov. Pravniki« l. 1898 na str. 84 in 282), ki je vzbudilo občo pozornost. To delo je tudi povzročilo, da je bil pozvan v naučno ministrstvo in pripuščten k docenturi na dunajskem vseučilišču za upravni nauk in avstrijsko upravno pravo.

Leta 1901. je bil poklican v predsedstvo ministrskega sveta in dodeljen najprvo tiskovnemu oddelku. Glede na njegove izredne umstvene zmožnosti so mu pa poverili l. 1908. vodstvo novoustanovljenega državno-pravnega oddelka, ki mu je načeloval do zadnjega, ko je postal sam član ministrskega sveta. Imenovani oddelek je zadobil posebno važnost od tedaj, ko se je osredotočilo v njem vse, kar se tiče nagodbe z Ogrsko. Vitez dr. Žolger je postal na tem polju prava korifeja v Avstriji; poglobil se je tako natančno v to silno zamotano in težavno snov, kakor še nikdo pred njim. Sadove svojih študij, ki so ga dovedle do popolnega spoznavanja težkega ogrskega jezika in ogrskih zakonov, je priobčil v svoji znameniti knjigi *Der staatsrechtliche Ausgleich zwischen Österreich und Ungarn*, ki jo je tudi »Slov. Pravniki« l. 1911. po zaslugi ocenil. V tej obsežni knjigi je podal Žolger avstrijski pravniški znanosti prvič natančen in kritičen prevod ogrskih zakonov nagodbe, razbistril marsikako nejasnost, prišel do prezanimivih sklepov, na podlagi katerih sedaj lahko drugi naprej grade.

A tudi pozneje se je baval z državnopravnimi problemi. Tako je še l. 1915. priobčil v *Zeitschrift für öffentliches Recht* temeljito razpravo o »državnopravnih temeljih vojne sile avstro - ogrske monarhije«, ki je izšla tudi v posebnem odtisu. In pred kratkim je izdal novo znamenito knjigo, s katero se obširno bavi sedanji zvezek »Slov. Pravnika«.

Ni čuda, da je mož tako bistre glave in tako jeklene vztrajnosti našel v centrali primerno upoštevanje. Leto za letom smo v domovini s ponosom opazovali, kako se dviga vedno višje in višje. L. 1911. je bil imenovan za dvornega svetnika, leta 1915., 48 let star, pa za sekcijskega načelnika, in medtem je zapovrstjo dobival visoka odlikovanja, tudi naslov rednega vseučiliškega profesorja.

Pri svojem težavnem delu, ki mu je jemalo skoraj ves čas, pa je dr. vitez Žolger še vedno našel možnost, da se je živo zanimal za svoj narod, iz katerega je izšel in je podpiral čegar težnje in stremljenja tiho, širši javnosti nepoznano, a z gorko vnemo in lepimi uspehi. Svojo pozornost je posebej in dejansko obračal na slovensko pravniško vedo in je že leta 1891. priobčil v »Slov. Pravniki« razpravo o »jamstvu za

poškodovanje ob uporih« in potem v jubilejnim zborniku l. 1894. razpravo »o sistemu skupnih zadev v avstro - ogrski nagodbi«.

Dr. vitez Žolger je prvi Slovenec, ki je postal v Avstriji minister. Poverjen mu je nanovo ustanovljen delokrog. Po cesarskem pismu od 30. avgusta, s katerim je bil imenovan, ima nalogo, da se od slučaja do slučaja na željo ministrskega sveta bavi z enotno upravo takih, z vojno v zvezi stoječih zadev avstrijske vlade, ki se nanašajo na področja več ministrstev, in da jih tako pripravi za sklepanje in soglasno rešitev v ministrskem svetu.

Odličnemu uradniku in znanstveniku, vzor-rojaku želimo od vsega srca, da bi zamogel svoje izredne moči še dolgo vrsto let uporabljati svojemu narodu v korist in ponos!

A. + M.

(Urad ministra dr. vit. Žolgerja.) V ta urad sta poklicana na službovanje podtajnik dr. Rud. Andrejka pl. Livnograd iz notranjega ministrstva in oficijal And. Jug iz trgovskega ministrstva.

(Odlikovanja.) Z redom železne krone III. vrste: višji sodni svetnik dr. Jakob Toplak v Ljubljani, višji sodni svetnik in okrajni predstojnik Jos. Sitter v Brežicah; z vojnim križcem za civilne zasluge drugega razreda: ministrski podtajnik v ministrskem predsedstvu dr. Leonid Pitamic in deželnosodni svetnik dr. Božidar Stegu v Trstu.

(Osebne vesti.) Podeljen je: značaj uradnika četrtega činovnega razreda ministrskemu svetniku v pravosodnem ministrstvu dr. Jan kotu B'abniku, značaj in naslov dvornega svetnika višjemu sodnemu svetniku dr. Andreju Sanzinu v Trstu, značaj in naslov višjega sodnega svetnika sodnemu svetniku in predstojniku okrajnega sodišča Ivanu Poglačniku v Kranju. — Imenovani so: za sekijskega svetnika v pravosodnem ministrstvu ministrski tajnik dr. Milan Škrlič, za sodne svetnike okrajni sodniki: dr. Metod Dolenc v Gradcu, dr. Fran Mohorič v Ljubljani, dr. Silvo Hrašovec v Novem mestu in dr. Viljem Stepischnegg v Celju, za sodnega svetnika in predstojnika okrajnega sodišča dr. Fran Peitler v Višnjigori; za okrajne sodnike sodniki: dr. O. Il'aunig v Št. Lenartu, dr. Fran Vidovič na Krškem, dr. Rud. Altziebler v Ormožu, dr. Pavel Stornik v Št. Vidu, dr. Rud. Kristl v Brežicah, dr. Pavel Skaberne v Ljubljani, Peter Keršič v Postojni, Fran Pečnik v Šmarju, dr. Rud. Schmidt v Radečah, Jos. Janša v Kamniku, Rud. Potočnik v Idriji, Fran Küssel v Žužemperku, Josip Lenart v Ljubljani, Ivan Zemljič v Ormožu, dr. Leo Triller v Krki, Ivan Sernec v Šmarju pri Jelšah, Alojzij Ehrlich v Doberlivesi, Herman Deu v Kočevju, dr. Ivan Hitzelberger v Metliki in dr. Alojzij Gradnik v Gorici, vsi na svojih mestih; za sodnike v okrožju višjega deželnega sodišča Graškega avskultantje: dr. Fran Lipša, Julij Kuder, Kajetan vitez Premierstein, dr. Adalbert Hočevnar, Leop. Višar, Lud. Zagoričnik, Vinc. Strasser in dr. Ernest Kobé; za namestnika državnega pravdnika v Novem mestu sodnik Ant. Ohm-Januschowsky vitez Wischehrad; za avskultanta pravni prakti-

kant dr. Jak. Ho d ž a r. — Prideljen je v službovanje ministrstvu za socialno skrb svetniški tajnik na vrhovnem sodišču dr. Janko P o l e c. — Premješčeni so: okrajni sodnik in sodni predstojnik Jak. Antloga iz Logatca v Krško, notarji: Alojzj P e g a n iz Idrije v Radovljico, Fran T a v s e s iz Senožeč v Idrijo, Ivan K o l e n c iz Kranjske gore v Slov. Bistrico. — Otvorili so pisarne odvetniki: dr. Ign. Malnerič v Črnomlju, dr. Ant. Andrejčič v Trstu, dr. Jos. Cosulich v Lošinj. — Umrli so: dvori svetnik višjega dež. sodišča v Gradcu Jos. Schwentner, sodnik v Ilir. Bistrici dr. Anton vitez pl. P a n t z, notarja Anton S v e t i n a v Pliberku in Emil O r o ž e n v Kamniku ter odvetnik dr. Fran Š o l a r v Trstu. — Odpovedal se je službi notar dr. H. Wiesthaler v Slovenski Bistrici.

(Občno obubožanje.) Švicarski mesečnik »Der Armenpfleger« piše v št. 10 letos: Banke plavajo po vseh deželah v izobilju; novi milijonarji rastejo povsod kakor gobe; hranilne vloge ljudstva se množe, celo v Rusiji; mezde gredo kvišku, industrije cveto, delavci se iščejo, kmet prodaja po visokih cenah — skratka, za vse narodno gospodarstvo se zdi, da je vzlic vojni, ali celo uprav vsled vojne napočila doba prosperitete. Ali ta lepi videž je goljufiv! Vsa ta nova bogastva — slepé; za njimi ni nikakih pozitivnih dobrin; pomnožila so kapital, ne pa bogastva narodov; z njimi so le obstoječa resnična bogastva postala vodena, ki se tako zmanjšujejo; celo naravnost so znamenja, da ljudstva rapidno padajo v revščino. Čim več ustvarja vojna kapitala brez realnih protivrednosti, tem hujše je razmerje, tem nevarnejša je gospodarska napetost. To velja za vse dežele in zlasti tudi za Švico. To, da na videz raste naše narodno premoženje po produkciji nepotrebnih dobrin (fabrikacije municije) ali vsled špekulacije z višjimi cenami produktov, je nevarno tudi za naše narodno gospodarstvo; tudi naša dežela obubožava, če tudi ne v tisti meri, kakor vojujoče se dežele. Če se zamore občno obubožanje na pr. v Nemčiji ceniti na najmanj 25 odstotkov, velja to za Švico znabiti s 5 odstotki. Že so to nevarnost spoznali prvaki tudi v Nemčiji in Angliji in jo skušajo oblažiti z visokim obdačenjem vojnih dobičkov do 50 odstotkov. Prisiljeni bodo seči še višje. Že govore o totalni konfiskaciji vojnih dobičkov. Velekapital bo moral biti direktno obdačen, naj se tega še tako brani. Le tako si mogo države preskrbeti imetje, ki bo ogromne vojne dolgove kolikor moči v kratkem izravnalo, vzpostavilo prejšnje razmere in obvarovalo Evropo obubožanja.

„Slovenski Pravnik“ izhaja 15. dne vsakega meseca in ga dobivajo člani društva „Pravnika“ brezplačno; za nečlane pa velja za vse leto 10 K, za pol leta 5 K.

Uredništvo in upravnništvo je v Ljubljani, Miklošičeva cesta št. 18.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3.

je imela koncem leta 1916 vlog	K	67,000.000.—
hipotečnih in občinskih posojil	„	30,600.000.—
rezervnega zaklada	„	2,600.000.—

Srpejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje najvišje po

4%

večje in nestalne vloge pa po dogovoru.

Hranilnica je **pupilarno varna**
in stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade.

Za varčevanje ima vpeljene lične
domače hranilnike.

Posoja na zemljiščâ in poslopja na Kranjskem proti
5%, izven Kranjske pa proti 5 $\frac{1}{4}$ % obrestim in proti naj-
manj 1% oziroma $\frac{3}{4}$ % odplačevanju na dolg.

V podpiranje trgovcev in obrtnikov ima ustanovljeno

Kreditno društvo.

Dr. Ed. Volčič v Novem mestu (Kranjsko)

je za društvo „Pravnik“ v Ljubljani uredil ter se dobivajo pri knjigotržcih naslednje pravne knjige:

a) knjige slovenske:

Civilnopravdni zakoni (IV. zvezek „Pravnikove zbirke“) z obširnimi slovenskim in hrvatskim stvarnim kazalom, z odvetniškima tarifoma 1. 1897. in 1909. ter z dopolnilom za 1. 1906—1910. krog 1000 strani, vez. à K 8.—.

Dopolnilo Civilnopravnim zakonom za leta 1906 do 1910 K 1-20.

Odvetniški tarifi od 11. dec. 1897 in 3. junija 1909, določila o rabi slovenskega in hrvat. jezika pred sodišči, sodne pristojbine, broš. à K 1-80.

Nova odvetniška tarifa od 3. junija 1909 s alfab. stvarnim kazalom K —80.

Nova odvetniška tarifa v obliki stenskega plakata K —80.

Zakoni o javnih knjigah, (V. zv. Pravnikove zbirke), I. in II. del, vez. à K 6.—.

Zakoni o javnih knjigah, I. del, vez. à K 3-20.

Zakoni o javnih knjigah, II. del, vez. à K 3-20.

Tabela o zemljiškoknjižni kolokvini K —60.

Zakon o dovoljevanju poti za silo, s pojasnili à K —40.

Pristojbinske olajšave ob konverziji hipotečnih terjatev, à K —80.

Predpisi o razdelbi in ureditvi ter o zložbi zemljišč, à K 2.—.

Predpisi o obrambi poljščine, à K —80.

Kazenska določila iz teh predpisov, à K —20.

Zakoni o nespornem sodstvu (VI. zvezek Pravnikove zbirke), 44 tisk. pol, vez. à 7 K. —

Posebej se iz te knjige dobivajo broširani: Sodni depoziti, K 1-60; Predpisi o notarskih pristojbinah in zapovedanih not. spisih, K —80; Pristojbine o zapuščinah, K —80; Županstvom izročena opravila sodišč, T—40.

b) knjige hrvatske:

Zakoni o javnim knjigama I. dio (A), vez. à K 3-60.

Zakoni o javnim knjigama I. dio sa II. dijelom (slovenski), ukupno vezano à K 6.—.

Zakon o dozvoljavanju prijekih puteva, sa tumačem, à K —40.

Tabela o zemljišničkoj biljegovini, à K —80.

Društvo „Pravnik“ v Ljubljani izdaja mesečnik „Slovenski Pravnik“, v katerem so slovenski in hrvatski članki pravne vsebine; list stane 10 K na leto.

Isto društvo je izdalo še naslednje pravne knjige:

Kazenski zakon (I. zv. Prav. zb.), uredil dr. J. Kavčič, vez. K 5-60.

Kazenskopravdni red (II. zv. Prav. zb.) dr. J. Kavčič, vez. K 6.—.

Izvršilni red (ovršni postupnik) (III. zvez. Prav. zb.), uredil Iv. Kavčnik, K 7.—.

Državni osnovni zakoni in drugi ustavni in upravni zakoni, uredil Štefan Lapajne, vez. 6 K (VII. zv. Pravnikove zbirke).

Ako ni dogovorjeno drugače, se pošiljajo knjige s pošto proti poštnemu povzetju, tako da se k navedenim cenam priračunijo le resnični in poštni izdatki; pri naročilih do 2 K je najceneje, ako se pošlje naprej kupnina in 10 h poštne gotovinah ali v poštnih znamkah.